

М. ЛОЗИНСЬКИЙ

З французької політичної літератури про Україну й Польщу

- Olivier d'Etchegoyen, Pologne, Pologne... Paris 1925 Стр. 328.
René Martel, La question d'Ukraine. (Відбитка з „Monde Slave“
Листопад-Грудень, 1927. Париж), стр. 35.
René Martel, La Pologne et nous. La legende et l'histoire. Chimères
et réalités. Paris 1928.
René Martel, Les frontières orientales de l'Allemagne, Paris. 1920.

I

Ці праці мають одну спільну рису: вони ставляться до проблем, які обговорюють, інакше, ніж загально прийнята французька буржуазна політична думка від крайніх правих до партій II-ого Інтернаціоналу.

Ставлення французької буржуазної політичної думки до Польщі відоме. Воно знайшло вислів на Паризькій мировій конференції, на якій Франція заступала й здійснила ідею утворення великої, що зможе якнайбільшій Польщі, — Польщі, що з одного боку зможе бути надійною союзницею Франції проти Німеччини, коли б та хотіла скинути з себе кайдани Версайського диктату, з другого боку служитиме оборонним муром „європейської цивілізації“ проти „більшовицького варварства“. В цьому зв'язку не буде зайвим пригадати, що також рішення Найвищої Ради мирової конференції з 25 червня 1919 р. про віддання Галичини під окупацію Польщі мотивується тим, „щоб забезпечити особи й маєток мирного населення Східної Галичини проти небезпек, які їм грозять від більшовицьких банд“. Та не тільки французькі урядові кола заступають цю думку підчас мирової конференції і взагалі в період інтервенції. Проголошує її один з провідників французької соціалістичної партії, Поль Бонкур, делегат французького уряду до Ліги Націй, в тім часі, коли Франція визнала вже Радянський Союз та нав'язала з ним нормальні дипломатичні зносини. Підчас свого перебування в Польщі 1925 р. він з патосом заявляє, що польський солдат, який стоїть на польсько-радянському кордоні, стоїть не тільки на сторожі Польщі, але також на сторожі „європейської цивілізації“ перед „більшовицьким варварством“.

Цєю думкою про велику Польщу як союзницю Франції перейнята майже вся французька буржуазна преса, вся французька буржуазна політична література. Крім того, що імперіалістичну Францію та шляхетсько-буржуазну Польщу об'єднують спільні інтереси, цю тенденцію в пресі підтримують також ті мільйони франків, що рік-річно в різних формах переходять з польської державної каси в каси французьких редакцій газет та журналів і видавничих фірм, у кишені французьких журналістів, політиків і навіть учених.

Як важко в умовах капіталістичної диктатури боротися проти цієї загальної прийнятої французької буржуазної політичної думки, покажемо на одному прикладі.

В травні 1924 р. група французьких політиків, журналістів і вчених, зв'язаних з відомою організацією французької дрібно-буржуазної радикальної інтелігенції, „Лігою прав людини і громадянина“, оголосила в пресі маніфест проти білого терору в Польщі. Між підписами знаходилися також прізвища провідників ліво-буржуазних політичних груп, що поборювали тодішній політичний курс французького уряду (президента Республіки Мільрана й голови ради міністрів Пуанкаре). Саме після оголошення цього маніфесту ці ліво-буржуазні групи віднесли виборчу перемогу, зформували кабінет під проводом Ерріо і навіть заставили Мільрана уступити з становища президента республіки, вибираючи на його місце Думерга. Здавалося б, що коли політики, які підписали маніфест проти білого терору в Польщі, прийшли до влади, то їх ставлення до Польщі білого терору буде інакше, ніж попереднього уряду Франції. Однак незабаром виявилось, що маніфест проти білого терору в Польщі був „химерою“, яка уступила місце звичайній офіційній „польсько-французькій приязні“. Через деякий час газета, що помістила маніфест, „L'Ère Nouvelle“, стала й собі полонофільським органом, а політики, журналісти і вчені, що підписали маніфест, один за другим почали відмовлятися від нього та в різних формах оголошувати заяви прихильності до Польщі.

Як Польща здобувала ці заяви прихильності, про це маємо свідство в брошурі польського журналіста Стефана Обака „Правда про національні меншості в Польщі“¹⁾, написаній саме з приводу маніфесту проти білого терору в Польщі. Автор, що працює для польської пропаганди в Парижі, описує свою розмову з одним з французьких учених, що підписали маніфест.

„Ми відвідали — пише він — одного з підписаних, славного французького вченого, що так само без вагання дав свій підпис, щоб затаврувати розпаленим залізом нарід, що весь час був союзником його народу.“

— Пане, — сказали ми, — Ви займаєте почесне місце в визначних польських установах. Підчас Вашого побуту в Варшаві перед Вами розкрилися всі рамена й усі серця, Вас приймали, як тільки вміють приймати в Польщі. Ви ходили по квітках. Ваш портрет прикрашував усі газети й довгі статті славили Ваше знання й Ваш характер. Ентузіастичні приняття та гарячі овації показали Вам Польщу, що довіряє своїм приятелям та почуватися щасливою, що може висловити їм свою радість та свій подив. Вас приймали всі визначні родини та найвищі особи республіки. Коли не помиляюся, Ви привезли навіть з Вашого побуту в Польщі скромний спомин, літографований пергамент з підписами визначних польських дам, що таким способом хотіли висловити свою пошану одному з найславніших учених Франції. Ці підписи Ви зберігаєте в рамках і показуєте Вашим гостям. За те Польща одержала також Ваш шановний підпис, однак під документом, що ставить її під ганебним стовпом“...

Це свідство польського журналіста дає нам змогу побачити польську пропаганду при роботі.

Ставлення французької буржуазної політичної думки до України залежить від того, чи йде про кола, що ставляться прихильно до Польщі, чи про кола, що спочивають російській контрреволюційній еміграції і разом з нею мріють про реставрацію „єдиної нероздільної“ (будь то хоч і „демократична“ чи „федеративна“) Росії. Перші ставляться прихильно до УНР - ів-

¹⁾ Stephane Aubac, La vérité sur les minorités nationales en Pologne. Paris. 1924. Стр. 11.

ської, цебто до польської концепції України та апробують поневолення західньо - українських земель, другі вважають проблему української держави в минулому німецькою, а в сучасному більшовицькою інтригою для розбиття російської єдності, одні й другі ставляться вороже як до Радянської України, так до визвольних змагань західньо - українських земель.

Від цієї загально прийнятої французької буржуазної політичної думки відходять праці, що їх хочемо розглянути в цій статті. Вони стараються поставитися критично до французької концепції великої Польщі та до французького розуміння польсько - німецького і польсько - українського питання, з чого випливає також їх позитивне ставлення до Радянської України та до проблеми західньо - українських земель.

Олів'є Ечегосен, автор книжки „Польша, Польша“, що появилася 1925 р. і наробила багато шуму як у Франції так і в Польщі, — французький вищий офіцер, що прибув до Польщі в 1919 р. з'армією Галлера і як член французької військової місії був свідком подій 1919 — 1920 рр. Книжка не має конкретно визначеної теми, є це враження автора про те, що він у Польщі бачив, з екскурсами на окремі політичні теми. Провідна думка книжки — критичне, що часто переходить у негативне, ставлення до того польського життя, яке бачив автор: до побуту, до армії, до політики й до самої польської державності. Ця провідна думка й є те, що вирізняє цю книжку з тої маси офіційально - ентузіастичних статей та книжок про Польщу, що появляються у Франції.

Побут... Автор, очевидно, знає зблизька тільки побут тої шляхетсько - буржуазної верхівки, серед якої оберталася французька місія. Її „культурності“ дає він дуже негативну оцінку: вона тільки їсть, п'є, словом — розважається. Ось деякі особливі риси цієї верхівки:

„Тут уважається за добрий тон, коли дама, що робить вам честь ділити з вами вечерю, покриває її кошти. Щоб перешкодити напливові до Польщі небажаних гостей з цілого світу, спішу додати, що французькі офіцери сильно боролися з цим милим, але трохи застарілим звичаєм. Я знаю, що нас уважав дехто „марнотратниками“, та що багато польських офіцерів, що їх плата невелика, дивилися дуже злим оком на те, що наш модернізм виступає проти цього корисного звичаю 18 - го віку, що був одним з найдорожчих їх привілеїв“. (Ст. 10).

„Слава галлянтности нашої країни є одна з найбільш універсальних і з найсоліднішою базою, і велике число світських дам хотіло особисто переконатися, чи ця слава не є фалшива. Коли до цього додати, що польки мають багато прикмет, одначе вірність не є їх найбільша чеснота, можна скоро передбачити те, що сталося. Один руський мені казав: „В Європі, коли дама вам подобається, ви стараетесь познайомитися з нею, залицяєтеся до неї і стаєте її амантом; тут це йде так скоро, що ви спершу стаєте амантом, а вже опісля кажете своє прізвище“.

Безжурність, з якою ці дами афішують свої слабості, просто бентежить; вони остентативно йдуть обідати чи вечеряти в найлюдніші ресторани з своїми хвилими вибранцями“. (Ст. 13 — 14).

Порівняйте ці риси з тим, що говорив польський журналіст до французького вченого, докоряючи йому, що він відплатив невдячністю за приняття в Варшаві, — й буде ясно, яку роль грають дами шляхетсько - буржуазної верхівки в польській політичній пропаганді.

На багатьох сторінках автор розкриває фалшивість цієї пропаганди, як польські політики фалшують статистичні цифри, перекручують історичні факти і т. д. і т. д.

„Один французький високий офіцер — пише автор, — що дуже докладно вивчав країну і чудово говорить польською мовою, сказав мені: Ніщо тут не

є природне, все облудне, фалшоване, все зроблено для галерії, поляки все грають комедію". (Ст. 130).

Інший знов товариш автора так схарактеризував Польщу: „Дві великі індустрії Польщі — це крадіж і брехня". (Ст. 308).

З політичних питань автор торкається більшовизму, антисемітизму, галицького й віленського питання.

До більшовизму ставився він як французький офіцер, одначе, не зовсім безкритично.

Описуючи свої враження з Гродна, він згадує про полонених більшовиків: „Вони здебільшого без чобіт, босі або ноги в ганчірках, одягнені в лахміття, голови похилені, очі понурені в землю, щоб доглянути й підняти, не виступаючи з рядів, якісь залишки їжі, які жадібно ковтають. Поляки просто дають їм помирати з голоду". (Ст. 37 — 38).

Зі слів іншого французького офіцера автор оповідає про „визволення" Мєнська від більшовиків, кажучи, що загал населення зовсім не був захоплений „визволителями", що поляки грабували та били євреїв. (Ст. 77 — 8).

Сам автор бачив єврейський погром у Вільні. Згадуючи про погром, він подає таку подробицю: „Серед польського війська дуже розширений гоноровий спорт тягнути євреїв, які зустрічаються на менш людних вулицях, за бороду, а то й відрізувати бороду шаблею, — операція, що вириває у клієнта не тільки волосся, але також страшний крик". (Ст. 84).

Оповідуючи, як одна дама обурювалася перед ним проти більшовиків за те, що вони розстрілюють хабарників, автор каже, що спивив її словами: „Годі, мадам, перестаньте, а то ви мене зробите більшовиком". (Ст. 218).

В національних питаннях автор не розбирається як слід, — так, прим., говорить про галичан та українців як дві окремі нації, одначе проблему Східної Галичини схоплює взагалі вірно, зазначаючи, що це є непольська країна, силоміць загарбана Польщею. Так само вірно схоплює проблеми Литви, Білорусі, Шлеска. (Ст. 134 — 150).

Особливу увагу автор присвячує захопленню Вільня ген. Желіговським, зазначаючи з натиском зрадливість Пілсудського й польського уряду.

Згадавши про польсько - радянську війну 1920 р., коли польська армія відступила з Вільня, „тікаючи вrostіч перед більшовицьким військом", автор пише:

„Як тільки, дякуючи незабутній інтервенції генерала Вейгана та французьких офіцерів, покликаних поспішно, більшовицька небезпека минула, — поляки напали на литовців 30 серпня 1920 р. в околиці Сувалків. Грозило відновлення війни, та цю небезпеку старався усунути Гіманс¹⁾, довівшись до угоди між Литвою й Польщею, підписаної в Парижі 20 вересня 1920 р. Рівночасно, на домагання варшавського уряду, почато безпосередні переговори в Сувалках 30 вересня 1920 р. у присутності контрольної комісії, призначеної Лігою Націй. 7 Жовтня переговори доведено до успішного кінця, визначаючи демаркаційну лінію, якої не повинні переходити військові відділи. Так могло здаватися, що праця для визначення дефінітивних кордонів зможе йти супотіжно, беручи на увагу всі етнічні та історичні моменти. Одначе був це рахунок без поляків. Ведучи переговори з литовцями та здобуваючи таким чином їх довір'я, президент польської республіки Пілсудський збирає в своїм особистім поїзді в Гродні генералів Ридза - Сміглого, Йонтковського, Бєрбецького, Желіговського, щоб закінчити підготування нападу на Вільно. 6 жовтня Пілсудський вибирається особисто до Ліди, щоб оглянути п'ять дивізій, призначених під проводом Желіговського до нападу. Другого дня, 7 жовтня, вернувши до Сувалків, голова польської держави, даючи приклад рідкої дво-

¹⁾ Бельгійський міністр закордонних справ, як делегат Ліги Націй.

пичности, підписує угоду з литовцями, і того самого дня увечері наказує почати похід на Вільно. Так 9 жовтня Желіговський стає паном міста. Ліга Націй обурюється на цю піратерію, що їй нема назви, протестує енергійно устами Леона Буржуа¹⁾ та вимагає негайного відкликання генерала Желіговського. Варшавський уряд дезавує свого генерала, однак відмовляється відкликати його або якнебудь виступити проти нього". (Ст. 253 — 5).

„Особлива пікантна риса таврує зрадництво та дволичність Пілсудського і польського уряду. День перед своїм уступленням з становища президента республіки, 6 грудня 1922 р., Пілсудський запросив до себе послів Англії, Франції, Сполучених Держав та Італії, акредитованих у Варшаві, і одверто заявив їм, що напад на Вільно відбувся з його наказу, та що Желіговський був не „бунтівник“, а вірний і слухняний салдат". (Ст. 257 — 8).

Хоч історія нападу Желіговського на Вільно відома, все таки ми її тут навели в освітленні французького самовидця. В зв'язку з останніми подіями внутрішній політиці Польщі вона набирає нової актуальности.

Зокрема щодо Пілсудського, автор ставиться критично до його воєнних дібностей і наводячи одну з його самопохвальних промов, зауважує: „Коли б мішине убивало в Польщі так само, як убиває у Франції, ця людина вже давно була б мертва“.

При цьому треба зазначити, що в ставленні автора до Пілсудського найшла відгук ворожнеча між Пілсудським і Галлером. Автор, французький офіцер, симпатизує з Галлером, а до Пілсудського ставиться як до команданта польських легіонів при австро-угорській армії.

Згадуючи про польсько-радянську війну, автор вичисляє ту величезну кількість зброї та військового майна, яку дала Франція Польщі і яка — до-
дає він — дісталася в руки Червоної Армії. (Ст. 300).

„Нечувана паніка, що збирала в Рівному 12 травня 1920 р. — майже 100 кілометрів від фронту — понад 400 польських офіцерів різної зброї, які скинули своїх салдат з страху перед атакою Буденного, дала сумну міру їх зоробности. Я не знаю, чи можна знайти в історії другий приклад такої течії після такого ж грабування. Велику частину польової артилерії, всю важку артилерію до одної гармати і всю апровізацію оставлено більшовикам, коні взято до возів, наповнених здобиччю, награбованою в Києві, всяким рамом, меблями і т. д. Це тоді, коли 70% третьої армії йшли піхотою і були майже голі. Один товариш, високий французький офіцер, що зовсім заслугоує на віру, запевняв мене, що бачив на власні очі, як санітарні вози були навантажені краденими речами, а кругом них групи нещасних раєних йшли ішки" ... (Ст. 205).

З цих своїх вражів автор робить висновок, що Польща не є здібна до самостійного державного життя. Франція, на його думку, робить важку помилку, дивлячись на Польщу, як на союзницю і проти Німеччини і проти Радянського Союзу. Франція мусить сидити в Польщу все нові й нові суми, а коли прийшло б до війни, то Польща заведе. Зокрема народи, поневолені Польщею, повернуть свою зброю проти неї.

Останній розділ своєї книжки (Висновки, ст. 315 — 327) автор починає і кінчить цитатою з роману про „Людину з розбитою головою“, яку лікар зареально привів до життя, бо вона через місяць знов померла.

„Думаючи про цей нуждений кінець, що його аналогія насувається мені, поклав як епітафію цього останнього розділу останні слова славетного роману.

„Дало б небо, щоб я помилився, але я боюся, що ті слова через небагато

¹⁾ Французький політик, голова Ради Ліги Націй.

літ можуть послужити польській державі, щоб замкнути її ефемерне існування, якому без сумніву покладе кінець четвертий і остаточний поділ.

„Воскреси 17 серпня між третьою й четвертою годиною вранці, він помер 17 наступного місяця — без апелю”¹⁾ (Ст. 327).

Віщуючи такий кінець польській державі, автор має на увазі шляхетсько - буржуазну Польщу, утворену антантськими імперіялістами. Як офіцер імперіалістичної держави, він не передбачає, що на її руїнах виросте нова, робітничо - селянська Польща.

II

Інший характер, ніж книжка Ечегосна, мають усі три праці Мартеля: це солідні політичні студії на зазначені теми. Сам автор — учений дослідник історії Східної Європи.

„Проблема України” — це наукова стаття, написана в наслідок перебування автора в Києві й Харкові у вересні 1927 р. Вона появилася в паризькому журналі „Le Monde Slave” („Слов'янський Світ”), що видається з участю російських, польських, чеських та югослов'янських буржуазних учених. Зокрема про Україну помістив „Le Monde Slave” 1926 р. велику статтю Мякотіна п. н. „Українське питання після російської революції”, де революція на Україні представлена в освітленні „ліберальної” біло - російської еміграції. Після свого другого побуту в Радянському Союзі 1929 р., автор оповідав мені, з якими труднощами вміщено в тому самому журналі його статтю.

Тема статті така відома, що вистане подати її зміст. Після короткого вступу про історичне минуле України та про теперішній стан українських земель, автор дає науково - інформаційний огляд про УСРР (ст. 2 — 12), а потім переходить до західно - українських земель, присвячуючи окремі розділи Закарпатській Україні (ст. 12 — 17), українським землям під Польщею (ст. 18 — 22), Басарабії (ст. 22 — 33) і Буковині (ст. 33 — 35). Освітлення всіх цих проблем правильне. Автор виходить з того, що УСРР є здійснення української державности, що гарантію своєї державности Радянська Україна бачить в приналежності до Радянського Союзу. Щодо західно - українських земель, автор стверджує їх поневолення і їх право на визволення та об'єднання з Радянською Україною. При цьому автор вказує на імперіалістичні змагання шляхетсько - буржуазної Польщі до осягнення кордонів з 1772 р., що являються постійною загрозою для Радянської України.

III

Праця Мартеля „Польща й ми”²⁾ — це історично - політична студія про польсько - французькі взаємини відносини.

Політичну мету своєї студії автор визначає в передмові ось як:

„Наші політичні діячі, наша громадська думка живе під помилковим враженням французько - польської приязні. Здається, неначе Франція й Польща завжди були в якомусь містичному об'єднанні, що їх доля ще й тепер зв'язана нерозривно. Польська приязнь, мовляв, є для Франції найпевніша гарантія миру, вона тримає на своєму місці германізм і більшовизм, вона, за відомим словом, важить стільки, як „французька армія над Вислою”.

„Все те неправда, все те заперечує історія, все те або легенда або пропаганда.

¹⁾ Ці слова — цитата з роману. ²⁾ Друга половина цієї праці вийшла в рос. перекладі: Рене Мартель, Франція и Польша. Предисл. и перев. Н. Вальдена. Под ред. Бор. Волина ГИЗ. Москва 1930.

„Французько - польська приязнь у минулому є легенда аж до 19 - го віку. Відтоді, ставши дійсністю, є небезпекою та глибокою причиною руїни Франції. З наші дні вона так само злощасна: вона веде нашу країну в провалля та підіймає проти неї ненависть і ворожнечу половини Європи“.

Цю свою тезу про французько - польську приязнь доводить автор, даючисторичний огляд польсько - французьких відносин в таких розділах: Старий режим і Польща (ст. 5 — 22). Французька Революція й Польща (ст. 23 — 27). Наполеон і Польща (ст. 28 — 37). Як твориться й занепадає в 19 віці містична легенда про французько - польську приязнь (ст. 38 — 54). Польща й світова війна (ст. 55 — 104). Криваві тіні миру над новою Польщею: Галицька трагедія (ст. 105 — 125). Польська політика авантюр на Сході Європи: I. На Україні, II. На Литві (ст. 125 — 201). Нова Польща, тюрма народів (ст. 201 — 222). Смертельні ілюзії: I. Польща — гарантія безпечности для Франції. II. Польща — авангард католицизму на Сході (ст. 223 — 232). I. Кортокі правди: I. Сучасна Польща творить непереможну перешкоду для французько - німецького зближення. II. Сучасна Польща творить важну перешкоду для французько - радянського зближення (ст. 233 — 246). Висновки (ст. 247).

За старого режиму французькі королі вважали Польщу за один з елементів своєї міжнародної політики, т. зв. континентальної системи. Для системи, звернена спершу проти австрійського дому, обіймає до мирових переговорів в Утрехті (1713) та Ніштадті (1721) Швецію, Польщу й Туреччину. Після того, як Швеція була усунена з ряду великих держав, а Австрія помислана для приязні, ця система міняється — бере за точку опертя Австрію, Саксонію, Польщу й Туреччину“ (ст. 9). Про якусь особливу французько - польську приязнь за старого режиму нема мови. Навпаки, французька королівська дипломатія була дуже невисокої думки про Польщу, що автор доводить численними цитатами.

З другого боку французька радикальна думка 18 - го віку (Вольтер, Руссо, Дідро, Маблі та інш.) так само критично ставилися до Польщі, як до держави, де панує аристократична анархія, що налягає важним гнітом на сільництво та селянство.

Перший поділ Польщі (1772) не викликав у королівській Франції ніякої кції на користь Польщі. Навпаки, королівська дипломатія „піддавала думку поділу Польщі в Відні, щоб відірвати Австрію від Прусії, і в Берліні, щоб відірвати Прусію від Австрії“ (ст. 8).

Велика Французька Революція ставилася до Польщі під впливом тої оцінки, яку дали Польщі енциклопедисти. Тому Косцюшко не знайшов у конвенті ні симпатій, ні підмоги. Другий (1793) і третій (1795) поділи Польщі Революційна Франція прийняла як факт, з яким треба числитися. „В Європі утворилася нова рівновага сил. Революційна Франція, що тріумфувала, знаходила гарантії мира й безпечности в старій теорії компенсацій“ (ст. 27).

Наполеон також не віддавався мріям про французько - польську приязнь. Він утворив Велике Князівство Варшавське з чисто політичного розрахунку: „з яким розумом, з якою обережністю і з яким недовір'ям! Ми бачимо, що він усе готов пожертвувати цей слабкий твір за російський союз і не може вірити в його життєздатність“. (Ст. 28). На думку автора польська політика Наполеона була одна з причин його занепаду, бо підняла проти нього Росію. Тому цю політику автор вважає за нещасливу для Франції.

Легенда про французько - польську приязнь утворилася аж після занепаду Наполеона, протягом першої й на початку другої половини 19 - го століття. На це склалися, на думку автора, такі елементи:

Поперше Наполеонівська легенда у Франції. „Польща була зв'язана з імперіальною легендою. Понятовський, Ельстер, польські легіони, що билися

поруч з Великою Армією, жили все в пам'яті старих солдат Польща стояла в очах народу в німбі Наполеонівської слави. Польща, відбудована імператором, зникла разом з престижем Франції: новий мотив симпатії, яка утворюється між народами спільним нещастям". (Ст. 40 — 41).

Подруге — принцип національностей. „Догма свободи народів була харчівом всіх ліберальних рухів 19-го віку... Несчастна Польща, поділена між трьома державами, була символом права народів, потоптаного автократією, що тріумфувала". (Ст. 41).

Потретє — вплив французьких істориків Мішле і Кіне, що оставалися під містичним впливом польського поета Адама Міцкевича.

Почетверте — відродження католицизму у Франції за Наполеона III. Автор наводить голоси католицьких діячів з Франції, що виступають в обороні Польщі, виходячи з інтересів католицизму (ст. 45): „Без Польщі церков не матиме пристановища, не матиме святині на цілій півночі та сході Європи, від Везери до Волги" (Монталямбер). „Цар є тепер найбільший ворог католицизму, він утворює мільйони апостатів, він душить Польщу, забирає її церкви, засилає в Сибір її найблагородніших дітей" (Гом).

Обидва польські повстання, 1830 р. і 1863 р., викликали глибокі симпатії у Франції, однак, на думку автора, ці симпатії коштували Франції на міжнародній арені дуже дорого: вони стягнули на неї ненависть Росії. Ще підчас імперіалістичної війни Сазонов пригадував це французькому послові в Петербурзі Палсологові: „Уважайте, польська проблема — це небезпечний терен для французького посла". — „Пригадайте собі, що коштували Франції другої імперії її симпатії до Польщі: розірвання французько-російської приязні, наше наближення до Прусії, а потім Садова і Седан" (ст. 50 — 51).

Третя республіка відвертається від Польщі і наближається до Росії. На початку імперіалістичної війни всі визначені політичні діячі Франції заявляють, що майбутнє Польщі лежить тільки в зв'язку з Росією. Автор наводить цілу низку таких голосів. За ним і ми наведемо думку Говенна, одного з теперішніх найбільших приятелів Польщі та оборонців французько-польської приязні. 1916 р. Говен писав: „Незалежна Польща була б державою тільки з назви, ані військово ані економічно вона не могла б триматися. Автономія під російською зверхністю остасться єдиною бажаною розв'язкою" (ст. 53 — 54).

В розділі „Польща й світова війна" автор докладно описує політику того польського угруповання, що тримало з центральними державами, утворило польські легіони під проводом Пілсудського для війни з союзницею Франції Росією і будувало на території Польського Королівства польську державу, утворену волею австро-угорського й німецького імператорів. Все це, на думку автора, свідчить, що про французько-польську приязнь годі говорити в цей період. Зокрема автор зазначає, що те польське угруповання, що підчас імперіалістичної війни старалося заступати справу Польщі, спираючися на антанту (Польський Національний Комітет у Парижі), було дуже слабе. Аж після розгрому центральних держав Польща запала любов'ю до Франції, щоб з її допомогою здійснити свої мрії про грізницю з 1772 р.

В окремих розділах автор описує польський напад на Галичину в 1919 р., польський похід на Київ 1920 р. і польський напад на Вільно в жовтні 1920 р., спинаючися докладно на польській політиці в цих справах. Як уже зазначено при оцінці попередньої праці автора, він дає взагалі правильне освітлення цим ново-імперіалістичним змаганням шляхетсько-буржуазної Польщі, яку в окремому розділі характеризує як тюрму народів.

В розділі „Смертельні ілюзії" автор на основі попереднього матеріалу розбиває ілюзії, неначе Польща являється забезпеченням для Франції. Франція, утворивши велику Польщу, утворила слабу Польщу,

що „останеться слаба, доки не верне в нормальні і законні грaнiцi своєї етнографічної території“ (ст. 224).

Автор розказує, як у Познанщині українські солдати з Галичини співали протипольські пісні, а польські офіцери слухали з похиленими головами. Один з них сказав авторові: „Ми не можемо всіх їх повбивати або кинути в тюрму“ (ст. 226). Далі автор наводить думку, яку чув у польських колах у Галичині, що на теперішню польську армію не можна надіятися: „При першій нагоді населення Галичини, Білорусі, Литви повстане, польська армія розкладеться, ви шукатимете вашого союзника і не знайдете його. Навіть зовсім не треба поважного конфлікту з великою державою: доля польської держави буде запечатана того самого дня, коли буде проголошена мобілізація і людиність окраїн дістане в руки зброю“ (ст. 227).

Далі автор розбиває другу ілюзію, нібито Польща є авангард католицизму на Сході. Католицизм в руках Польщі є знаряддя полонізації українців, білорусів, і тому Польща робить католицизм ненависним для цих народів.

В останнім розділі („Жорстокі правди“) автор доказує, що союз Франції з Польщею стоїть на перешкоді французько - німецькому зближенню, бо Німеччина ніколи не примириться з Данцизьким коридором та з відрізанням Східної Пруссії від свого матірнього ґрунту. А на випадок війни Данцизький коридор нічого не pomoже, бо Німеччина першого дня його займе.

Так само Польща перешкоджає добрим зносинам Франції з Радянським Союзом, бо з одного боку імперіалістична Польща мріє про здобуття кордонів з 1772 р., а з другого боку Радянська Україна й Радянська Білорусь не можуть забути, що це Франція помогла Польщі неволити західно - українські й західно - білоруські землі.

Таким чином політика приязні до сучасної шляхетсько - буржуазної Польщі являє нещастя і небезпеку для Франції.

IV

Найновіша праця Мартеля¹⁾ присвячена проблемі східних кордонів Німеччини. В ній обговорені дві проблеми: проблема Данцизького коридора, Данціга та східної Пруссії, яку Данцизький коридор відділив від решти Німеччини, і проблема Горішньої Сілезії, яку Рада Літви Націй, з доручення головних держав антанти, на основі тенденційного толкування плебісциту, поділила між Німеччиною, й Польщею, розриваючи господарську єдність Горішньої - Сілезького басейну.

В першій частині своєї праці (Історичний огляд, ст. 11 — 94) автор дає огляд обох проблем на паризькій мировій конференції, а потім розглядає окремо вирішення кожної з них на основі Версайського договору. Тут маємо багатий матеріал про польську пропаганду, про становище Клемансо, Лойда Джорджа, Вілсона, про дебати в Найвишій Раді і т. д.

Польські домагання йшли в тім напрямі, щоб відділити від Німеччини не тільки ті землі, які забрала Прусія при поділах Польщі, але також дістати Східну Прусію та Горішню Сілезію. Клемансо, хочаби як найбільше ослабити Німеччину, підтримував як найбільш максималістичні польські домагання. Вілсона, що не мав поняття про польську справу (як про багато справ, що розв'язувано на конференції), голова польського національного комітету Дмовський як особисто, так і через вплив на його радників зумів переконати, що ці польські домагання покриваються з „самовизначен-

¹⁾ Вийде незабаром в укр. перекладі: Рене Мартель, Східні кордони Німеччини. Переклад і передмова проф. М. Лозинського. ДВУ. Харків. 1930.

ням народів". Тенденційне освітлення історичних фактів та фалшива статистика відіграла в цій польській акції визначну роль. Головним дорадником Вілсона в польській справі був проф. Лорд, історик, що беззастережено підтримував польські домагання. (При цьому треба пригадати, що проф. Лорд відіграв також роль в справі Галичини. Він був американським делегатом у комісії Бертельмі, що приїздила до Львова для уложення польсько-українського перемир'я, а також, ясна річ, інформував Вілсона в Парижі). Тільки Лойд Джордж ставив опір польським домаганням. В результаті вийшло „компромисове” рішення Версайського договору.

В другій і третій частинах автор подає польський і німецький погляд на обидві проблеми, де бто погляди польських і німецьких буржуазних партій.

Розглянувши обидві тези: польську й німецьку, автор зазначає, що „історичні” аргументи мають для теперішності тільки релятивну вартість і стверджує, що Данціг віддано Польщі проти волі населення, Данцізький коридор без плебісциту, плебісцит на пограниччю Східної Прусії випав на користь Німців, а Горішню Сілезію поділено на основі тенденційного толкування плебісциту, який в цілості промовляв на користь Німеччини. Зрештою тенденційність польських тез та Версайського диктату так далеко відбігає від „самовизначення народів”, що польські тези тільки дуже незручно закривають агресивність польського імперіялізму.

П'ята й остання частина („В пошукуванні розв'язки, стор. 156 — 177) подає польські й німецькі голоси про розв'язання проблеми. Теперішній стан не задовольняє ні одну ні другої сторони і кожна з них думає про його зміну.

Польські кола розуміють, що теперішній стан не дасться вдержати на віки і мріють про дальшу територіальну експанзію, яка так ослабила б Німеччину, що Польща чулася б зовсім безпечною від усякого реваншу. Ця експанзія має на увазі захоплення Данціга і Східної Прусії, а також поширення польських кордонів на захід, по змозі аж до Одри. Автор наводить слова декларації „Польського товариства для охорони західних окраїн”, що появилася в „Газеті Гданській” з 11 квітня 1926 р., де сказано:

„Природнім кордоном Польщі є на Заході Одра, на Сході середня й долишня Двина. Тому наша девіза буде: Від Штетіну до Риги. Та для теперішнього моменту ми не хочемо сваритися з Росією, яка ще не відмовилася на все від Риги. Рига, не вважаючи на ніщо, належатиме нам пізніше. Наша теперішня девіза: Від Штетіна до Полянга” (ст. 165).

Додамо, що Полянга — надморське місто на території Литви недалеко латвійського кордону.

Автор стверджує, що з польського боку нема ніякої тенденції до переміни теперішнього стану на користь Німеччини, навпаки є тенденція експанзії, висловлена в наведених декларації.

Переходячи до німецьких пропозицій розв'язки проблеми, автор пригадує, що німецькі контрпропозиції до проєкту Версайського договору передбачали утворення для Польщі вільних портів у Данцігу, Кенігсберзі та Мемелі.

В тому самому напрямі йде далі німецька політична думка, як це видно з праці Райнбабена¹⁾ одного з одиодумців Штресмана. Німеччина готова дати Польщі вільні смуги в усіх своїх портах в Кенігсберзі, в Данцігу, в Штетіні і навіть в Гамбурзі. Так само готова договором забезпечити Польщі відповідний контингент Горішньої - Сілезького вугілля.

В висновках (ст. 179 — 180), автор стверджує вагу проблеми східних кордонів Німеччини і небезпеку, яка звідси грозить для світового мира. В Ло-

¹⁾ Von Rheinbaben, Que vise l'A'lemagne (Що має на думці Німеччина), Париж 1928.

карні Німеччина обов'язалася не шукати розв'язки спірних питань між нею й Польщею інакше як мирними способами. Вона має право на основі арт. 19-го пакту Ліги Націй домагатися ревізії Версайського договору. При цьому вона виступає з конкретними й реальними пропозиціями. Натомість Польща не тільки відкидає всяку можливість ревізії, але ще мріє про анексію Данціга, Східньої Прусії й Горішньої Сілезії.

Обидві праці Рене Мартеля — про французько-польські відносини і про німецько-польські кордони — являються виявом політичних тенденцій тих французьких ліво-буржуазних кол, що хотіли б через ліквідацію німецько-польських противенств, утворених Версайським договором, ліквідувати також французько-німецькі противенства. Сам автор належить до тих кол, які являються крім того оборонцями добрих французько-радянських відносин.

Однак ідеологія, що являється провідною думкою його праць, має основну недостачу в тому, що вона не бере до уваги класової боротьби на тлі теперішнього історичного моменту — боротьби між імперіалістичними державами і Радянським Союзом. Для автора існують тільки нації та міжнародні взаємини між ними, — взаємини, які він бажав би бачити як найбільш мирними і дружними. Через те він не бере під увагу того моменту, що в даних історичних умовах німецько-польське і французько-німецьке зближення може стати скріпленням імперіалістичного блоку проти Радянського Союзу.

Та поза цим обидві праці Мартеля являються цінними студіями, що заслуговують на велику увагу й використання.

О.Л. ПОЛОЦЬКИЙ

Новий побут — нова людина

Доповідь на диспуті в „Депо-Жовтень“ в Харкові

Коли ми говоримо про новий побут і нову людину, то це треба розуміти так само діалектично, як ми розуміємо усі явища, усі процеси, треба розуміти, що побут цей буде новим і людина буде новою для даного моменту, для даного економічного стану, для даних економічних взаємин.

Один економічний стан, одні економічні взаємини були в добі військового комунізму. І побут, і людина того часу відрізнялись від побуту й людини часів війни й передреволюційних, і побуту і людей сучасних буржуазних країн.

Про зовсім інший побут говорили ми в добу відбудовчу, і цілком реально, цілком актуально мусимо ставити питання про побут і виховання нової людини тепер, в реконструктивній добі, в добі перебудови усього нашого господарства на зовсім інших підвалинах. І зрозуміло, що цей новий побут і нова людина будуть відмінні всеж таки (і дуже відмінні) від побуту в добу соціалізму, коли буде зовсім інша економіка й інші економічні взаємини. Побут і психологія чоловіка, як надбудова, залежачи від стану виробничих взаємин поміж людьми, обумовлюють ступінь, зріст і характер культури в країні. І коли взяти різні епохи, то це особливо б'є в очі. Часи первісного комунізму, часи середньовіччя, часи капіталізму (торгового, промислового, фінансового капіталу), часи переходової доби, епоха диктатури пролетаріату і епоха соціалізму — кожна з цих епох має свій тип культури, інший побут, іншу психологію.

Різниця в економіці відбудовчого періоду й реконструктивної доби визначає і різницю в нашому побуті за часів відбудовчого періоду і того періоду, в який ми вступаємо тепер. Які основні зміни ми маємо в економіці тепер? Надзвичайний зріст індустріалізації нашої країни і надзвичайний темп розвитку перш за все важкої індустрії тягне за собою кількісне збільшення пролетаріату, зменшує безробіття, а користування складнішими машинами й приладдям вимагає краще кваліфікованого робітника; послідовно соціалістичний характер нашої промисловості вимагає свідомішого, політично дисциплінованого, культурного робітника. Зріст індустріалізації дає матеріальні і політичні підстави для поширених і поглиблених темпів колективізації сільського господарства. Навіть коли відкинути ті перекозючення, що трапилися і що повели до деякого відпливу від колективізованого сектора сільського господарства, то все ж досягнені темпи колективізації значно перевищують ті, які ми передбачали п'ятирічкою, і треба констатувати, що п'ятирічку по перших варіантах колективізації сільського господарства ми вже фактично виконали. Колективізація сільського господарства, що проходить на зовсім новій машинізованій базі, як наслідок вірно взятої партійної лінії, теж створює на селі зовсім нові економічні взаємини, ведучи до знищення куркуля як класу, і змінює економічні взаємини між нашою соціалі-

тичною промисловістю і сільським господарством, вже майже на половині суспільним. Результати в усупільненні сільського господарства наочно показують і викривають навіть для найбільш запаморочених ті помилки, яких вробили троцькісти й праві супроти селянства і особливо супроти основної маси, середняка, — перші недооцінили основної маси селянства — середняка, а другі занадто переоцінили сили заможного селянства. В наслідок колективізації, тих успіхів, що ми маємо, ми можемо ставити політично й економічно питання про остаточне роззброєння куркульнів й про знищення куркульнів, як класи. Це все вносить нові економічні взаємини в нашому Союзі в єднання робітників з селянством. Наслідки й стан з реорганізацією нашого господарства вже на сьогоднішній день такі, що можна констатувати гостру зміну в економічних взаєминах у нашій країні, порівнюючи з попередньою добою перебудови. Отже, мусимо сказати, що новий стан речей, нова технічна база, нові складні машини й засоби виробництва, машинізація сільського господарства, його організація, а також необхідність для керування такою великою роботою втягти значно ширші кола робітництва й селянства в наші господарчі, державні, кооперативні й громадські апарати — все це вимагає культурнішого, зовсім нового робітника і вимагає нового, культурного, відповідного епосі побуту. „Добитися капітального вирівнення фронту соціалістичної культурної роботи з новими кількісними й якісними завданнями господарчого будівництва та рішучого перебудування побуту трудящих мас на соціалістичних засадах“, сказав в своїй резолюції листопадовий пленум 1929 року Центрального комітету нашої партії і тим поставив перед нами питання про посилення роботи на культурному фронті, на фронті виховання нової людини, на фронті перебудови нашого побуту.

Чим характеризується старий капіталістичний побут? Взаємини поміж людьми на основі визиску одною меншою частиною суспільства другою більшої частини його. Це, як наслідок, викликає психологічно крайній індивідуалізм, турбування лише про себе, змагання до поліпшення тільки свого власного добробуту і викликає надзвичайно загострену конкуренцію поміж людьми, відсутність товариського співробітництва для поліпшення загальних умов життя й існування людства. Зрозуміло, перш за все старий капіталістичний побут характеризувався пригнобленням жінки, її другорядною ролю в державі, суспільстві і в сім'ї, пригнобленням бідного перед заможним, а сама психологія, яку ми звемо міщанською, відзначалась захопленням експлуатацією, бданням про своє власне, і це суть міщанства, оцей свій власний інтерес, а не інтерес колективу — „моя хата, моє майно, моя жінка, мої діти, мій добробут“, мій і свій власний, а не суспільства. Це міщанство, цей індивідуалізм й є характерна ознака старого буржуазного побуту, і це особливо виявляється в статевих взаєминах, в ставленні до громадського добра, до суспільних інтересів, тощо. Це крайній індивідуалізм (ніщанство), який часто — густо перетворюється на звичайне хуліганство, який можна відзначити, як архіміщанство. Певна річ, цей старий капіталістичний побут відбився і в психології чоловіка, в його житті, в методах і суті виховання, в літературі, мистецтві, архітектурі, структурі і т. ін. того міста, в якому він жив. Це те, що ми називаємо буржуазною культурою.

Як трактувала буржуазія колектив? Для буржуя колектив — це натовп, юрба, стадо. Дурна, дика юрба, але дуже часто небезпечна, жажлива, завжди анархічна; отже для того, щоб стримати цю юрбу, щоб забезпечити себе від всяких несподіванок, забезпечити своє існування, можливість визиску — буржуазія потребувала мати поліцаїв, в'язницю, нагаї, набой і звичайно — релігію. Релігію, яка так вміла доказувати, переконувати цю саму юрбу, це саме стадо про необхідність і важливість скорятися начальству. „Кесарево — кесареві“ — вчив християнський „Христос“. Як про цілком нор-

маленьку річ говорять усі релігії, що для одних — визискувачів — добре життя може бути ще на цім світі, а для визискуваних — аж після смерті, а страшні злидні на землі. А для виховання натовпу буржуазія подбала про касарню з її режимом і ранжиром. Для забезпечення свого панування владаша класа створила й різницю між містом і селом, різницю між людьми фізичної й розумової праці.

Чим має характеризуватися соціалістична культура? Знищенням всякого визиску, колективним співробітництвом на базі цілковитої солідарності між людьми, піклуванням не про свій власний інтерес, не про своє я, не про свою тільки сім'ю, не про свій тільки добробут, а про інтерес колективу і тим уже і — свій. І це мусить привести до знищення різниці між містом і селом, між людьми фізичної й розумової праці.

Коли ми говоримо про знищення різниці між містом і селом, це не значить, що ми бажаємо зруйнувати всі великі міста, знищити їх зовсім. Ми взагалі не проти міста. Ми проти капіталістичного міста, міста, яке розвивалось і будувалось на специфічних підвалинах. В такому місті був центр сполучення, центр зв'язку, це був центр капіталу, через що й великі підприємства будовано біля такого міста. Це був і ринок збуту й ринок робочих рук. Це був центр визиску, адміністративно-господарчий центр і центр буржуазної культури. Це був величезний хижак, сирот, але це не перешкоджало залишати без елементарної культури навіть елементарної грамоти робітників в місті. Це призводило до того антикультурного дикого стану, в яким жило селянство. Як казав Ленін: „С уничтожением как деревенской заброшенности, оторванности от мира, одичалости, так и противопоставлением скопления масс в больших городах“ розв'язується проблема майбутнього місця перебування людини. Ми проти великих міст у тому розумінні, як ставить питання Ленін, як ставив його Енгельс („Житлове питання“)¹⁾. Як ми висуваємо перспективи надалі? Чи будівництво нових великих міст з мільйонним населенням, чи будівництво міст по принципу економічних осередків? Ми за останнє. Ми проти будування хуторів села і проти будування нових великих міст з мільйонним населенням, шлях, яким пішла американська буржуазія — ми за агро-міста, за комбінат виробничого підприємства з сировинною його базою. За комбінат промисловості з сільським господарством. Ми за агро-місто на 40 — 50 тисяч мешканців. У цій перспективі мусить іти наше нове будівництво і це приведе до знищення різниці між містом і селом.

А як ми тепер беремося до будування нових великих підприємств поблизу від сировинної бази, або від місця скупчення енергетики (Дніпрельстан), то ми мусимо вже тепер ставити питання, що має влягтися собою нове місто, в якому будуть жити робітники цих нових підприємств — чи ми будемо будувати міста за старими зразками, виховуючи і нове покоління, нашу зміну, в старих, індивідуалістичних, дрібно-буржуазних умовах, чи ми будуватимемо їх на зовсім нових підвалинах. Не треба забувати, що ми будуємо не на рік і не на два, а щонайменше на 50 років, що ми не зможемо розвалювати збудоване зараз і на його місці знов будувати нове, бо нам ще треба замінити і старий житловий фонд, що залишився нам в спадщину від буржуазії, а також забезпечити тих, хто зовсім не забезпечений житлом або забезпечений недо-

¹⁾ В місті ми маємо вже факт концентрації (продукції) людності, знарядь продукції, капіталу, утіх, потреб, тоді як на селі ми бачимо зараз протилежне — ізолюваність та відокремленість.

Протилежність між містом та селом може існувати тільки в межах приватної власності.

„Знищити протилежність між містом та селом є одна з перших умов спільності“... (К. Маркс і Ф. Енгельс. — „Фоєрбах“).

силь. Нове будівництво це є будівництво не на роки, а на десятки років, бо ми не скоро будемо такі багаті, щоб кидатися мільярдами карбованців. Не можна забувати про перспективи, треба пам'ятати, куди ми йдемо і ті темпи, якими ми йдемо. Ті переваги, які мало велике місто над селом в сполученню, в зв'язку і в культурі, мають відпасти самі по собі з удосконаленням будівельної техніки взагалі, техніки сполучення зокрема: здійснення плану електрифікації в нашій країні, будування нових шляхів, уживання нових засобів сполучення (електричні залізниці, авто - сполучення, авіо - аеропляни) поширення радіо, телебачення, удосконалення мовного кіна, будування паляців культури, поширення книги — все це мусить привести до зниження переваги міста над селом, і та різниця різниця, що ми тепер маємо між містом і селом, поволі буде сходити на нівець.

Справді, коли взяти на увагу, що фонд електрифікації 1927 - 28 року становив 840 міль., а через 15 років він буде доведений, щонайменше, до 30 мільярдів карб., залізничне сполучення мало в нашому союзі 75.000 кілометрів у довжину 1927 - 28 року, а протягом 15 років буде мати щонайменше 400.000; що ми передбачаємо уже на кінець п'ятирічки мати сотні тисяч авто, автобусів, що ми вже тепер дуже поширили авіосполучення, то зрозуміло, питання сполучення між кремими містами, між селом і містом протягом найближчих 15 років перестане бути питанням, яке б примушувало нас купитись неодмінно в одному місці. Удосконалення радіо незабаром дасть можливість не тільки чути, що виконується в якомусь театрі чи зібранні, але й бачити, що там робиться. „Великий німий“ (кіно) теж вже заговорив, і це дає перспективу, що в самому найближчому часі в найдаальших закутках світу можна буде і бачити і чути, що робилося чи виставлялося десь. Удосконалення техніки друкування книжок і їх здешевлення, нові методи бібліотечної і політосвітської роботи взагалі, втягування широких робітничо - селянських мас у ріднянську громадську роботу, велике поширення виробничих знань серед робітників промисловості і сільського господарства — відкривають надзвичайні перспективи піднесення культури в нашій країні, а загальне піднесення добробуту і культури позбавить місто і тієї монополії на культуру, що воно має тепер ¹⁾. Але зрозуміло, ми маємо перш за все перевести в життя головні засновки культури. Під культурою ми розуміємо не культуру взагалі, якої не існує, а культуру пролетарську, інтернаціональну, в протилежність буржуазній. Треба знищити ті хибі й дефекти, що в нас є, без чого села й не центральні міста не зможуть добре засвоїти здобутків культури і взагалі будуть відставати. Ми мусимо за всяку ціну ще цього року ліквідувати неписьменність у нашій країні. Це є основна підвалина всякої культури. Не можна говорити про втягнення в політичне життя неписьменної людини, не можна говорити про застосування останніх досягнень техніки на широкі розміри в нашому виробництві чи сільському господарстві, коли ми будемо мати некультурного, неписьменного робітника, неписьменного члена колгоспу.

Ліквідація неписьменності — це є основний момент для піднесення загального рівня культури. Але даремно говорити про ліквідацію неписьменності, коли ми будемо залишатися при тому стані загальнообов'язкового навчання, який ми маємо нині, коли в нас щорічно будуть залишатися поза школою півторасти тисяч дітей і з них будуть рекрутуватися нові кадри

¹⁾ Щоб завести спільне домашнє господарство, потрібні, як передумови: розвиток машинізму, використання сил природи та багато інших продукційних сил, наприклад, водогіа, газове освітлення, паровий опал, скасування нерівності міста й села та інші.

Без цих передумов спільне господарство не стало б за цілком нову продукційну силу, йому бракувало б будьякої матеріальної бази і воно спиралося б на сутотеоретичну основу, тобто було б простою химерою й набуло б тільки характеру якогось манастирського господарства“.

(К. Маркс і Ф. Енгельс. „Фосрбах“).

неписьменних, бо знищити неписьменність в таких умовах нам не вдається. Той мінімум загального обов'язкового навчання, який в нашій країні встановлено — 4 річка для дітей від 8 — 11 років, мусить бути переведений в життя. Але, зрозуміло, залишитись на цьому рівні, вважати його за достатній в жодному разі не можна. 4-річка загально - обов'язкового навчання не є і не може бути нашим ідеалом. Ми вже цього року мусимо ставити питання про заведення загального обов'язкового навчання в межах 7-річки. І ми мусимо ще цього року зробити обов'язковою в містах і промислових районах, а також і по деяких великих колгоспах і радгоспах, де є відповідні умови, 5-ту групу для дітей, які закінчують 4-річку. Ми маємо для цього фактичну можливість. Коли взяти, що у нас в тих районах, які перераховано вище, зараз 91.000 місць, то беручи на увагу нормальний відсоток другорічництва, себто біля 5%, а також відсів, ми зовсім реально цього року можемо забезпечити п'ятою групою всіх дітей робітників і дітей, щокінчають четверту групу в містах. І кінче потрібно, щоб це було переведено в життя.

Важливою передумовою культури є боротьба проти релігійних забобонів. Ми останнім часом значно поширили нашу боротьбу на антирелігійному фронті, в наших школах і нижчих, і високих і середніх, і серед робітництва і серед селянства. Ми відмовились від релігійності, а пішли в наступ, стали боротись з релігією, стали виховувати войовничих безвірників. Але цього замало. Боротьбу треба значно більше поширити серед родини, бо коли у школі діти чують і виховуються в антирелігійному напрямку, то дома вони часто підпадають під вплив релігійних забобонів, і все, що прищепила школа, йде намарно. Без викорчування релігійних забобонів неможлива боротьба за новий побут, за відмовлення від багатьох старих звичок, за підвищення й досягнення технічної культури й т. д.

Пияцтво, боротьба з яким майже не ведеться серед некультурних шарів населення, це має багато прихильників, і боротьба з пияцтвом та хуліганством є теж одна з основних підвалин боротьби за культуру.

Коли ми говоримо про створення нової людини, ми мусимо говорити про викорчування у нас багатьох рис побуту, які ми ще маємо в значній, переважній, можна сказати, більшості нашого робітництва й селянства. Візьмемо неуважне відношення до чужої праці, це характерний момент некультурності. Нам доводиться боротися, прим., за збереження деревонасаджень, проти псування громадських речей, за додержання чистоти в місцях загального користування. Всі знають, з якими труднощами, скандалами, шляхом штрафів та арештів довелося боротися за збереження й додержання чистоти на залізницях, у вагонах тощо. Ще багато є таких ознак неорганізованості й відсутності пролетарської культури, як неуважне відношення до чужої праці, нерозуміння основних моментів громадської гігієни, акуратності, недбалість у виконанні взятих на себе зобов'язань і т. д. Все характерні риси некультурності. Неприпустиме таке відношення до часу другого чоловіка, коли призначені засідання й конференції тощо не відбуваються вчасно, а з запізненням, коли не числяться з часом другої людини і змарнувати годину, дві вважають за ніщо. Неорганізованість у власнім житті неминуче призводить до неохайного ставлення до громадського господарства, до розбещеності, до персональної недбалості. Персональна розпушеність веде до такого ж ставлення до державного й громадського майна та обов'язків.

Зрозуміло, на все це треба сказати, що це не значить, що ми хочемо, щоб усі перетворилися на якихось аскетів, ходячі прописи. Ні. Це було б несправедливе. Не в аскетизмі річ, але ми мусимо мати один критерій — дозволене те, що йде на користь революції, на користь будівництву соціалізму. Недозволене те, що хоч трохи може заважати, перешкоджати поступовому

рухові революції, або дискредитувати його, може загальмувати творення соціалізму. Все, що може привести до актів небезпечних або прикрих для інших людей, всяке хуліганство, збиточництво, порушення громадського ладу, бешкетування, руйнація — все це не на користь новому побуту, не на користь революції — і з цим треба боротись. Цей критерій може остеретти нас від багатьох помилок і допомогти в творенні нового побуту.

Коли ми говоримо про умови праці уже тепер в реконструктивну добу, то ми мусимо мати на увазі, що ми будемо мати надзвичайно вузьку спеціалізацію, отже колосальну можливість вибору професії, фаху. Така вузькість в умовах капіталістичних приводить до вузької кваліфікації робітника, до того, що він робиться фахівцем, як кажуть — гайки № 2, приводить в наслідок визиску до знесилення, до приниження, до притуплення людини, до перетворення людини — робітника на додаток до машини; але в наших умовах, коли ми будемо цю многогранність спеціальностей, фахів базувати на політичній освіті, на вмінні кожного робітника братися до основних елементів всякої праці, ця вузькість професії буде, навпаки, штовхати робітника до набуття все нових і нових широких знань. Як раз вона буде стимулювати інтелектуальний розвиток, а не знищувати його. Дякуючи зменшенню робочого часу і збільшенню вільного часу робітник буде мати й фактичну можливість для цього і це приведе до великого підвищення культурного рівня трудящих мас. Цьому дуже сприяти в значній мірі і збільшення загального добробуту трудящих мас і загальні умови. Де у кого є побоювання, що з притягненням до роботи жінок і заведенням безнастанного виробничого навчання для молоді, заведенням виробничого навчання як у високій школі, так і в середній (профшколі, технікуми, ФЗУ) ми можемо мати посилення безробіття. Це невірно, навпаки, можемо скорше боятися, що на кінець десятиріччя ми особливо гостро будемо стояти перед питанням робочих рук. Воно й тепер стоїть гостро, але тоді можна чекати ще більшого загострення. Дійсно, зменшення годин праці, залишаючи більше вільного часу, буде збільшувати (зрозуміло, у відповідних умовах культурного обслуговування робітників) культурність населення. Зріст загальної культури буде вимагати задоволення багатьох з тих потреб, які не виникають для малокультурної чи некультурної людини. Це стосується і оздоблення житла, і задоволення мистецьких вимог, і одягу, і розваги, і книжок тощо. А забезпечення цих нових культурних вимог потребуватиме нових підприємств і поширення існуючих, починаючи від важкої індустрії, що виробляє засоби виробництва. Це одно кільце, в якому одне тягнеться за другим. І тому скорше матимемо не достачу робочої сили, ніж лишок, який може викликати безробіття. Піднесення ж культури в країні, збільшення загального культурного розвитку зітруть різницю, яку ми маємо нині між людиною фізичної й розумової праці. Що ми тут мусимо чекати? Ми мусимо чекати, до цього й ідемо вже, що починаючи із школи селянської чи колгоспної молоді на селі, фабрично — заводської, семирічки у місті і кінчаючи школами ФЗУ, технікумами і високими школами учень поруч з вивченням теоретичних наук буде працювати й на виробництві. Так само дорослий робітник підприємства, дякуючи вільному часу, який він буде мати, зможе поруч з роботою на заводі займатися удосконаленням своїх знань, чи то літературою, чи то науково — дослідною роботою, зможе і буде займатися розумовою працею і то не на дозвіллі, не бавлячися, а як певною своєю роботою, присвячуючи цьому певну тверду частину свого робочого дня. Це й гарантує нам і без сумніву приведе до знищення тої колосальної інтелектуальної різниці, яку ми маємо нині між людьми фізичної й розумової праці.

Ми говорили вище, що ми за нове місто, за агро — місто, за комбінат між сільським господарством і промисловістю. Уявлення про нове місто взагалі

є різноманітні. Коли ми почали наше нове житлобудівництво, то вперше ми почали будувати маленькі індивідуальні будиночки — котеджі, на зразок англійських. Тепер ми побачили, що це й невигідно й незручно. Такий будинок на 3 кімнати з кухнею коштує удвоє дорожче, ніж 3 кімнати з кухнею в якомусь великому будинку на 100 чи 150 приміщень. Але це й незручно в умовах усуспільненого побуту, заведення суспільних їдалень, пралень тощо. Жити в окремих розкиданих індивідуальних будиночках незручно, й безумовно такий будинок мало кого тепер вже буде притягати.

Хто нині за котеджі? Ті, хто проти міста взагалі, хто проти усуспільнення побуту, хто за „ідеалізоване сільське життя“, за „свою хатку“ — індивідуалісти. Далі є прихильники будування міста - садка, як вони його звуть.

Це річ не нова, теж англійського походження. Що 1898 року вийшла в Англії книжка Говарта про організацію таких міст садів і тепер там є два таких міста — Легворт і Уельвін. Збудовані вони досить оригінально. В центрі громадсько-адміністративні інституції. Далі по радіусу в $2\frac{1}{2}$ кіл. ідуть вулиці навкруги, по вулицях будиночки. Це 2-поверхові довгі будиночки, поставлені в садах, доволі далеко один від другого. Нічого усуспільненого, нічого громадського тут немає. Вони просякнені надзвичайним індивідуалізмом. Це не наше настановлення, такі міста будувати нам не слід, такі міста будувати ні до чого.

Є друга крайність — будування велетнів - хмародрапів. Прихильники цього — товариші, що побували й пожили в Америці, надивилися на ці будинки денебудь в Нью-Йорку і вважають їх не тільки за останнє слово техніки, а й за останнє слово культури. Так. Вони компактні, вони дають можливість провести усуспільнення побуту, але вони вимагають такого удосконалення техніки, якого ми ще не маємо, та й потреби лізти в небо, потреби, яка так нагло стоїть перед американцями у великих містах, в наслідок приватної власності на землю (земельна рента), такої потреби у нас немає, і зберігати кожен клантик землі, щоб здешевити будівлю, нам не доводиться при наших просторах і відсутності права власності на землю. До того ж практика встановила, що є межа для кількості поверхів — після якої кожен новий поверх не здешевлює, а здорожує будівництво; ця межа є 4 — 5 поверхів. Ми ще маємо можливість будуватися трошки ширше, отже ми мусимо будувати місто, яке б складалось з окремих кварталів, будинків на 4 — 5 — 6 поверхів, на 3 — 4 тисячі пожитців, не більше. Такі квартали-будинки комбінати мусять бути збудовані, звичайно, за останнім словом техніки, з електричним освітленням, газом, тепловодом, ліфтами тощо.

Щодо стилю, тільки останніми часами ліві архітектори почали ставити питання про спрощеність зовнішнього вигляду будинків, про те, що форма архітектурна мусить відповідати призначенню самого будинка. Зрозуміло, що стиль і форма відповідають економічному стану кожної даної доби; красу стилю теж треба розуміти діалектично, і те, що було гарне для старого панського будинку, негарне й непридатне для нас. Українське барокко, стиль київських монастирів і митрополичих покоїв, непридатна річ для київського с.-г. інституту й непридатна не тільки з точки зору краси ліній тощо, а справді цей стиль, ця форма не відповідають тому призначенню, яке має сільсько-господарчий інститут, і тому будування сільсько-господарчого інституту в стилі барокко абсолютно неприпустима, шкідлива річ. Ми можемо сказати, що нині власне в капіталістичних країнах певного стилю немає. Є каша з різних стилів. Тут і ренесанс, і ампір, і мавританський стиль, і ця каша відповідає смакам індивідуалістичної буржуазії, періоду її підпаду. Що для нас підходить? Ми мусимо вимагати від наших будинків прямих ліній, простих форм. В основному форма мусить відповідати призначенню й

от тут можна навести один яскравий приклад, коли архітектор, ганючись за стилем, не зважив інтересів і потреб майбутніх мешканців будинку.

Візьмемо будинок „Комунар“ у Харкові, збудований цього року в формі півкола. Архітектор в інтересах витриманого стилю й ліній вікон побудував останні на певних твердих віддаленнях, не зважаючи зовсім на те, де ці вікна прийдуться в середині будинку і тому в багатьох помешканнях ці вікна прийшлися як раз на розі кімнати, що, певна річ, відбилося і на освітленні цих кімнат, не кажучи вже про красу їх. Коли ще взяти на увагу, що дякуючи будівництву будинка півколом кімнати вийшли не чотирикутні, а в великій більшості приміщень мають форму паралелограмів, трапецій і інших геометричних фігур, то стане ясно, як захоплення певною формою, бажання дотримати її за всяку ціну відбилося на інтересах, на вигодах мешканців цього будинку. Ще більше розходження ми помічаємо, коли архітектор захоплюється зовнішньою формою при будівництві заводських помешкань та інституцій громадського вжитку. Як на такий приклад, можна вказати як раз на сільсько-господарчий інститут у Києві, збудований в стилі українського бароко, де заради зовнішнього стилю забуто те призначення, яке мали ці будинки і не були забезпечені вигоди у середині будинку і інтереси навчального характеру.

Кольорове враження. Певна річ, колір має величезне значення і практичне і для прикраси самого будинку і міста. Будувати всі будинки одномаїтні, однотонного сірого кольору було б недобре, так само як будувати неодмінно всі будинки одного типу. Треба добиватися, щоб усі комплекси будинків і типом і кольором з якого-небудь місця робили гарне художнє враження, щоб будинок був приємний для глядача, щоб кожна частина міста була гарна по мистецькому оформленню. Певна річ, в новому місті не може бути і мови про паркані, що розділяють нині індивідуальні будиночки. Прохід між будинками по садках мусить бути вільний, будинки мусять стояти в оточенні дерев, як у садках, і це мусить бути гарне видовище. Коли говорити про будівництво таких міст, неможна не відзначити і перспективи сполучення.

До цього часу вживається трамвай (закордоном у великих містах тільки по околицях), автобусів, авто, рідко де коней, причому автобуси та авто на двигунах внутрішнього згорання.— Але вже тепер закордоном для двигунів використовують електро. Уже тепер по Парижу, Нью-Йорку бігають електро-авто й електро-автобуси, і перспектива, певна річ, за електро. Починають заводити рухливі тротуари. А ми ще будемо й будемо трамвай, що і дорожче коштує і дорожче для експлуатації. Маючи на увазі перспективи, треба переходити на автобуси й авто. Ті заходи до упорядкування вуличного руху, які ми маємо нині, звичайно, мають певний сенс, бодай як засіб виховання самодисципліни, але не вони розв'язують питання забезпечення від нещасних випадків. Ті заходи, яких вживається нині закордоном,— підземні пішоходи, містки понад вулицями, автоматичні сигнали тощо, от той напрямок,— в якому очевидячки буде розв'язане питання про вуличний рух.

Основне питання, яке стоїть, коли ми говоримо про новий побут, про усусупління його, це питання про те, як збудувати новий побут, щоб жінка дійсно була визволена від хатніх турбот, щоб не на словах, а на ділі втягти жінку в наше будівництво і в порядкування державою. „Дійсне визволення жінки, дійсний комунізм починається аж там і тоді, де й коли розпочнеться масова боротьба, скерована володарем державної влади — пролетаріатом, проти цього дрібного хатнього господарства або, справедливніше, масова перебудова його на велике соціалістичне господарство“ — каже т. Ленін. А ми й досі про це згадуємо лише 8-го березня, а потім знову забуваємо. Щоб дійсно залучити широкі жіночі маси до виробничого життя нашої країни,

треба звільнити жінок від турбот про дрібні хатні справи, про їжу, кухню, виховання дітей віку ясел та дошкільного. І тому, коли ми говоримо про новий побут, про нове будівництво, треба перш за все ставити питання про кухню, про виготовлення їжі. Старі помешкання до революції будовано на 30 пересічно квадратних сажнів чи 140 кв. метрів і складалися вони з вітальні для гостей, їдальні, спальні, кімнати для дітей і кухні, отже кількість метрів, яку приділяли для кухні, була невелика, виносячи приблизно 10% усієї площі. Але нині ми в основному будуємо помешкання загальною площею 15, не більш квадратних сажнів, з яких не більш як 10 є житлокорисна площа, а решта — це коридор, ванна та кухня; отже ті 3 — 4 кв. саж., які припадають на кухню, відіграють уже величезну роль, бо можна казати, що пересічно не менше 20 — 22% в кожному з нових будинків площі займає кухня. Значить, знищення кухонь дало б нам можливість шонайменше на 20% збільшити нашу житлову площу, дало б нам сотні тисяч нових сажнів житлоплощі і тому при новому будівництві в усякім разі будувати кухонь ніяк не слід. Зрозуміло, попервах, коли ми не можемо цілком забезпечити громадським харчуванням всі родини, до того ж не можемо дати значно дешевше, ніж більшість родини можуть ще зготувати собі дома, коли ми не можемо забезпечити громадське харчування доброякісною й смачною їдою, треба дати можливість в нових будинках готувати собі їжу тим, хто хоче, але для цього зовсім не потрібно будувати окремі кухні. Досить зробити у ніші чи спеціальній шафі газову плитку, на якій можна готувати їжу. Ми розглядаємо й це, як явище тимчасове, в перспективі в найближчі роки громадянське харчування мусить бути піднесене на таку височінь, щоб цілком задовольнити вимоги людности, а тоді кухня дійсно зробиться зовсім не потрібною й питання може йти тільки про те, щоб дома самому собі щось підігріти чи додатково зготувати. А для цього, зрозуміло, не потрібно кухні.

Де мусить відбуватися готування їжі? Ми вважаємо, що не в кожному будинкові, зокрема навіть в будинкові комбінаті на 3 — 4 тисячі мешканців. В кожному такому агро-місті мусить бути фабрика - кухня, яка готує півфабрикат, звідти його розвозять по кухнях будинків, що вже остаточно виготовляють їжу. В такій фабриці - кухні легше можна забезпечити якість і смачність їжі, а при великій кількості це дає і відповідне зниження в ціні. Та й покидьки в таких великих розмірах, які будуть на фабриці-кухні можуть бути з більшою користю використувані. Такі фабрики - кухні потрібно, розуміється, заводити не тільки в нових містах, а і в старих, і в радгоспах і в колгоспах. Ми вже маємо декілька таких кухонь - фабрик на Дніпрельстані, наприклад, і тепер у процесі будування в Макіївці на 6 т. обідів, Миколаєві на 2 т., Константинівці на 3 т., Дніпропетровському на 10 т., Кривому Розі на 3 т., Харківському Тракторобуді — на 6 тис., а всього на цей рік передбачено 18 кухонь - фабрик. Звичайно, ці фабрики - кухні не зовсім такі, про які ми говорили вище, бо здебільшого вони випускають цілком готові обіди, а не тільки півфабрикати. Роль цих кухонь - фабрик величезна, вони є той перший крок до усуспільнення побуту і до визволення жінки, який ми тепер робимо. Щож до розміру самих їдалень, то ми проти велетнів-їдалень на десятки тисяч обідів.

Ми проти організації однієї їдальні для таких будинків — комбінатів на 3 — 4 тисячі мешканців. Потрібне розвантаження й відповідно віку (для дітей окремо) й відповідно місцю, де хто живе. Але забезпечення їжею мусить бути цілковите, мусить бути поставлене так, як закордоном у пансіонах з точки зору обслуговування і мусить бути децентралізоване, тобто ми проти прикріплення кожного мешканця до їдальні. Це звичайно в певних умовах може й затруднити регулювання споживання, але це тільки перші кроки будуть важкі, бо головна маса споживачів у кожній їдальні все таки неза-

баром виявиться і стане кількісно більш-менш постійною, але зате інші, хто або по місцю служби, або з якихнебудь міркувань не зможе їсти в даній їдальні, зможе користуватися й іншими. Відповідно до цього мусить бути заплановане споживання їжі і під час роботи. Огляд громадського харчування, що оце проводився по всьому Союзу, показав, що і з цього боку у нас далеко не все добре, і брудно, і не смачно, і не своєчасно годують на підприємствах і в інституціях робітників і службовців, а тим часом для того, щоб виховати здорових людей, для того, щоб підтримати фізичні сили й зберегти надалі робітника і менше витрачати на лікування, щоб менше було прогулів, щоб вища була інтенсивність праці, треба протягом робочого часу в 6—7 годин неодмінно дати змогу людині підкріпити організм відповідною кількістю їжі. Цього ми тепер не забезпечуємо як слід і це питання мусить бути розв'язане. Ми дійсно не раціонально їмо. То ми цілий день нічого не їмо, то наїдаємося до нестями, а найбільше їмо раз на день добре.

У деякого з товаришів виникають сумніви, що коли буде ось таке усуспільнене споживання їжі, усуспільнення їдальні, то чи не відіб'ється це негативно на тих, хто не може задовольнитися звичайною порцією, хто вважає, що він потребує більше з'їсти, ніж положено на обід. Це, певна річ, не так. Перш за все, те усуспільнення, яке ми передбачаємо на найближчі часи, зовсім не визначає цілковитої комунізації нашого побуту, себто ми не збираємося зараз давати кожному по його потребам; покищо кожен буде одержувати по його роботі і так само, як він нині розпоряджається сам своїми коштами й залежно від них може їсти більше чи менше, краще і гірше, так і надалі буде: залежно від коштів своїх кожен зможе з'їсти один і два навіть обіди, але як ці обіди будуть більше калорійні, смачніші й дешевші, дякуючи переходові на громадське харчування, то можна думати, що не прийдеться затрачувати більше коштів, щоб мати значно більше потрібних калорій. А потім треба мати на увазі, що кількість калорій не залежить від кількості споживаної їжі, а від того, з чого складається їжа. Це і є важливий момент. У нас дехто думає, що усуспільнення побуту буде й тоді, коли замість кухні в кожному окремому помешканні збудувати одну велику кухню для кількох помешкань, або для кількох сімей. Ми вже маємо досвід такого усуспільнення в наших житлокоопсах, де одна кухня на двадцять господаринь, де шумлять одночасно двадцять примусів і цілий день не припиняються сварки й бійки поміж господаринями; отже вихід не в одній кухні, а в однім обіді для всіх; не кожна родина окремо готує їжу для себе, а єдина кухня готує їжу для всього колективу. Певна річ, до цього ми дійдемо не в один день, потрібний певний перехідний період. Але вже тепер, і будуючи нові будинки і перебуваючи старі, організуючи артілі і комуни, треба змагатися до усуспільнення приготування їжі і тоді з тих 30 міль квадратних метрів у міських будинках, що є нині під кухнями, ми звільнимо велику площу під житло.

(Кінець буде)

Проф. М. ЛОЗИНСЬКИЙ

3 міжнародної політики

І. ІНДІЯ, ЄГИПЕТ

З погляду відношення півколоніальних і колоніальних країн до імперіалістичних держав цілий післявоєнний період можна назвати присмерком імперіалізму. Пробудження народів Сходу і їх боротьба за визволення шораз більше захитують основи всіх імперіалістичних держав. Не тільки держави Сходу, що перед імперіалістичною війною були в залежності від імперіалістів, як Туреччина, Персія, Афганістан, Китай, арабські держави, або вже скинули імперіалістичне ярмо або борються за скинення його, але піднялися до визвольної боротьби також колонії, що досі знаходилися під нічим незамаскованим пануванням імперіалістичних держав.

Присмерк імперіалізму найсильніше вдаряє Британську імперію, що найбільшу світову колоніальну державу, а найсильніший цей удар — у „перлині Британської корони“, в Індії.

В міру зросту індійського капіталізму, що викликає формування нового, шораз більш класово свідомого індійського пролетаріату, як також впливає на втягнення в капіталістичний круговорот, розворушення та революціонізування селянства, Англія має в Індії шораз більші труднощі.

Ці труднощі спричинили, що 1919 р. англійський уряд видає новий статут про управу Індії (Government of India Act 1919), що в дуже складних формах, щоб замаскувати імперіалістичне ярмо, дає видимість участі тубільців в урядуванні країною. Тут маємо і законодавчу владу, що складається з „законодатного зібрання“ (Legislative Assembly, 100 виборних і 40 призначених членів) і „державної ради“ (Council of state, коло 50 членів, переважно призначених), і участь туземців у виконавчій владі (в т. зв. „Раді генерального губернатора“ — Governor — General's Council) і „Палату князів“, що має дорадний голос у справах імперії або спільних справах князівств, і самоуправу провінцій з провінціальними парламентами й кабінетами, що відповідають перед ними. Все те — повторюємо — на те, щоб замаскувати дійсний зміст імперіалістичного володіння. Очевидно, це замаскування не вдалося, — і маємо дальші спроби маскування: остання з них — це комісія Саймона, що переглянути має дотеперішнє правне відношення між Англією й Індією з тежденцією дальших уступок включно до правового стану домініону.

Рівночасно в тім самім 1919 р. на мировій конференції в Парижі Індія, з волі англійського уряду, виступає нарівні з домініонами: підписує — так само, як Канада, Австралія, Нова Зеландія та Південно - Африканська Унія — мирні договори і так само, як вчислені домініони, стає членом Ліги Націй. Це прирівняння Індії до домініонів на полі міжнародних зносин дуже характерне для британського імперіалізму: Індія виступає як „самостійний“ суб'єкт міжнародного права, але волю й дії цього суб'єкту визначає англійський уряд, бо уряд Індії призначається від англійського уряду.

Ці всі поступки не могли задоволити індійську буржуазію (за пролетаріат та селянство нема чого й говорити), і вона проголошує гасло незалежності, хоча зрозуміти, що погодиться на правний стан домініону.

Однак національно-визвольний рух в своєму розвитку виростає над голову буржуазії, набирає через участь пролетаріату й селянства глибшого класового змісту й масового революційного розмаху. Коли після Ланкаського конгресу індійські націоналісти під проводом Ганді розпочали боротьбу „тактикою непослуху“, то це вони були примушені зробити, щоб дожитися на хвилях революційного руху, як також, щоб відвернути увагу від революційно-класових завдань, зокрема увагу селянства від аграрно-революційних гасел.

Та в даних умовах тактика непослуху означала не поглиблення революції, а затримку її та відвернення її уваги від класово-революційних завдань. Іти англійський уряд думав, що Ганді цєю тактикою сповнить завдання тактикою непослуху, цебто пасивним опором, скоро переріє в активний опір проти органів англійської влади, в сутички маси з поліцією й військом, а далі перейшов у збройну боротьбу проти англійської влади. Ми не можемо перечисляти подій, відомих із щоденної преси, — досить сказати, що в різних провінціях ідуть регулярні бої між англійським військом та повстанцями, що військо з туземців відмовляє послуху, що в деяких провінціях (Шевар, Шолопур) влада деякий час знаходилася в руках повстанців. Таким, тактика непослуху стала вихідною точкою для революційного руху, пробігавши широкі маси дрібної буржуазії, робітництва й селянства і обернувшись не тільки проти англійського імперіалізму, але також проти індійської буржуазії та поміщиків.

Теперішній момент революційного руху в Індії важкий тим, що він визначається з-під проводу індійської буржуазії і переростає в класовий рух робітництва і селянства.

Революційне піднесення в Індії настало саме тоді, коли при владі приходиться лейбористський уряд Макдональда. Дякуючи цьому, міжнародний пролетаріат має нагоду на практиці побачити, що „робітничі уряди“ партій Інтернаціоналу — як у внутрішній політиці заступають інтереси пролетаріату, — так у зовнішній політиці не згірш обороняють інтереси імперіалізму буржуазії своєї країни. Уряд Макдональда воює з індійською революцією репресіями так само, як воював би кожний інший буржуазний уряд.

Щодо своєї програми в Індії, уряд Макдональда в прокламації віцекоролів Індії Урвіна оголосив, що мета англійської політики довести Індію до „правного стану“ домініону. На жовтень д.р. плянується англійсько-індійська конференція, що повинна початися безпосередньо після імперської конференції (цебто конференції урядів Англії та домініонів), що має змогу індійській делегації нав'язати особисті зв'язки з представниками домініонів.

Таку програму ставить собі англійський уряд на майбутнє, а покищо спирається збройною силою здавити „повстання черні“, — як називає згадану прокламація віцекоролів теперішні революційні події. Побачивши, що Ганді і тов. не зуміли спинити революційного руху, а навпаки, гасло тактики стало вихідною точкою масових революційних дій, англійський уряд звернув свої репресії також проти керівників цієї тактики, арештуючи Ганді й його наступників.

Революція в Індії має перед собою ще далекий шлях. Може бути, що наблизившим її вислідом буде погодження між англійською та індійською буржуазією на платформі домініону. Але й це означатиме великий удар для

британського імперіялізму,— удар, що творитиме лише зворотну точку історії його упадку.

Що робітничий уряд Англії примушений вести зовнішню політику по лінії інтересів британського імперіялізму, це задемонстрував саме в розгар революції в Індії — також н о в и й розрив переговорів між урядом Макдональда та Єгиптом. Це вже в д р у г е уряд Макдональда пробує домовитися з партією єгипетських буржуазних націоналістів („Вафд“) і в д р у г е переговори розриваються. Вперше ці переговори ведено 1924 р., при безпосередній участі Макдональда, що тоді був не тільки прем'єром, але також міністром закордонних справ, і сьогодні вже покійного довголітнього провідника Вафда та ворога британського імперіялізму Загуля. Переговори розірвалися, — і консервативний кабінет, що настав після Макдональда, помагав собі в Єгипті політикою репресій. Після того, як рівночасно на виборах в Англії перемогли лейбористи, а в Єгипті вафдисти, почалися знов переговори, які знов закінчилися розривом.

Єгипет цілий 19-ий вік і аж до імперіялістичної війни був васальною державою Туреччини. Однак в 1880-их рр. Англія, щоб охороняти свої інтереси в Суецькому каналі, перевела окупацію Єгипту, оставляючи Туреччині тільки „голе право“ сюзеренності. З вибухом імперіялістичної війни Англія скасувала й те „голе право“, проголосуючи свій протекторат над Єгиптом. Після імперіялістичної війни, в декларації з 28 лютого 1922 р., Англія зрікається цього протекторату і проголошує незалежність Єгипту, під умовою що англійські інтереси в Єгипті будуть на далі забезпечені на основі договорів між Англією й Єгиптом. Ці інтереси визначає декларація в таких точках: охорона імперських шляхів сполучення (цебто питання про Суецький Канал), охорона Єгипту від зовнішнього втручання та нападу, охорона чужинців і меншостей у Єгипті, питання про Судан. Забезпечити в цих питаннях англійські інтереси, значить, з а т р и м а т и Єгипет у залежності від Англії.

Таким чином декларація з 28 лютого 1922 р. міняла тільки форму залежності: касувала протекторат, що являється яскравою формою залежності, і маскувала залежність дог о в і р н о ю формою про забезпечення англійських інтересів.

Все дальша історія англо-єгипетських відносин по нинішній день являється боротьбою між англійським урядом і єгипетською буржуазією за зміст договорів про справи, зазначені в декларації. І хоч Вафд ладен замиритися з британським імперіялізмом за ціну закріплення інтересів єгипетської буржуазії, однак, як уж зазначено, переговори вже вдруге розриваються. Обидва рази тому, що робітничий уряд — цей раз в особі міністра закордонних справ Гендерсона — твердо стоїть на сторожі інтересів британського імперіялізму.

Головною причиною розриву являється питання Судану. Судан — це величезна територія (2.618.600 кв. км. і 5.860.00 людности), що юридично підлягає співволодінню Англії й Єгипту. Однак фактично володіє ним Англія і ніяк не хоче навіть формально поступитися в напрямі заведення мішаної англо-єгипетської влади в Судані. Судан, що північно-західною частиною припадає до Суецького Каналу, а південною до Британської Східної Африки, є дуже важний терен для британського імперіялізму, бо саме певною судильністю британських володінь в Африці від Південно-Африканської Унії до Суецького Каналу. Тому зрозумілий опір Англії домаганням Єгипту, який знов хотів би через забезпечення хоч деяких прав у Судані вільніше віддихнути від англійського натиску.

Розрив англо-єгипетських переговорів означає загострення конфлікту.

З одного боку британський імперіялізм у всіх справах, що мали бути поладжені переговорами, має владу в своїх руках, та з другого боку загострилась боротьба Єгипту проти нього.

До революції в Індії долучається розрив переговорів у Єгипті.

II. ЛОНДОНСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ

Лондонська конференція була скликана для дальшого розроблення Вашингтонської конвенції з 1922 про відношення морських сил між п'ятьма великими державами (Сполучені Держави Північної Америки, Англія, Франція, Італія й Японія). Конференція велася від 21 січня до 22 квітня й була багата на моменти, де здавалося, що учасники ні до чого не домовляються. Формально до зриву конференції не прийшло, і вона закінчилась підписанням конвенції 22 квітня 1930. Однак ті противенства, що виринули між учасниками підчас конференції, як також сам зміст підписаної конвенції говорять дуже виразною мовою; що конференція тільки яскраво виявила противенства між учасниками, але зовсім не довела до порозуміння між ними. Саме в цьому й лежить глибокий політичний зміст конференції.

На конференції не говорили ані про роззброєння, ані про скорочення озброєнь, а тільки про відношення збройних морських сил між учасниками конференції, при чому кожна з держав старалася забезпечити собі якнайбільші збройні морські сили. Проти кого? Очевидно, одна проти одної, бо поза учасниками конференції нема держав з такою збройною морською силою, що могла б загрожувати не то всім їй разом, але навіть кожній з них зокрема. Таким чином конференція виявила глибокі противенства між союзниками в останній імперіялістичній війні, противенства, що роблять їх кандидатами на воєнних противників у майбутній війні.

Найяскравіше зарисувалося противенство між Сполученими Державами та Британською імперією. До речі: на Лондонській конференції були заступлені всі колонії Британської імперії, як також Індія, і в лондонській конвенції говориться про флоту британської імперії як про одну цілість. Що Сполучені Держави від імперіялістичної війни виступають як суперник Британської імперії на морі й домагаються рівності воєнних флот обох держав, — це відомо. На цю рівність погодився Макдональд уже підчас своїх відвідин Сполучених Держав, і цю рівність реалізувала Лондонська конференція. Маючи на увазі, що Британська імперія заступала досі принципи абсолютної своєї переваги на морі (британська воєнна флота повинна бути рівна флоту двох, а навіть трьох інших найбільших держав, разом узятих), треба ствердити, що Лондонська конвенція оформила капітуляцію британського імперіялізму перед північно-американським. Рівність обох воєнних флот означає в дійсності нижчість британської флоти, бо коли Сполучені Держави мають захищати тільки береги свого континенту, свої інтереси в групі Великих Антилів коло свого Атлантийського берега і Філіппіни в Тихому океані, то Британська імперія мусить захищати і свої інтереси в Європі і по колоніях в усіх частинах світу на всіх морях.

Капітуляція перед північно-американським імперіялізмом ослабила Британську імперію також супроти інших морських держав. Домогатись рівності британської флоти не тільки супроти решти трьох держав (Франція, Італія, Японія), але навіть супроти обох європейських держав (Франція, Італія), — нереальна річ. Тим більше, що між цими державами існує такий уперницізм. Японія покищо стоїть більш осторонь, стараючись скористатись з суперництва інших та отримати згоду на побільшення своєї флоти. Зате Франція й Італія ставлять питання виразно й гостро. Франція

домагається або вільної руки в будівництві своєї флоту, або безпеки, що на випадок нападу на неї в її обороні стануть не тільки Британська імперія, але й Сполучені Держави. Італія знов домагається рівності своєї флоту з французькою. З противенств між морськими державами ясно викристалізувалося особливо англо-американське противенство. Ці дві держави можуть бути в майбутній війні тільки противниками. Та яке буде угруповання кругом цих противників, це ще не вяснилося. Тут можливі різні комбінації: Франція, Італія, Японія — кожна з них може бути або союзницею Сполучених Держав або Британської імперії. Крім того в обидві комбінації може входити також Німеччина. Маючи на увазі можливість цих комбінацій, Сполучені Держави змагають у першій мірі до ослаблення британської, зате не взяли ще твердого курсу щодо інших держав, вважаючи, що вони можуть бути також їх союзниками проти Британської імперії.

Побіч англо-американського суперництва найясніше викристалізується французько-італійське суперництво в басейні Середземного моря. Франція й боїться не тільки нападу Італії, але також англо-італійського союзу і тому ставить питання або- або: або безпека через утворення 16-ого артикулу Ліги Націй і зв'язання ним до певної міри Сполучених Держав, — або повна свобода в будівництві флоту. З свого боку Італія настоює на рівності своєї флоту з французькою, маючи на увазі не тільки своє суперництво з Францією, але також свою вартість як союзника в різних майбутніх комбінаціях.

Перед усіма цими противенствами Лондонська конференція показалася безсилна. Англія не могла дати Франції бажаної безпеки, бо на це, навіть у найменш обов'язковій формі т. зв. консультитивного пакту (цебто, що на випадок загрози війни Сполучені Держави обов'язуються разом з членами Ліги Націй обміркувати положення) не пристали Сполучені Держави. Без згоди Сполучених Держав Англія не могла ангажуватися, а для Франції безпека без участі Сполучених Держав не має інтересу. Тому Франція не хотіла на Лондонській конференції піддатися ніяким обмеженням. Так само годі було примирити французько-італійське противенство. Франція й чути не хоче про рівність італійської флоту з своєю, а Італія не хоче відступити від цього домагання. Всі ці противенства вплинули на зміст Лондонської конвенції. Щоб зрозуміти постанови Лондонської конвенції, треба пригадати основний зміст Вашингтонської конвенції з 1922 р. Ця конвенція визначає відношення воєнних флотів учасників конвенції тільки щодо лінійних кораблів та авіаносців. Договірні держави можуть зберегти свої лінійні кораблі втакім відношенню: Сполучені Держави 500.650 тон, Британська імперія 580.450 тон, Франція 221.170 тон, Італія 182.800 тон, Японія 301.320 тон. Однак загальний тонаж лінійних кораблів, що підлягає заміні, не може перевищувати: для Сполучених Держав і Британської імперії по 525.000 тон, для Франції й Італії по 175.000 тон, для Японії 315.000 тон. Загальний тонаж авіаносців не може перевищувати: для Сполучених Держав і Британської імперії по 135.000 тон, для Франції й Італії по 60.000 тон, для Японії 81.000 тон.

Ці постанови Вашингтонської конвенції регулює в подробицях перша і друга частина Лондонської конвенції, яка містить зречення від будови деяких нових лінійних кораблів перед 1936 р., виведення деяких лінійних кораблів застарілих систем з воєнної флоту, визначає норми застосування старих кораблів новими, подає подробиці про будову авіаносців, вчислює для кожної договірної сторони т. зв. спеціальні кораблі, що не входять в вище поданий загальний тонаж, і т. п. Коротко, перша і друга частина Лондонської конвенції є тільки розроблення Вашингтонської конвенції, на яке погодилися всі учасники, цебто всі п'ять держав.

Однак коли питання дійшло до визначення відношення щодо інших родів флоту, учасники конференції розбилися на дві групи. До згоди дійшло тільки між Сполученими Державами, Британською імперією та Японією, що й знайшло вислів у третій частині Лондонської конвенції, обов'язковій тільки для цих трьох держав. Ця частина визначає тонаж кружляків двох категорій (А - озброєні калібром вище 155 міліметрів, Б - озброєні калібром 155 міліметрів), нищителів і підводних кораблів.

Коли б котра з цих держав уважала за потрібне підвищити котрусь з умовлених цифр, то вона повинна повідомити інші договірні держави, які матимуть право на пропорційне підвищення.

Франція й Італія не могли порозумітися щодо тонажу вищеведених родів кораблів і залишили собі в цій справі вільну руку.

Четверта частина Лондонської конвенції знов обов'язує всі п'ять держав. Містить вона постанову, що підводні кораблі повинні зберігати ті самі норми воєнного морського права, що й надводні кораблі, щоб не повинні затоплювати торгових кораблів без попередження та врятування пасажирів, залоги та документів. Ця частина Лондонської конвенції є повторення Вашингтонської конвенції з 1922 про підводні кораблі.

В кінці п'ята частина Лондонської конвенції містить постанови про раціоналізацію.

Лондонська конвенція обов'язує до кінця 1936 р. (так само, як Вашингтонська), тільки четверта частина про підводні кораблі обов'язує, як норма морського воєнного права, без часового обмеження.

Неприступлення Франції й Італії до третьої частини Лондонської конвенції роблять цю частин дуже ілюзоричною. Озброєння Франції й Італії можуть заставити Британську імперію до вищих озброєнь ніж визначені в цій частині, а тоді ціла американсько - британсько - японська угода обнята третьою частиною, паде, і починається конкуренція озброєння.

Однак і при обов'язковості Лондонської конвенції означає вона тільки далі ще озброєння. Річ у тім, що ні одна з держав, що підписали третю частину, не досягла ще того тонажу, який їй визначено, і тепер почнуться озброєння, щоб досягти того тонажу. А щодо Франції й Італії, то вони виконуватимуть свої програми морського озброєння — кожна з таким успіхом, щоб на майбутніх переговорах мати довершені факти.

Те, що Франція й Італія не пристали до третьої частини Лондонської конвенції, найбільше б'є Британську імперію, бо коли б вона для вирівнювання відношення між своєю й французькою флотою була примушена вийти поза постанови третьої частини, тоді конкуренція з Америкою стає для неї фінансово надзвичайно важка. Через те англійський уряд старається грати роль посередника між Францією й Італією. Обидві сторони формально прийняли посередництво, — однак чи дасть воно реальні результати?

Формально Лондонська конференція матиме вплив на скликання підготовчої комісії для обмеження озброєнь, 3 листопада 1930 р.

Та ясна річ, ані Лондонська конференція, ані нова сесія підготовчої комісії не можуть дати нічого не тільки для роззброєння, але навіть для найменшого обмеження озброєнь. Протиземства між імперіалістичними державами та їх сателітами вимагають від них щораз більших озброєнь. Це бачимо на Лондонській конвенції, це побачимо і на результатах праць підготовчої комісії.

III. АНГЛО - РАДЯНСЬКА ТОРГОВА УГОДА

Першим реальним вислідом нав'язання англо - радянських дипломатичних зносин являється англо - радянська тимчасова торгова угода, підписана в Лондоні 16 квітня 1930 р.

Політичне значення угоди в тому, що вона визнає державну монополію зовнішньої торгівлі СРСР і на цій базі регулює торгові зносини між обома країнами. Коли розглядати політику даної держави як цілість, то угода є перемога радянської політики над англійською, а саме над тим курсом англійської політики супроти Радянського Союзу, що його взяв був консервативний кабінет, прийшовши до влади 1925 р. Нав'язання торгових зносин між Англією й СРСР, на єдино можливій базі визнання радянської монополії зовнішньої торгівлі, повинне мати корисний для радянської торгівлі вплив на торгові стосунки між СРСР та іншими буржуазними державами, як тими, що зв'язані з нами торговими договорами, так і тими, що ведуть з нами торгівлю без окремих торгових договорів і навіть без нормальних дипломатичних стосунків. Англо-радянська торгова угода показує, що буржуазним державам годі обійтися без торгових стосунків з СРСР; вона творить таким чином поважний вплив у тій фактичній торговій блоkadі, якою стараються задати нас деякі буржуазні держави, як одним з „мирних“ засобів загально-капіталістичного протирадянського наступу. В кінці вона дає нам волю дій супроти тих держав, що маючи з нами торгові зносини, хотіли б використати нашу торгову ізоляцію щоб примусити нас приймати їх торгові диктати. З цього погляду англо-радянська торгова угода, побіч розвитку наших торгових зносин з Сполученими Державами Північної Америки, повинна дечого навчити Німеччину.

Як угода тим часом, що має служити основою торгових стосунків між обома сторонами до уложення дефінітивної угоди, англо-радянська торгова угода ввійшла в силу в день підписання, без ратифікації.

Найважливіші постанови угоди такі:

Торгові зносини між обома державами ґрунтуються на принципі найбільшого упривілеювання (арт. 1), що являється загально прийнятим принципом у сучасній міжнародній торговій політиці.

Визнаючи державну монополію зовнішньої торгівлі в СРСР, угода визнає за СРСР право утворити в Англії торгову делегацію (арт. 2), що входить в склад радянського повпредства. Торгова делегація складається з трьох членів та його двох заступників; ці три члени торгової делегації, як також їх урядове приміщення користуються всіма дипломатичними привілеями та незайманостями. Радянський уряд приймає судову відповідальність за всі торгові умови торгової делегації і забезпечує їх своїм майном, що знаходиться в Англії,—завинятком того майна, яке на основі міжнародного права потрібне для здійснення прав державної суверенності або дипломатичних функцій і тому користується незайманістю. Справи, що виникають з торгової діяльності торгової делегації, підлягають англійським судам. В окремій додатковій протоколі стверджено, що члени торгової делегації не претендуватимуть на дипломатичні привілеї та незайманості в зв'язку з такими судовими справами. Установляючи судову відповідальність радянського уряду за торгові умови торгової делегації, угода виразно стверджує, що радянський уряд не відповідає за дії окремих радянських державних господарських організацій, що безпосередньо виступають на зовнішньому ринкові на скільки така відповідальність не взята виразно торговою делегацією.

Цими постановами утворено тверду правну базу для діяльності радянської торгової делегації в Англії.

Угода відноситься тільки до т. зв. Об'єднаного Королівства (Англія та Північна Ірландія) без колоній, себто тільки до англійської держави, при чому англійський уряд має право поширити угоду на свої колонії чи підмандатні території, зробивши про це нотифікацію радянському урядові (арт. 6).

Інші колонії Британської імперії (т. зв. домініони), як також Індія, можуть приступити до угоди або уложити з СРСР окрему угоду (арт. 4). Ці підписані угоди уряди Південно-Африканської Унії та Ірландії склали, без англійського міністра закордонних справ Гандерсона окремі заяви, згідно з якими угода їх не обов'язує (юридично ці заяви зайві; вони мають політичний характер, який заманіфестувати незалежність цих держав та їх урядів від дій англійського уряду), а крім того уряд Ірландії склав заяву, що він „готовий обмінятися з урядом СРСР нотами, що установляють, на базі найбільшого уприродження, модус вівенді до уложення торгового договору між Ірландською Ірландською Державою та СРСР“.

В кінці треба зазначити, що окремим протоколом стверджено, що обидві сторони гарантують собі взаємно повну рівноправність з усіма іншими державами, з якими ведуть торгівлю. „Згідно з цим принципом торгівля між СРСР та Об'єднаним Королівством повинна братися на увагу на таких самих умовах, як торгівля між Об'єднаним Королівством та іншими чужоземними державами, наскільки це зв'язано з усіма законодавчими та адміністративними заходами, що їх прийме або може прийняти уряд його Величності Об'єднаного Королівства з метою дати кредити для полегшення торгівлі. Таким чином при обмірковуванні кожної торгової дії будуть братися під увагу тільки фінансові та комерційні міркування“.

Як видно з наведеного тексту, цей протокол має на меті рівноправне трактування торгівлі з СРСР при уділюванні кредитів англійським фірмам.

З погляду зовнішньої радянської політики англо-радянська угода є великим здобутком на міжнародному полі і зокрема новим причиною до характеристик тих міжнародних правових норм, що оформлюють зносини між СРСР та буржуазними державами.

IV. ПРОТИРАДЯНСЬКІ ПЛЯНИ Й ДІЇ

Дві події в Польщі знов яскраво освітили протирадянську політику капіталістичного світу, пригадуючи, що при всіх міжнародних комбінаціях нинішньої основна лінія буржуазних держав: готуватися до нападу на Радянський Союз, як також, що Польща є тим тереном, звідки йдуть проти нас безпосередні ворожі дії.

Ці події — це галас, що піднявся навколо статтів Романа Дмовського і вибухова машина в будинкові нашого повпредства в Варшаві.

Роман Дмовський, лідер польської національної демократії, що заступає інтереси польської великої буржуазії, голова польського національного комітету, що підчас імперіалістичної війни утворився в Парижі з метою підготувати відбудовування Польщі з серією статтей, в яких виказує, що міжнародна буржуазія — налякана нашою п'ятирічкою, що поставить на ноги нашу промисловість і відбере капіталістичному світові надію на наш упадок чи наше переродження, на нашу сировину, на наші ринки збуту, словом на те, що наша територія зможе в такій чи іншій формі стати колоніальним додатком імперіалістичних держав, — хотіла б нападом на нас перешкодити нашій реконструкційній праці, та що для цього нападу призначена Польща. Секрет, який ми знали й без того, та відкриття цього секрету Романом Дмовським, який усе був прихильником антанті, набирає особливого значення.

Друга подія — як сказано — це вибухова машина в будинку нашого повпредства, що тільки випадковим викриттям машини було урятоване разом з усіма, що в ньому живуть, від страшної загибелі. Від убивства тов. Войкова 7 червня 1927 р. це вже третій замах на радянське дипломатичне представництво в Варшаві, не лічачи нападу українських ундо-фашистів

на радянське консульство та найновіших арештувань у Львові, що кажуть здогадуватися про підготовку замаху на консульство.

Чому якраз у Польщі процвітають такі замаху? Бо „міжнародний комівояжер“ думає, що цим способом найлегше спровокувати конфлікт, який розвинеться в загально-міжнародній капіталістичній наступ на Радянський Союз. Та коли „міжнародний комівояжер“ вибрав собі за терен спровокування такого конфлікту Польщу, то винна в цьому, очевидно, сама Польща. І то не тільки тим, що патрунує усяким недобиткам російської та української контрреволюції і цим просто заохочує їх до активних виступів проти представників Радянського Союзу, — хоч це патрунування дуже яскраво показує, як польський уряд виконує Ризький договір, зокрема V-ий артикул. Ще важніші — ті протирадянські традиції, те звеличчування 10-річчя походу на Київ і славословлення політичної концепції (польсько-українсько-литовська федерація), що вела Пілсудського як до Києва, так і до Вільна. Ясна річ, на такий ґрунт мусять родитися такі акти. Нічого тут не допоможе деклямація різних Залеських про „найліпші наміри“ Польщі до мирного співжиття на приязних зносинах з нами. Протирадянські акти говорять сильнішою мовою.

Нове у цих актах є те, що в них починають брати все активнішу участь також західно-українські ундо-фашисти, документуючи цим свою політичну єдність з СВУ — й польською владою. Вони миряться з ярмом шляхетсько-буржуазної Польщі, миряться з колонізацією й польонізацією, що змагає перемінити відвічну українську землю в польську та відкинути як найдалі на Схід природні межі Соборної України, — з цим усім вони миряться, не можуть тільки помиритися з Радянською Україною.

Побіч протирадянських замахів маємо на польським терені й інші акти, як візити генералів держав, з якими Польща остається в воєнних союзах, як відкриті заводи в Естонії та Латвії, що ці держави на випадок війни стануть на боці Польщі.

Та не тільки всі ці акти на польським терені свідчать про те, що протирадянська акція не затихає ні на хвилину. Свідчить про це і „висока“ політика на міжнароднім ринку, як акція Бріана в справі утворення „Пан-Европи“, як дебати на травневій сесії Ради Ліги Націй про вироблені в „комітеті за безпеки“ проекти про фінансову допомогу нападений державі, як галас проти господарської конкуренції Радянського Союзу на міжнароднім ринку і т. д. Кожна акція капіталістичних держав для об'єднання, для усунення взаємних противенств має за провідну зорю задавити Радянський Союз.

Та цю протирадянську зорю затемнюють такі хмари, як глибокі і непримирненні противенства між окремими імперіялістичними державами, противенства, що виявляються з особливою силою кожний раз, коли йде мова про „згоду в семействі“ імперіялістів (див. Лондонська конференція), як боротьба колоніальних народів проти імперіялістичного поневолення, як зріст революційного руху робітництва та готовість трудящих усього світу захищати Радянський Союз як свою Батьківщину, як також постійний зріст господарської сили Радянського Союзу.

ОР. ВЕЛИЧКО

Олекса Новаківський

Олекса Новаківський це один з найкращих сучасних українських художників, який живе у Львові, в столиці Західної України. Олекса Новаківський народився 1872 р. в Ободівці, Ольгоніського повіту, на Поділлі, де його батько служив лісничим. Рано прокидається у Новаківського хист до малювання. Ліс, гарна природа Поділля, де він прожив свої дитячі роки, приватна галерея поміщика Березовського, де він мав змогу побачити твори справжніх художників, — були першими джерелами, з яких живилася його рання малярська творчість.

Через важку хворобу батька не удалось Новаківському скінчити і народньої школи. Вже малим хлопцем стає він в волоснім управлінні помічником писаря, щоб допомогти своїй рідні. 1888 року виїжджає він до Одеси, де вчиться практично малярства в цеху Філіповича Клименка і далі доповнює свою освіту. По чотирьох літах праці в Одесі вертає додому.

1892 року Новаківський попадає за границю до Кракова, де він, витримавши конкурс, вступає до школи рисунків професора Флоріяна Цинка. Класичні рисунки Новаківського звернули увагу тодішнього директора Яна Матейка і його перенесено на другий курс до проф. Облонського. Другого року він вже на курсі студії живої натури проф. Володимира Лущкевича. Але їм тут не довелося Новаківському довше працювати. Йому відібрали приватною стипендією і він зневолений був вертати на Україну, щоб там відбути військову повинність. Завдяки великому малярському хистові, звільнено його цілком від військової служби і він малюванням портретів заробляє собі на життя. По двох роках Новаківський вертає до Кракова, щоб продовжувати розпочаті студії. 1895 року вступає він до академії на курс проф. Уніжицького і там же працює до 1898 р. По закінченні курсу рисунків з срібною медаллю переходить на курс малярства проф. Вичолковського. Рік пізніше дістає другу срібну медаль. За його визначні праці, 1900 року призначено Новаківському найвищу нагороду, а саме золоту медаль і стипендію, яка позволяла йому виїхати за кордон. З цієї стипендії Новаківський не хотів користатися, бо треба було зректися своєї національності (визнати себе поляком) і прийняти католицтво. Замість за кордон, виїжджає Новаківський на село Могілі під Краковом, де далі студіює природу і працює над технікою малярства. В Могілі живе він на квартирі у селян, які походили з гір і там же пізнає дев'ятилітню дівчинку Нусю, пізнішу свою дружину, яка в його життю і творчості відіграє велику роль.

З Могілі 1909 р. Новаківський переїздить до Кракова і в своїй робітні працює над студіями, зібраними в Могілі і над новими картинами, як портрет Югільської, Діти і ін. Через тяжкі матеріальні обставини, серед яких приходилося йому працювати, художник починає слабувати і в шпиталі перебуває тяжку операцію, наслідки якої озиваються ще й досі.

Як реконвалесцент запрошений митрополітом Шептицьким, приїжджає Новаківський з дружиною 1913 року до Львова і тут в одній кімнаті, яка

служила йому робітнею, мешканням і кухнею, серед холоду і голоду занепадає ще більше на здоров'ю.

Щойно завдяки заходам деяких одиниць у Львові удалось знайти для художника більшу квартиру з робітнею, де він і досі проживає й працює. Тяжка хвороба, брак матеріальних засобів на лічення приковували Новаківського часто до ліжка, так що він від 1914 до 1920 року не міг виходити з хати. Тільки вид з його кімнати на площу катедри Юра давав йому одну можливість малювати з природи і це було причиною, що в тому періоді його творчості так часто повторюються сюжети Юра.

За меценатство Шептицького приходилося Новаківському гіркою кривавиною платити, картинами багато більшої вартості, як коштувала доривочна допомога і приміщення. Тамтого року Національний музей ім. Шептицького, урядуючи домом, де живе художник, зажадав від Новаківського великі гроші за мешкання. В разі несплачення загрозив викинути з квартири. Розпочатий був навіть процес проти художника.

1924 року стрів художника великий удар, померла дружина Нуса, вірна товаришка його життя і праці. Селянка родом, з чутливою душею і вродженою інтелігенцією, вона розуміла Новаківського і по своїм силам старалася створити сприятливі обставини для його творчості. Знесилена вічною журбою про хліб щоденний, вона залишила Олексу, що був їй цілим світом, і двох малих синів, безбрудних і безпомічних в щоденному житті.

До характеристики самого Новаківського треба додати, що він не замикається сам в своїй роботі, але своїми малярськими добутками радо ділиться з загалом. Без грошей і матеріальної підмоги з боку громадянства, береться він перевести в чин, в життя основання школи, яка мала б на Західній Україні витворити нові мистецькі цінності.

1916 року Новаківський приймає в безплатну науку кількох учнів. І так в незвичайно прикрих матеріальних обставинах, без голосного шуму і крику повстала мистецька школа Олекси Новаківського. Наука відбувалася дурно, професор власним коштом утримував робітню й оплачував моделі.

Відносини покращали аж тоді, коли 1923 року прилучено школу, як самостійний відділ, до української технічної школи. Почалися систематичні лекції з анатомії, перспективи, історії мистецтва, культури, та, на жаль, не тривало це довго. Українські вищі школи позакривані польською владою, залишилася одинока малярська школа Новаківського. 1923 року повстала була думка збільшити учительські сили, дати постійну підмогу учням і збудувати відповідний будинок в гуцульському стилі. Для кращого пізнання і студіювання природи виїхав був Новаківський із своїми учнями в Космач, щоб зазнайомити своїх учнів з невикористаною красою довбушівських гір і народним мистецтвом Гуцульщини. Та через різні інтриги, з широких планів нічого не вийшло, і школа замкнулася знову в робітні професора. І Новаківському при мінімальній допомозі „громадянства“, без жодної майже матеріальної користі для себе, із стратою дорогого часу, приходилося удержувати свою школу, бо Шептицький найкращих учнів Новаківського, яким це треба б багато навчитися у свого майстра - професора, висилає у Париж, щоб цим способом підкопати значення школи Новаківського. Мимо ворожих змагань удалось всеж таки школі улаштувати дві виставки 1921 і 1929 року. Друга з ряду виставка уряджена в залі Академічного художнього дому у Львові, закінчилася з причини відомих листопадових подій (напади польських фашистів на українські культ. установи) незвичайно трагічним фіналом — зруйнуванням виставки.

Виставка була поглядом і систематично уладжена так, що можна було бачити розвій кожного учня і спосіб провадження науки по системі конструктивного мистецтва. З учнів Новаківського заслуговує на більшу увагу з дав-

ніших Гординський, який перебував в Парижі, з новіших Володимир Гриценко, Ольга Плешкан, Степан Луцик і інші, які своїми працями і поступами мали дати наглядний доказ, щоб „громадянство“ занялося цією школою і допомогло Новаківському в його змаганнях.

Оці коротенькі дані з його життя, конечно для зрозуміння його малярської діяльності, кинуть нам не одно освітлення на його картини.

Творчого шляху художника в цілості не можемо прослідити, бо майже всі його рисунки і малюнки з наймолодших літ, як теж до академії й академічній, розійшлися по руках або цілком підчас світової війни в Могілі загинули.

В тих творах, які знаходяться в робітні у Львові, бачимо Новаківського оформленим художником з високою мистецькою культурою.

В творчості Новаківського можемо розрізнити дві головні риси. 1) Новаківський володіє власним індивідуальним художнім стилем, 2) художник розвивається паралельно із світовими течіями в малярстві і переходить з ним усі еволюційні ступені.

Новаківський витворив свій власний індивідуальний стиль, який пробивається в кольористиці, в композиції, в освітленні і в добірї сюжетів.

Він володіє краскою так суверенно, що від його найдавніших і ще перед-академічних праць, пр. „Гарбузи“ з 1892 р., які заховалися у нього, аж до останніх композицій, як гірські пейзажі, „Довбуш“ тягнеться одна неперервна лінія щораз багатішої, сильнішої, відміннішої динаміки фарби. Ця динаміка впадає кожному в очі, на ній спочиває у першій мірі багатство творчости цього художника.

Як ціла його творчість, так і його кольористика переходить чотири ступені модерного малярства.

Картини натуралістичної доби вражають нас своєю кольористикою і правдивим описом природи і її явищ, напр. „Гарбузи“ з 1892 р., „Діти“ з 1902 р., яких головки трактовані в скульптурній манірі, — це вже не чиста фотографія природи — а психологічно-реалістичні студії.

З усієї доби інтересні своєю символічним сюжетом дві картини. „Пробудження“ молоденької дівчинки. Дівчинка ця символізує Україну, яка з тяжкого сну будиться до нового життя (варіанти цієї теми зустрічаємо і в пізніших творах художника).

Символістичне і „Визволення“, одна з найзаметніших тогочасних композицій. Над синьою труною схилена жіноча постать і мущина, який з завзятістю дивиться в далечинь, з вірою у свою будучність, у своє покликання. Жіноча голова це — дружина Новаківського, що разом із художником іде тернистим шляхом його мистецької творчости.

В цій картині побіч реалістично викінченої голови художника, в освітленню, яке тут відіграє велику роль, бачимо вже проблески імпресіонізму. Техніка цієї картини звертає теж нашу увагу, цілий образ складається з шматків текстур, пов'язаних з собою і наклеєних на дощці, а краски так нашіптовані, що після слів Новаківського, можуть перетривати століття. В творах Новаківського, як „Материнське шастя“, 1904, „На забаву“ 1904, „Дівчина коло куща троянд“ 1905, а особливо в пейзажах вдарає нас відкрите перед глядачем багатство зовнішнього світу, його матеріальної кольористики з планиметричними ефектами. Цей імпресіонізм, звільнившись незабаром від натуралізму, щораз стає інтенсивнішим і атмосферичнішим явищами, як напр. „Осмо-які віддають вільну природу з її атмосферичними явищами, як напр. „Осмо-лода“ 1909—1910, два краєвиди з Карпат, „Відпуст в селі Могілі“ та прекрасні тринтики з квітами. Кольористика цих картин цілком відмінна від натуралістичної, відмінна добором барв, накладом і почерком фарб, відданням форми. Недокладність, невикінченість, шкицева манера, розм'ягчення обрисів, зниження строгої ізолюючої лінійної системи рисунків — а натомість

оживлення широкого м'якого, це все способи досягнення оптичної цілості в зображенню зовнішнього світу.

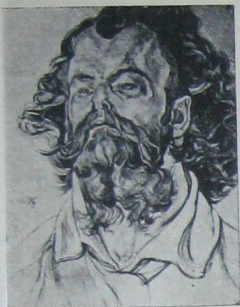
І тому також хвилююче світло теплими струмками переходить через образ і відбирає предметам їх чепку тятоту. Всі картини цього періоду купаються в яскравому сяяючому світлі подібно як пейзажі Моне з його останньої доби. Триптихи з квітами повні сонця і життя. Скільки там повітря, запаху в зеленому листю, скільки холоду в тіні, скільки елегантності, краси в кожній троянді, яка має свій власний вираз, своє власне лице. Це вже не докладні студії форми квітів, це повне віддання цілості появи, не її поодиноких частей. До цієї імпресіоністичної синтези дійшов Новаківський, і в цьому лежить велика його заслуга.

Але на півнеризм Новаківський не стає. Осягнувши повну синтезу зовнішньої імпресії, художник шукає нових розв'язань, нових проблем, нових доріг. Це зворот до експресіонізму, який у першій мірі відбивається у кольористичній і у зміненій формі. Візьмим напр. його „Натюр - морт“ з 1918 — 1919 р. Льокальний півнеристичний кольорит майже затрачується, а його місце заступає анатуралістичний, який в природі ніде не висігує. На перший погляд видається лялікові, що ці натюр - морти стратили свою свіжість та живість, — однак, це тільки так здається. В дійсності це нова кольористика, це вражливості барв піднесена до досі незнаній динаміки. Статика натуралізму фарб переміняється в динаміку виразу. Неспокій, пливучий, неустанний флюїд контрасти барв, все це продиктоване імперативом артистичної законності. Барви, що тепер виступають нові, ясно - фіолетова, срібно - рожева (хризантеми), блідо - зелена, матово - синя в найсильніших комбінаціях.

В останній експресіоністичній добі гармонія красок замінилася в огонь красок, в полум'я, що огортає стіни катедри Юра, який своєю кольористикою і динамікою нагадає космічні полотна ван - Фора. Цього експресіонізму, що після статті Луначарського (Про німецький експресіонізм) був плодом страшного суспільного розчарування, завдячуємо найсильніші твори Новаківського. В своїх тринтиках Юра художник згідно з ідеями експресіонізму виступає як критик сучасного громадянства, що свої душевні переживання малює художніми засобами і дозволяє глядачеві проникнути в нетри його внутрішнього життя, а пророцтвам своєї схвиленої душі надає відповідні краски, образи й лінії. Тринтика Юра — це синтез його творчості, поема світової війни, яка відгравалася на тлі Юра, цього домінуючого пункта в цілому Львові. Степенування війни, виображене символічними постаттями, що вириваються з фантастичних дерев і розшматованих, розхвилюваних хмар в двох попередніх Юрах, доходить до кульмінаційної точки в середньому Юрі. Тут все пливе немов в космічному русі. Ясні зелено - рожеві краски двох перших Юрів горять червоно - кривавими красками і нам здається, що в огні революції підмінований Юр от - от вилетить в повітря і своїми руїнами покрий ці постаті, що в ранішніх картинах Юра виступали в обороні старого, буржуазного ладу.

Червоні барви, які кривавою дуною плывуть над катедрою Юра, домінують і в картині „Дівчина - пролетарка“ з 1924 р. Це незвичайно трудне до виконання зіставлення контрастових красок, як червоної сукні і синього тла пейзажу, міг собі дозволити тільки такий майстер кольористики, як Новаківський.

Найновіші його праці, як деякі гуцульські, гірські пейзажі, композиції до Довбуша, це одна могутня симфонія червоної краски в усіх її тонах і відтінках. Сила Новаківського не тільки в кольористичній, а і в композиційній, в яких він йде, як слушно зазначає Володимир Залозецький, пліч - о - пліч з європейськими малярами. Зміст і дух його творів навіяний впливами європейського малярства, передусім в його портретах та алегоріях.

АВТОПОРТРЕТ

ПОРТРЕТ

ПОРТРЕТ ДІВЧИНИ

858

Портрети натуралістичної доби нагадують Лябля, але перевищують його затертям натуралістичних подробиць і виразом лица. Портрет дружини „Моя муза“ є сполучення індивідуальної дійсності з типовим ідеальним зображенням італійських мадон і своєю композицією, психічною грою лица і тихою таємничою усмішкою нагадує Монну Лізу Леонарда Вінчі. Це один із найкращих портретів роботи Новаківського.

Монументальністю стилі відзначається портрет Олександра Барвінського з 1924 р., конструкція, над якою Новаківський від цього часу працює в цій картині на першому плані. Постаць Барвінського представлена на тлі епохи Хмельниччини, а далі відтворює в особі портретованого мозольний шлях від опортунізму до революційного світогляду.

В алегоріях, декоративних проєктах музичної залі Лисенка Львові, Новаківський шукає нових доріг, нової розв'язки лінії. Він komponує великі барвні площини, в яких старається лінію увільнити від припадковості і пристосувати її до архітектурних моментів.

В своїх пейзажах, як „Весняні квіти“, художник старається усунути те, що в природі випадкове, сформувати розумне й закономірне з явищем і представити його в картині. Його Мадонни, а спеціально рисунок Мадонна систем (1910), є результат довгих математичних роздумувань відносно теорії кривої лінії. Ритм художньої композиції для Новаківського подібно як і для Леонардо да Вінчі стається тайною геометрії. Леда з 1924 р. це перш за все плід інтелекту і то зрілого, чуттєвий елемент на другому плані, строго розміркований в класичному змислі з математичною конструкцією в формі. Неокласицизм у Новаківського, який впровадив знову в європейське мистецтво Пікассо, — не давній, спокійний, статичний класицизм, а динамічний ренесанс, який своєю монументальністю і експресією виразу нагадує архітектори Мікель — Анджело.

Ляда, рисунок до фрески, закресний художником на його передовий і основний твір, величезними своїми розмірами надається тільки до прикрашення стін публічного будинку, він загине в його робітні, малій для розроблювання більших полотен.

В ідеологічній концепції твору мимо сюжету, взятого з мітології, замірене відтворення сьогочасних клічів: праця, сила, активізм.

Представниця активізму і його Дівчина — пролетарка з 1924 р. Постаць її виростає ніби з землі; енергійна, сильна волею, з червоною квіткою в руці — символом пролятої крові героїв, вона зуміє гідно постояти за права, здобути в революції.

І Довбуш — опришок, герой зелених верхів Чорногір'я, що боронив гуцулів від польського батога і польської самоволі, стає улюбленим сюжетом найновіших праць художника.

Перейшовши цілу творчість Новаківського, таку різноманітну, як портрети, пейзажі, історичні рисунки, і натюр — морти, ми бачили, що художник і серед польського осередовища і деяких впливів польських художників (Мальчевського, Станіславського і Виспянського) ніколи не забував про багату спадщину народнього, українського мистецтва.

Користуючись з строкатої, яскравої кольористики орнаментики, а в останніх часах і з гуцульської, як і з усіх фаз розвою європейського малярства, Новаківський уміє створити свій власний, своєрідний стиль.

Стиль його, своєю динамічною кольористикою, творчим розгоном і монументальністю, а подекуди і сюжетами, наближає Новаківського до пролетарського мистецтва, що має створити нове майбутнє мистецтво грандіозного, соціалістичного будівництва.

Життя і творчість Новаківського це — тяжка боротьба з щоденними турботами і злиднями за своє мистецтво. І Новаківський воліє бідувати в праці

для своїх, мимо того, що йому пропонують привабливе майбутнє в виді добре платної катедри на польських малярських академіях.

Галицьке громадянство не уміє належно оцінити його високо - культурних надбань. Задля лихого матеріального стану не має змоги закупити його цінних картин, щоб створити для Новаківського відповідний ґрунт для ширшого і могутнішого розгону його творчости. І мрія Новаківського про створення мистецької школи — академії культурного осередку на Гуцульщині, яка клала б там сильній колонізації, серед теперішніх галицьких обставин просто нездійсненна. А Новаківський своєю динамічною кольористикою, використавши невичерпані скарби гуцульського мистецтва, міг би нові цінності внести в українську мистецьку культуру.

Форма мови й пролетарська література в греків СРСР

Мета цього начерку — ознайомити з тою справді величезною роботою, що зроблена в царині форми грецької мови та ортографії в СРСР: її можна було здійснити завдяки тільки Жовтневій революції й вона обіцяє трудним грекам Союзу широченні можливості в справі опанування мови та знання.

Старий грецький алфавіт складали 24 основних літери й 11 „дифтонгів“. При цьому літер. віддають однаковий звук, тільки з маленьким ледве помітним відтінком, було по кілька літер в різних варіаціях. Наприклад, літери „і“ вживали в 72 варіаціях. Чи ж можна по сьому говорити про науку, коли доводилося більшу частину часу витратити на трубіння всіляких правд, рідко коли знав щось корисне крім цих правил, та й то не досконало.

Правопис та синтаксис в грецькій мові були гробовищем для науки та знань. Щодо мови, що тут дизгармонія була наочніша, ніж на письмі. Тоді, як в побуті, в розмові один з одним уживали загально - зрозумілими словами та термінами, у літературі треба було користатися маловживаними й тяжкозрозумілими словами та термінами так званої мови „катаревуса“ (катаревуса) це означає „без домішки“, і вважалося за непристойне користатися з іншої.

Утворюється такий стан, що в Греччині розмовляють і думають одною мовою, а пишуть іншою. І, щоб підтримати цю систему, яка гальмує розвиток народу, прихильники „катаревуса“ намагаються на всілякі спроби реформи, хто б їх не робив.

Ім вигідне таке становище, коли вони є монополюні жерці грецької словесности; ось чому вони підтримують масу всілякими давно застарілими правилами уживання літер із різними знаками і під ними.

Тепер зрозуміло, чому передова частина нашого учительства, після старанної розробки питання вкупі з іншими відповідними організаціями, 1926 року на першій своїй нараді, що відбулася в Ростові Н/Д, постановила раз назавжди покінути з цим і почати нову еру освіти народних мас.

Скасувавши ці нікому непотрібні літери та знаки, вони не спинилися перед тим, щоб оголосити „демотику“ головною й літературною мовою, викинувши із школи та життя стару мертву мову „катаревуса“.

Новий алфавіт зберіг тільки 20 літер із старого алфавіту з найпотрібнішими знаками. Перехід до народної мови та нової ортографії розв'язав руки вчителям й учням і цілком змінилося народне обличчя. З'явилися з народних мас письменники та поети, що висловлюють свої думки й почуття рідною мовою.

З переведення у життя цієї реформи тісно зв'язане збудження самих мас. Пролетарська література в греків СРСР повинна вважати за початок свого літочислення з травня 1921 року, коли в Батумі вийшло перше число газети „Коруністис“ — газети, видаваної грецькою мовою з певним напрямком.

Бувши органом грецької секції компартії „Коруністис“ ніколи не ухилився від своєї пролетарської мови з певним напрямком.

Треба було цілих п'ять років завзятої роботи й пропаганди, щоб відсталими та темними масами трудящих, щоб переконати їх доцільности реформи, яку запроваджують у життя, щоб 1926 р. остаточно перевести її.

Боротьба за запровадження в життя „демотики“ і скинення „катаревуса“ з її історичною ортографією була запекла (вона й нині ще не зовсім скінчена) і, як і треба було сподіватись, перемогу здобула „демотика“. Тепер газети „Коруністис“ видається власне мовою „демотики“, цебто живою народною мовою переважної частини грецької людности, яка живе по культурних центрах - містах Чорномор'я, Північного Кавказу та Криму, але почасти містить статті й твори різними діалектами, які існують поміж грецьким населенням різних частин СРСР (яке почасти переселилося за часів імперіалістичної війни із Туреччини). Між цими діалектами головний Понтийський, цебто малоазійський (що відзначається між іншим великим запозиченнями з турецької

мови), Маріупольський діалект (який прийняв у себе елементи татарської й російської мови) та інші.

Нині „демотика“, вдосконалюючися, намагається із різних діалектів виробити єдину мову для школи й літератури. Даючи можливість вільно кожному думати та писати своїм рідним діалектом, ми тим самим збагачуємо нашу пролетарську літературу, пишучи твори, кращі з яких увійдуть до скарбниці єдиної літератури „демотики“, як базис для дальшого розвитку, поділяючи на долю малоцінних мати місцеве значення.

Цікаво подати тут думки деяких учених та мовознавців як у самій Греччині, так і закордоном про „демотику“ та „катаревуса“, думки, взяті із статті т. Малишега („Кримська мовна справа“ № 11/467 1928 р.).

Французький мовознавець Дешан пише:

„Коли Греччина здобула незалежність, вона не мала майже нічого. Нині, як і інші незалежні держави, вона має столицю, вулиці, генералів... Одного тільки вона не має. Мови, чи навіть більше — має багато мов, але не знає, якій з них дати перевагу“.

Другий французький учений, мовознавець та автор граматики ново-грецької мови, Жан Каде пише:

„Греки виявили свою короткоглядність щодо питання про мову. бо мова, якою пишуть, не подібна до мови, якою розмовляють. Робітничі класи не розуміє писаної мови, а аристократія зневажає одну мову“.

А Дальберг (теж франц. учений та мовознавець) висловлює певність, що нехтувана від літераторів Греччини рідна мова з часом заступить „катаревуса“, як свого часу італійська мова заступила латинську...

До цього можна додати думку А. Франса та інших, які цілком підтримують „демотику“. Відомий грецький мовознавець Психарис, автор багатьох серйозних праць грецькою та французькою мовами, вітаючи передових греків СРСР з реформою, пише:

„Молодці хлоп'ята за велику справу. Звичайно, треба так, щоб реформа була ґрунтовна, така, яку ви зробили...“

Редакція грецького педагогічного журналу пише:

„З радістю та ентузіазмом вітаємо ваші успіхи в питанні про реформу ортографії. Цілком згодні з вами“.

Навіть греки Америки з Буенос-Айреса із задоволенням прийняли реформу як в мові та в ортографії.

Усе не говорить про те, що 1-й всеосязний з'їзд робітників освіти грецької національної меншости поправно зрозумів та оцінив бажання маси й здійснив їх.

Отже починається епоха нового культурного будівництва. З'являються вірші та оповідання, що йдуть із самої гущі народу, авторів яких ще недавно мали за неписьменних або малописьменних. Є вони й на Маріупільщині й на Сталінщині. Завдання відповідних органів виявити їх та дати їм можливість друкуватися.

За деяку хвилю в цій роботі треба вважати невідосконалення грецького видавництва в Ростові Н/Д, яке обслуговує греків Північного Кавказу, й почасті греків України (бо на Україні немає грецької друкарні й відповідного штату) і робота якого ще має багато хиб.

Українські органи освіти повинні ближче підійти до цього питання й подумати як слід про 100 тисяч греків Маріупільщини та Сталінщини, які, перебуваючи в такому тяжкому стані літературного голоду, ждуть на практичну допомогу від своїх українських братів.

Роботи експедиції, яку післям ЦКНО та ВУАН улітку 1928 року в ці місяці, повинні були б дати багато матеріялів для того, щоб відповідні органи мали поправне уявлення про стан речей в цих місцевостях.

Треба було б подбати про постачання цим районам та їхнім школам більшої кількості підручників і літератури.

Трудно оцінювати кожного з вищезгаданих письменників та поетів зокрема. Ми наведемо тільки деякі приклади з їхніх творів у порядку їх друку.

У „Кримській“ № 13/463 від 24/IV 1928 з'являється оповідання демотикою „Історія зносів Христів“, Ф. Арабджі.

Тема з життя будівників — мулярів, що приїхали із Туреччини до Росії на заробітки й потрапляють до рук свого ж таки грека експлуататора, який позичає їм певну суму грошей і спроваджує їх на будівництво Чорноморської залізниці для роботи на колії.

У № 20/476 поетка Дора К. умістила понтіїським діалектом вірша на антирелігійну тему про Різдво, де висміює народження Христа від „дів“.

У двох оповіданнях т. Пароріті розповідає „демотикою“ про життя підлілля в Греччині, про те, як там поволі прокидається робітничі класи від шовінізму і веде боротьбу проти експлуататорів.

Т. Палеос дає оповідання з сучасного життя нашої спілки. У ній оповідається понтіїським діалектом про сина старого селянина, який потрапив до міста, захоплюється революційною роботою і нарешті записується до комсомолу.

Про стан у Греччині, про її будування та залежність од великих держав пише поет Медане-фіді понтійським діалектом.

На сторінках тої таки газети знаходимо вірші т. Алонариса Дерматопуло (антирелігійні), оповідання Гавриліді та інших.

Про життя біженців, які переселилися до Греччини, пише т. Маторіяді понтійським діалектом, а Г. Алатоліді оспівує „демотикою“ Червону армію, вартівника здобутків Жовтня.

Дуже шкода, що газета ще нічого не вмістила мовою Маріупільських греків, а творчість у них є. Про це, приміром, подано деякий матеріал до „Східнього світу“ № 3-4 1928 р. стор. 229—247 у статті т. Костан.

Усе сказане вище говорить про те, що реформа зразу появила певний рух у художній творчості поміж трудящими греками й заклала міцну підвалину під пролетарську літературу, яка в майбутньому може тільки зростати й розвиватися. Паростки, які бачимо на третьому році реформи, є тому запораука.

І хай прихильники „катаревуса“ у своїм передчутті втратити жрецтво в грецькій словесності — сиплять „грім та блискавку“ на адресу греків СРСР аж до обвинувачування нашого уряду в начебто насильнім переведенні з його боку реформи (!), ми, трудящі країни рад, будемо й надалі продовжувати та вдосконалювати її, щоб розвинути нашу мову на таку височінь, праяку Ареопагиді буржуазної Еллади не мають навіть уявлення.

Стару мертву мову, що гальмує розвиток маси, перетинає їй шлях до знання та науки, служить знаряддям нечислені купки буквоїдів — ми раз назавжди поховали в архівах історії.

Черга за трудящими Греччини.

Книжок з грецької літератури виданих у СРСР досі ще мало. Це пояснюється цілою низкою причин — реформою, відсутністю кваліфікованих сил та інші. Гарних наукових кваліфікованих робітників ми й до революції або зовсім не мали, або мали дуже небагато.

Ось чому видані спершу підручники для шкіл мають хибні та вимагають перегляду. Досі видали головним чином підручники для трудової школи, програми Гуса.

Збірки революційних пісень (які зібрав Ф. Адакрито), збірка одноактових революційних п'єс для сцени, окремі брошури на політичні теми і т. інші.

Цих видань, однак, вже замало.

Книжковий голод серед греків СРСР такий гострий, що Краснодарський грецький клуб вважав виступити з пропозицією надіслати тим, що бажають, для вистав на сцені переписані рукою оригінальні та перекладені з російської мови драматичні твори.

Це доводить ще раз те, що відповідні органи повинні взятися серйозно до справи й організувати випуск потрібної літератури для грецької нац-меншости.

Ростовське видавництво „Комуніст“ заходить нині коло випуску цілої низки нових підручників для старіших груп трудової школи та окремих книжок із різних галузей знання.

Гадаємо, що надрукування цих книжок та підручників, а також інших творів, які є в рукописах (оригінальні і перекладні) дасть можливість трудящим грекам учитися писати своєю рідною мовою.

Хроніка

ПАВЛО АПОЛОНОВИЧ ТУТКОВСЬКИЙ

НА СВІЖУ МОГИЛУ

Радянській і світовій науці завданотяжкого вдару — судилося зазнати величезної втрати...

3-го червня помер на 73-му році свого багатоглибного життя учений світового значення як геолог і фізик — географ, академік Павло Тутковський.

Серед учених, що їх імена золотими літерами вписано в книгу дослідження історії Землі, не останнє місце займає ім'я цього визначного українського вченого.

Досить переглянути довгий реєстр наукових праць — їх налічується понад одну тисячу — щоб пересвідчитися, яку колосальну акцію виявив за свого життя цей учений як геолог.

Ось коротенький життєвий та науковий формуляр акад. П. Тутковського.

Народився в рік 1858 на Київщині.

Скінчивши року 1877 житомирську класичну гімназію, а потім київський університет (р. 1882) — природний відділ фізико-математичного факультету й займаючи посаду (р.р. 1904-1913) спершу інспектора, а потім директора народних шкіл на Волині, П. Тутковський уже тоді займався геологічними дослідженнями цієї сливе недослідженої з погляду геології та географії території України.

Та посада ця, хоч і по лінії народної освіти, його, очевидно, не задовольняла. Молодого ще вченого тягло до природи, до викриття її геологічних таємниць.

І ось він року 1911-го боронить у московському університеті дисертацію на ступінь доктора географії під назвою „Копальні пустелі північної півкулі“, а фізико-математичний факультет казанського університету виштовпує його, того ж таки року, ступінню д-ра мінералогії та геології honoris causa.

Рoku 1913-го небіжчик стає за приват-доцента в київському університеті, а року 1914-го він обіймає професорську катедру в тому ж таки університеті.

Такий в коротких рисах шлях пройшов у своїй науковій діяльності покійний академік до 1918 року, коли його було обрано до першого складу академіків новонародженої Української Академії Наук, що в її організації він брав якнайактивнішу участь.

Далі, за його ж ініціативою організується На-

ціональний геологічний музей ВУАН, що, становить тепер правдиві гордощі України своєю науковою та культурно-освітньою роботою для широких мас трудящих УСРР.

Звертаючись до наукових праць цього визначного вченого, знайомлячись з його колосальним доробком, доводиться дивуватися його незвичайній енергії та срудиті як природника-геолога та фізико-географа. З понад 1000 назв його робіт, самих тільки найгрунтовніших праць він залишив по собі близько 250, а з них переважно більшість праць, що стосуються до висвітлення геологічної будови України, що її природа захоплювала й чарувала та надихала небіжчика до творчої наукової праці.

Яких тільки галузей з геології та фізичної географії не торкаються його наукові твори та досліді.

Тут і мінералогія, і петрографія, і геохемія, і палеонтологія, і описова геологія, і фізична геологія та географія, і геоморфологія, і гідрогеологія, і геологічна фотограмметрія і корисні копалини, і геологічна та географічна бібліографія і українська геологічна термінологія.

А серед цього наукового доробку є й такі праці, що поставили ім'я померлого академіка в геологічній науці поруч імен учених всесвітнього значення.

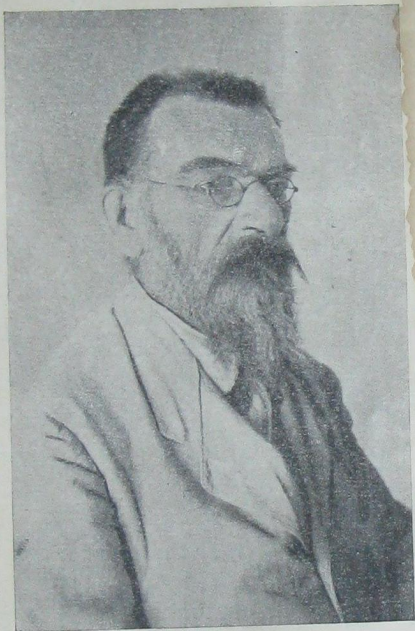
Та чи не найбільше друкованих праць акад. Тутковського таких, що мають практичне значення для нашого сучасного творення передумов соціалістичного будівництва, та що стосуються української території та економіко-господарського життя в УСРР.

До таких величезної ваги праць належать ті, що торкаються четвертинного періоду історії Землі — вивчення четвертинних покладів взагалі та лесу (підрuntoвої жовтої глини) цього найбільшого багатства України — зокрема. З цієї галузі він написав понад 20 наукових творів.

Вивченню лесу він надавав величезного практичного значення для сільського господарства.

Досить обзнатися з його солідною науковою працею „Природна районизація України“, що вийшла ще року 1922-го, щоб довідатися,

228

Акад. П. А. ТУТКОВСКИЙ
1858 — 1930

якої ваги надавав покійний учений ґрунто-ворчому чинникові — лесові, що за словами проф. Г. І. Танфільєва, становить „наибільше наше багатство“, бо наша чорноземля це той самий лес з домішкою перегною з рослин.

Ця науково-дослідницька робота акад. П. Тутковського, як і взагалі його праці в галузі вивчення лесу привернули до себе увагу й питання це набрало тепер великої актуальності та злободенності. Щодо інших його праць в галузі корисних копалин — гранітів, гнайсів, пісковиків тощо, як будівельного матеріалу, фосфоритів — як мінерального добрива, каолінів та інших глин як матеріалу до керамічного, порцеляно-фаянсового та цегельного виробництва, то й тут його праця має величезне значення в нашому сучасному соціалістичному будівництві.

У галузі гідрогеології ім'я цього вченого з великою пошаною будуть згадувати дуже довго наступні покоління. Це ж завдяки науково-дослідницькій праці акад. П. Тутковського Київ тепер користується не загибеною Дніпрового водою, що поширювала в місті пошесті, а здоровою артезійською водою. В голові нашого померлого вченого виникла свого часу думка, що на території Києва на відповідній глибині мусить бути артезійська вода, та що її цілком вистачатиме на місцеві потреби не тільки людини, а й різних виробів.

І цей прогноз ученого справдився якнайкраще. Київ має тепер завдяки П. Тутковському здорову, дуже добру на смак артезійську воду, що подається з глибини 100 - 120 сажнів і її цілком вистачає на всі потреби.

Маючи глибокий синтетичний ум, акад. П. Тутковський мав ще один надзвичайний дар — хист талановитого популяризатора геологічних наук.

Геологію вважають чомусь за нецікаву занудно суху, як і оті копальні кістки різних тварин з перед сотень тисяч років та скам'янілостей, що з ними має справу геолог, науку.

А проте він умів так цікаво підійти до справи та виложити ту науку так зрозуміло - просто, так оповити її своєрідною поезією, що його,

наприклад, „Нариси з природи України“ читають з надзвичайним інтересом широкі маси.

Видимо незмірно велика була у небіжчика любов і до свого фаху, і до природи України, бо він народився і зріс, і до широких кіл трудової людності, що про неї ніколи не забував він.

Треба відзначити, що акад. П. Тутковський широко й послідовно - свідомо зв'язував свою роботу з усіма заходами радянської влади. В своїх виступах він щоразу підкреслював розуміння того факту, що тільки раделлада, тільки диктатура пролетаріату забезпечили звільнення українського народу, що тільки „залізни люди - більшовики“, як він висловився, спромоглися відстояти незалежність України від зазіхань ворожих й утворити умови до всебічного розвитку продукційних і культурних сил народу і краю.

Небіжчик П. Тутковський поза своїм науковим фахом був ще й людиною, обдарованою високим інтелектом, був ученим і поетом, умів мистецьки сполучати „суху“ науку з високим, прекрасним піднесенням.

Смерть акад. П. Тутковського завдала великого вдару не тільки українській, але й всесвітній науці.

Та загадаймо слова над труною його близького співробітника по геологічній праці ще в Київському Українському Науковому Товаристві акад. Володимира Різниченка. Він, між іншим, сказав таке: „ми приносимо Тобі останній прощальний привіт. Ми не сумуємо. Ні, не сумуємо. Нехай це буде долею кволик. Але нас проймає гострий, печукий біль та жалість в цей величезний момент, коли могутньо розгоряється зоря нового життя, коли так потрібні твій широкий розум, незламна енергія, твоє запальне завзяття — тебе вже нема серед нас“.

Так, сум, журба, сльози — це справді для кволик, недолугих, а не тих, що йдуть переможно „до осяяних верховин соціалістичної прийдешності“.

Г. Ковб-Кол.

ЛІТЕРАТУРА І ПРЕСА

★ Бюро виступів письменників. При федерації пролетарських письменників та ОРПС організувалося бюро виступів письменників.

Бюро має на меті організовувати виступи письменників на підприємствах, у колгоспах, клубах, бібліотеках тощо, брати літературне шефство окремих письменників та літергазет над бібліотеками, організовувати загально-міські та районні вечірки за участю гуртків рецензентів, літвечірок по радіо, читання рукописів тощо.

Бюро складається з представників літергазет ВУСПП, „Молодія“, „Плуг“, „Пролетфронт“, Група „А“, „Нова Генерація“, МК письменників, Інститута Шевченкознавства, ХОРПС та з робітничих читачів.

★ Пленум всукраїнської спілки пролетарських письмен-

ників. Наприкінці травня в Харкові відбувся перший пленум ВУСПП'у. Пленум пройшов під знаком підсумування зробленої досі пролетарськими письменниками України роботи й накреслення шляхів, що забезпечували б дальший розвиток української революційної літератури.

На пленумі відзначалося, що ВУСПП дійшов значних успіхів і відіграв поважну роль у справі консолідації пролетарських письменників на Україні. До ВУСПП'у вступила низка працівників на полі критики з Інституту марксизму та Шевченківського Інституту.

Масова робота ВУСПП'у, дала позитивні наслідки. Члени ВУСПП'у виїздили групами на підприємства, влаштовували там доповіді на літературні й мистецькі теми, літературні суди, організовували разом з читачами обго-

ворення нових літературних творів тощо. Минулого року ВУСПП активно виступив на фронті творення українського революційного репертуару й дав кілька п'єс („Диктатура“, „Комсомольці“, „Кам'яний острів“).

Пленум приділив значну увагу питанням організаційного оформлення сил української революційної літератури.

★ В Одеській філії ВУСПП. Протягом останнього часу одеська філія ВУСПП поряд з масовою роботою влаштувала по робітничих клубах та ВПП'ах низку вечорів - виступів.

Нещодавно всіх членів та студійців ВУСПП'у прикріплено до виробництва для культроботи та постійного зв'язку з робітничими масами. Прикріплено до найбільших підприємств (плугарня ім. Жовтневої Революції, завод А. Марті, джутарня, завод Леніна, Січневий завод та завод Хворостіна).

Організовано російську секцію.

В Будинку єврейської культури постійно працює єврейська секція одеської філії ВУСПП'у; її роботу широко популяризовано між єврейськими робітничими та селянськими масами. Секція крім постійної роботи на підприємствах багато разів виїздила до єврейських колоній Одеської, Миколаївської та Херсонської округи.

★ Будинок літератури і мистецтва ім. Коцюбинського в Одесі. Колишню одеську так звану „літературку“ нині передано одеському „Будинкові Преси“, що реорганізується на Будинок літератури і мистецтва ім. Коцюбинського і переходить у нове приміщення. Управа „Будинку Преси“ м. Одеси замовила одеській філії АРМУ розпис монументальним малярством нового приміщення.

Приміщення буде оздоблене і пристосоване до вимог реконструктивного періоду, велетенського соціалістичного будівництва, до ідеології та мистецької культури робітничо-селянських мас.

Розпис на стінах головної залі відображатиме життя з часів Коцюбинського і до наших днів: 1. Добу парату з краших творів Коцюбинського. 2. Повстання селян під проводом пролетаріату. 3. Жовтнева перемога. 4. Клясова боротьба на селі, суцільна колективізація — комуни. 5. Патос індустріального будівництва. 6. Культурне будівництво. 7. Молода зміна. 8. Інтернаціонал.

Розпис фойє вже закінчено картушами-емблемами з літератури, мистецтва, науки, техніки.

Художнє оформлення будинку мають закінчити в червні — липні цього року.

★ Вечір зустрічі письменників з читачами. Літературно-мистецька комісія київського дому наукових робітників влаштувала в травні вечір зустрічі письменників з читачами. На вечорі обговорено твори таких письменників: Г. Шкурупа, „Жанна батальйонерка“, Ярошенка В. „Гробовище“, Брасюка Г. „Донна Анна“, Антоновича — Давидовича „Землею українською“ (нарис) та Як. Савченка „Доба й

письменник“ (Збірка статтів). Кожен письменник мав вступне слово. Вечір зібрав значну аудиторію читачів, членів літературно-рецензентських гуртків на підприємствах та робітничих клубах, робітників і критиків.

★ Вечір з нагоди 50-тилітнього ювілею вірменського письменника і драматурга Ширванзаде. 18 квітня ц. р. вірменська колонія м. Харкова відзначила урочистим вечором 50-тилітню літературно-громадську діяльність вірменського письменника та драматурга А. Ширванзаде.

А. Ширванзаде народився 1858 р. в Шемасі в родині ремісника.

В своїх відомих творах „Намус“, „Нечиста сила“ та інш. вибливає життя його оточення, саме дрібних ремісників та міщан.

В Баку він написав славний роман „Хаос“, де художньо подає портрети капіталістичних експлуататорів, що тоді народжувалися.

В інших своїх творах, як „Пожежа на нафтових промислах“, „Опійун“ та інш. змальовує жах капіталістичної системи, а в своїх драмах дає художні характеристики вірменської інтелігенції 90 — 900-х років.

★ Серед книжок: За останній час на книжковому ринку маємо такі новини:

— „Шевченко“. Річник другий. Випустив у світ Інститут т. Шевченка. Вид. ДВУ 1930 р.

— Річник українського театру центрального музею. Т. 1-ий. ВУАН. Київ. 1930.

— В. Підмогильний. Проблема хліба. Збірка оповідань. Вид. друге. Книгоспілка. 1930.

— П. Загоруйко. Дві сили. Збірка оповідань. ДВУ. 1930.

Перекладна література: — Л. Толстой. Дитинство, хлоп'яцтво та юнацтво. Перекл. Н. Агнівцева. З статтями В. І. Леніна про Л. Толстого та бібліографічною довідкою. В-ня Книгоспілки. 1930.

— В. Оркан. „Костка Наперський“. Перекл. з польської Ів. Рильського. Стаття К. Антиповича. Книгоспілка. 1930.

— Ф. Шпільгаген. Міною лавою, перекл. з німецької. Вид. друге. ДВУ. 1930.

— Новий твір Євгена Кротевича. Письменник Євген Кротевич закінчив і здав до друку ДВУ великий роман на 20 аркушів „Звільнення жінки“. Тема роману: як сполучити біологічний закон щодо продовження роду з вихованням нової людини. Роман незабаром вийде в світ.

★ П'ятиріччя газети „Дер Штерн“. 17-го травня вийшло 5 років видання газети „Штерн“ — центральної масової газети єврейською мовою, органу ЦК КП(б)У.

За час свого існування газета „Штерн“ глибоко пройшла в читачку масу єврейських трудящих. Більш ніж утричі збільшила свій тираж (з 5,500 до 18,000) і придбала значну армію робітників, сількорів і кустарів.

Широко висвітлюючи питання радянського

будівництва, популяризуючи генеральну лінію партії, газета „Штерн“ залучила тисячі єврейських трудящих до активного громадського життя й соціалістичного будівництва. Особливу увагу газета приділила питанням перебудови, оздоровлення економічної структури єврейської людності через землевпорядкування деклясованої бідноти, а також притягнення її до соціалістичної промисловості.

Для переведення більшовицької сіви газети „Штерн“ виділила дві виїзні редакції, які направлені були до єврейських національних районів суцільної колективізації на Запоріжжі та Криворіжжі. Протягом 1½ — 2 місяців виїзні редакції видали багатотиражні друковані газети єврейською мовою.

Починаючи з 17-го травня і до 1-го червня по всій Україні були проведені конференції читачів газети „Штерн“ (Харків, Київ, Дніпропетровське, Сталіне, Одеса, Запоріжжя, Гумань, Черкаси, Кам'янець і інш.).

★ **Продукція Державного Видавництва України.** Найкраще маюють роботу Державного Видавництва України цифри. Плян ДВУ минулого 1928 — 29 року передбачалося видати 174 мільйонів відбитків.

Цей план постоило перевищити на 7% і збільшити число відбитків до 187 мільйонів. Отже, пересічно ДВУ випускало щодня понад півмільйона відбитків.

ДВУ видало 1.865 назов, 12.181 друкован. аркуш і близько 30 мільйонів примірників. Тиражність окремого видання проти попереднього року збільшилася на 50%, а загальний розмір продукції на 77%. Плян видання масової політичної літератури й підручників виконано на 253%.

★ **Твори Маяковського українською мовою.** Книгоспілка починає видання вибраних творів В. Маяковського в українському перекладі. Видання складатиметься з трьох томів. Редагуватиме це видання Михайль Семенко.

В перекладі творів Маяковського беруть участь поети: М. Семенко, Ієо Шкурупій, О. Влизько, М. Бажан, С. Голованівський, М. Гаско, Мельник, Зимний, Первомайський, Щербина, Скуба та інші. Перший том вже здано до друку.

НАУКОВА ХРОНІКА

★ **Всесвітній конгрес ґрунтознавців.** В липні — серпні в СРСР відбувся всесвітній конгрес ґрунтознавців. Цей конгрес має відіграти велику наукову роль. Досить згадати, що в центральному організації вже зареєстровано понад 200 делегатів від усіх майже країн. Конгрес почнеться в Ленінграді, а потім проведе кілька ділових засідань в Москві. Делегати конгресу висловили побажання зробити велику подорож по СРСР. Члени конгресу мають приїхати також і на Україну. Вони цікавляться Дніпрельстаном, Харковом і Києвом.

Щоб забезпечити найкращу підготовку до участі України в цьому конгресі та організу-

вати виставку пам'яті В. Маяковського. У Всенародній бібліотеці України відкрито виставку пам'яті В. Маяковського, де експоновано його твори та літературу про нього.

★ **Місячник української культури.** ВУРПС оголосив на Україні з 17 червня „Місячник української культури“. Завдання місячника перевірити, яку участь беруть професійні організації в процесі будівництва української пролетарської культури, перевірити, як профорганізації здійснюють постанову ЦК КП(б)У про стан українізації в промислових округах.

ВУРПС разом з комсомолом відрядить до Артемівщини, Сталінщини, Луганщини, Дніпрощини і Криворіжжя спеціальні бригади, для допомоги місцевим організаціям провести цей місячник.

При всіх ОРПС утворено спеціальні переїзні лекційні групи. Ці групи мають перевести серед широкої співкулої маси популяризацію завдань партії і профспілок у галузі української пролетарської культури. Підчас місячника оголосять конкурси на найліпший червоний куток на підприємстві, що найкраще українізував свою роботу.

Щоб ознайомити робітництво з сучасною українською літературою, окремі ВУК'и відрядять на найбільші підприємства спеціальні бригади письменників. Одноразово ВУРПС гадає разом з Наркомосом і ВУАН влаштувати подорож вчених і робітників наукових установ у промислові округи.

Великого значення нададуть підчас місячника питанню про художнє обслуговування робітництва.

Насамперед ВУРПС вважає за кінце потрібне утворити в Донбасі український вседонський ТРОМ. Усі профспілки повинні також поставити питання про організацію робельтеатрів, щоб обслуговувати соціалістичний сектор села. Треба також переглянути репертуар усіх театрів, що гастролюють на профспілкових клубних естрадах і цілком українізувати всю художню роботу.

По найбільших промислових центрах треба утворити спеціальні робітничі культбригади й через них здійснювати масовий контроль над українізацією радянських установ.

вати прийом учасників конгресу на Україні. Рада Народніх Комісарів утворила спеціальну урядову комісію на чолі з Триліським і в складі голови Украуки — т. Барана, акад. Соколовського, представника союзу Робос — тов. Мінкевича й союзу с-г робітників — т. Бляу.

Харківському, київському й запорізькому окривконкомом запропоновано організувати місцеві комісії для прийому делегатів конгресу на території своїх округ.

★ **Нові науково-технічні товариства на Україні.** З ініціативи Ради Наукових Технічних Т-в при ВУМБІТІ та Українського бюро ІТС металістичні зорганізовано низку нових науково-технічних това-

риств, в тому числі — Всеукраїнське науково-технічне товариство машинобудівників і Всеукраїнське науково-технічне товариство ливарників.

Товариства з своїми осередками по всіх підприємствах спільно з робітничою масою мають допомогти в справі плянового і своєчасного виконання завдань соціалістичної реконструкції промисловості та сільського господарства.

Завдання нових науково-технічних товариств дуже складні та великі: використати західно-європейський та американський науково-промисловий досвід, глибоко вивчити новітні винайдення та винаходи нової сировини, нових металів, нової індустрії, нових виробничо-організаційних форм тощо.

За одну з підвалів роботи науково-технічних товариств є заохочування широких кіл членів ІТС і членів профспілок до активної праці в товариствах.

★ Виставка донецького городища. В Харкові відкрили для відвідування виставку донецького городища.

★ Всесоюзна педагогічна виставка. У Ленінграді 1 липня цього року відкривають

всесоюзну педагогічну виставку. Дбаючи про те, щоб всеюзнну педагогічну виставку відвідало якнайбільше освітян, ЦК спілки Робітничих дійшов згоди з НК шляхів про відрядження з України до Ленінграду 3-х експедиторів з найбільших міст — Харкова, Києва, Одеси. Кожен потяг повезе 540 експонатів, що одержать 50 відс. знижки вартості проїзду до Ленінграду і назад. На всеюзній педагогічній виставці організують спеціальний український відділ, де зібрано буде багато експонатів.

★ Помер академік Тутковський. 4-го червня після тяжкої хвороби на сімдесят третьому році життя помер відомий європейський вчений, член ВУЦВК, академік ВУАН Павло Аполонівич Тутковський.

П. А. Тутковський був директором науково-дослідницького геологічного інституту ВУАН, директором національно-геологічного музею і головою 2-го відділу ВУАН. Неблизько залишив по собі величезну спадщину — силу друкованих праць з геології.

Академік Тутковський був почесним членом багатьох геологічних товариств.

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

★ Художники на засівкампанії. Група харківських художників, за ініціативою художньої організації — АРМУ — виїжджала в єврейські с-т колонії та колгоспи запорізької, криворізької, херсонської та одеської округ.

Художники, не зважаючи на короткий час (10 — 15 днів) перебування на місцях, перевели значну роботу щодо оформлення стігназет, візитних друкованих газет, плакатів до посівкампанії, червоних кутків та сільбудів. Особливо великі наслідки мав культ — похід художників в єврейські колонії, куди вони виїжджали з доручення Укркомзету. В культурно-художників АРМУ брали участь також художники з АХЧУ та ОСМУ.

★ Ювілейний вечір. Асоціація художників Червоної України (АХЧУ) 4-го червня святкувала 35-тилітній ювілей мистецької й письменницької діяльності свого члена проф. Михайла Жука.

В приміщенні АХЧУ в Харкові з цієї нагоди відбувся ювілейний вечір, що мав на порядку денному:

1. Доповідь Михайлова Ю. С. — Життя й творчість М. І. Жука.

2. Привітання ювіляра.

На вечорі були присутні художники, письменники, актори, представники преси, громадських організацій і інші.

★ Конкурс на проект пам'ятника Шевченкові. Харківський Окружний Виконавчий Комітет і Миська Рада оголосили конкурс на проект пам'ятника Шевченкові. Через запізнення з розісланням конкурсного завдання на місяць, строк подавання проектів продовжено до 15-го жовтня 1930 р.

★ Успіх українського мистецтва в Швеції. В квітні в Стокгольмі

відбулася виставка радянського мистецтва. На виставці Україна була представлена великим відділом. Виставка мала надзвичайний успіх. Щодня її відвідувало понад 2.000 осіб.

Українські експонати майже всі розпродано. Продано гравюри Касіяна, Падалки, Довгала, Фраткіна.

★ Грузинські художники в Харкові. Грузинська національна культура так само як і українська, подвійногноблена за царату, за післяжовтневої доби переживає етап виходу на широкий світ, до широких можливостей мистецького творення. Спільність рис розвитку що більше помічається, коли ми беремо на увагу й подібність історичних умов і однаковий швидкий розвиток, однакові фази проходження і спрямування. Обидва мистецтва — і грузинське й українське шукають своєї, своєрідної формальної мови, стоять перед органічним використанням позитивних надбань минулого, ривняються на прогресивні течії сучасності, прагнуть до найціннішого зв'язку з масами, хочуть відбити сучасність.

Увесь період безпосередньо — передреволюційний перебуває Грузія на положенні мистецької провінції Російської Імперії. Завозний товар російського буржуазного мистецтва, доморослі його послідовники, ці найкращі і гострі в російському мистецтві, і не найкращі художники серед грузин та ще франкоманствуючі маляри усіх відмін — мистецький конгломерат доореволюційної Грузії. Ніко Піросман безпосередньо перед революцією започатковує нову формально-стилістичну добу малярства. Мистець-самоук, до кінця днів своїх злидар, стихійно йшов він шляхом примітиву, у щоденній праці за шмат хліба виробивши подиву гідне мистецтво, що йде з самої гущі грузинських народних мас. Сам того не

ХРОНІКА

відаючи, крокував він нога-в-ногу поруч з кращими й передовішими французькими малярами, яких мистецтво було наслідком довгої еволюції художньої культури.

Позитивні мистецькі досягнення безпосередньо передреволюційного часу повною мірою знайшли вираз свій у другому видатному майстрові сучасної Грузії — Гудіа швілі. Він є органічна синтеза того, що досягнуто було напередодні Жовтня. Впливи Сходу й Заходу, символізм та імпресіонізм своєрідно перетворюються в ньому; не належачи до скрайніх течій, репрезентує він середину більш помірковану групу митців.

Художники, яких бачить перед собою українська пролетарська громадськість харківська, були представниками молодшої генерації, в цілому — уже витвір нашого часу. З них двоє перших іще вчать безпосередньо у Франції, у великій мірі залежні від тамтешнього мистецтва, остаточно ж складаються на Радянській Грузії. Других двоє — вихованці молодшої Радянської Академії Мистецтв Тифлісу. Спершу — чисті станковісти, всі приходять вони до театральної-декораційної справи, до виробництва, до найціннішого зв'язку з життям.

Реформатор театральної-декораційної ділянки мистецтва — Какабадзе — носій кубізму, організатор простору; сміливий експериментатор, у якого принцип майстерності є стрижнем творчості, несе мистецтво своє з лабораторії на театральні кін. У своїй внутрішній дослідчій роботі — безречовий, безсюжетний і складний випробовувач матеріалів — на театальному коні — він дотепний і винахідливий конструктор.

Гелене Ахведіані — репрезентантка органічної сполучки елементів грузинського народного примітиву й поступових течій сучасної Франції — продукт еднання мистецького Тифлісу й Парижу, де вона працювала. Станковіст за фахом, декоратор піонер, художниця, оволодіваючи мовою і багатством форм просте до суспільної значности, соціологічної обумовлености. Її різноманітна тематика: від чистого пейзажу до побутового жанру, просякнута прагненням до синтезу рисунку й фарби, рівноваги змісту й форми, матеріал, підпорядкований основним цілеспрямованям, не виростає в мету для себе.

Тамара Абакелія — власне скульп-

птор і новак, яко декоратор. У своїх рисунках зраджує вона залежність і тяжіння до різьбярства. Суго-скульпторське світовідчування, нахил до великих форм поруч з барельєфною трактовкою і нехтуванням кольоровим елементом — арсенал її художніх прийомів. Трудом процеси тут — основа тематики, форма мистецького виразу не затірає зміст, а залежність (до прямого наслідування) від західних скульпторів виразно дається в знаках. Чи не найменше помітно у художниці грузинський вплив.

Петре Оцхелі — є представник модернізму, з нахилом до мініатюрности, плоскості, витончености й естетизму. Естетично трансформує він свої театральні завдання, в рисуночних, помірних кольорів театралізованих строях. Цей нахил слідний також і в оформленні п'єс, де він, проте, пасує до поставлених утилітарних завдань. Його жіночої вдачі тендітне мистецтво є прямою протилежністю до міцно й широко збудованих творів Абакелі, до не по жіночому енергійної творчости Ахведіані.

Отже грузинське мистецтво сьогоднішнього дня, переживаючи свій період бурі й натиску розвивається під знаком інтенсивного формування своїх основних елементів. Його генеральна лінія — це органічна сполучка національного грузинського ґрунту мистецького і європейської художньої культури в тісній залежності від грузинської радянської сучасности. Добу первісного нагромадження закінчується — художники переходять до суспільно-повоночної дієвої ролі.

Художнє життя гуртукуюсь біля художніх осередків: Вищого Художньо-Технічного Інституту, Асоціації Пролетарських Художників Грузії та студії АХР, прямує шляхом швидкого розвитку до щільного зв'язку з сучасністю, до актуального мистецтва сьогоднішнього дня, вироблюючи своєрідну художню культуру.

Переростаючи вузько-національні межі, мистецтво це вступає в контакт з мистецтвами інших народів СРСР. Отже на черзі налагодження дальших зв'язків, обмін виставками, подорожі художників, широкое висвітлення питання у пресі, а передовсім увага громадськості. На спільному етапі соціального і національного розвитку є чого одні в одного вчитись. Слово й діло за Україною!

М. Зубар

МУЗИКА, ТЕАТР, КІНО

★ Всесоюзна олімпіада мистецтва. З 15 червня в Москві розпочалася олімпіада мистецтв народів СРСР. Беруть участь 18 національних театрів, 10 етнографічних ансамблів — усього біля 1 тис. чоловіка. Олімпіаду відкрито виставою ленинградського театру робітничої молоді „Плаваясь дні“. 16 червня почав свої вистави перший державний театр Грузії ім. Руставелі. З докладами про мистецтво національних республік виступили — художній керівник грузинського театру ім. Руставелі — Сандро Ахметелі і художній керівник Червонозаводського театру т. Василько.

Змагання між кіноорганізаціями окремих республік розпочалося демонстрацією фільму виробництва Держкінпрому Грузії „Елісо“. В олімпіаді беруть участь 9 національних кіно-підприємств. Кожна національна кіно-організація покаже на олімпіаді країні зразки своєї продукції. ВУФКУ покаже такі фільми „Арсенал“, „Земля“, „Нічний візник“, „Людина з кіноапаратом“ і „Безпритульні“.

★ Перегляд концертних кадрів. Українська Філармонія, з метою організації концертних закладів для обслуговування клубних майданчиків міста, села та ро-

бітничих районів і добору для цього відповідних кадрів, разом з Укрпосередробмисом улаштувала в травні — червні перегляд та добір концертних кадрів по всіх містах України.

★ Конвенція укрфіла з композиторами. Укрфіл вирішив підписати конвенцію з усіма творчими композиторськими асоціаціями: ВУТОРМ, АРКУ, АМПУ — на виконання ними замовлень на творчі певні тематики і форми, щоб стимулювати творчість і показ творчого обличчя даної асоціації.

★ Концерт Карла Цеккі. В квітні і травні в Харкові відбулися концерти піаніста Карла Цеккі, що сполучає в собі віртуоза з тонким артизмом і великим виконавчим темпераментом.

Програма концертів складалася з цікавих, серйозних і свіжих речей: Бах, Бетховен, Шуман, Ліст, Шопен, Скарлатті, Піцетті, Німан і інші.

Концерти були організовані в такий спосіб, що найширші трудящі маси могли ознайомитися з видатним артистом.

★ Музичне життя Кременіччини. Окружна капеля ім. Лисенка протягом першого півріччя 1929/30 року цілком задовільно виконала накреслений план. Так — капелю щодо складу оробочено майже на 50%. Переведено соизматанія з Полтавською капелею. Капеля взяла найактивнішу участь у різних кампаніях. Багато сил і часу приділила встановленню зв'язків з хоровими гуртками і допомогла їм.

Всього капеля перевела 20 концертів (з них 19 — різні кампанії), охопили понад 14 тисяч слухачів.

Капеля чимало присвятила уваги поновленню свого репертуару.

Як одне з значних досягнень капелі треба відзначити культурне обслуговування районів сучасної колективізації. Збори колективу накреслили план своєї роботи надалі на друге півріччя. За цим планом капеля має взяти участь у дошкільному поході, організувати при капелі короткотермінові курси для підготовки керівників хорових гуртків робітничих клубів, дати концерти для робітників на Крюківських вагонно-ремонтних заводах, далше культурне обслуговування районів сучасної колективізації і т. д.

На сьогодні вже певну частину цього плану виконано.

★ Нові опери і балети. — Одеський композитор О. Чижко працює над оперою „Яблуневий полон“. Лібрето опери затвердила художньо-політична рада одеської державної опери.

— Молодий одеський композитор Фоменко на замовлення одеської опери написав балет „КІМ“ і „Безпритульні“.

— Автор опери „Розлам“ композитор Фміліаді — працює над балетом „Карманьола“.

— Композитор проф. Багатирич (М. Д. І.) написав „скерцо“ для симфонічної оркестри, кілька масових хорів і романс „Вперед“ на слова Вас. Еллана.

★ Український театр „Жовтень“ в Ленінграді. Восени цього

року в Ленінграді в приміщенні театру (Пасаж) розпочне свою діяльність державний український театр „Жовтень“.

Утворення українського театру в Ленінграді має велике значення для розвитку української радянської культури в РСФРР. Театр „Жовтень“ буде одночасно з запровадженням досягнень українського театру лівого сектору вести боротьбу з „малоросійщиною“, етнографізмом, як проявами дрібнобуржуазного міщанського впливу на театр. Велику увагу театр приділятиме боротьбі за ліквідацію української необізнаності серед робітництва Ленінграду. Український театр буде побудований на засадах конструктивного реалізму, як найдоступнішої впливової для широкої робітничої аудиторії форми театру.

До роботи в театрі „Жовтень“ будуть запрошені видатні сили українського театру. Приміщенням театр забезпечено. Зараз ведеться планоно-організаційна робота, після закінчення її будуть складатися з працівниками трудові угоди.

Підготовку працю передбачено розпочати в серпні ц. р., а відкриття в перших числах жовтня.

★ Реорганізація театру. „Березіль“. В червні поточного року театр „Березиль“ має приступити до реорганізації по лінії першого в Союзі кооперативного театру, що капітально розв'яже проблему зв'язку з робітничим глядачем.

Для переведення цієї роботи приїздить автор тов. Галін, а проект прийнятий Головинством РСФРР.

★ Організація масового театру. Театр „Березиль“ провадить переговори про організацію масового театру. Вже досягнуто принципової згоди відповідних організацій. Для цієї мети Ленінський Райком (Харків) дає один із робітничих клубів, де „Березиль“ організує цей театр. Робота почнеться з сезону 30 — 31 року.

★ Робота харківського кабінету естради. Харківський кабінет естради, що його зорганізовано з ініціативи місцевої політосвіти та місцевому естради, має на меті роблення методичного та теоретичного матеріалу для української радянської естради, встановлення місця естради в театральному мистецтві, розроблення проблем образотворчого оформлення зовнішнього вигляду естрадника, розв'язання питань репертуарної кризи, проблем радянського концерта та низки інших питань, а також експериментально-досвідну роботу вшукання нових форм естрадного мистецтва. Разом з цим кабінет провадить роботу підвищення кваліфікації естрадників. Перше досягнення — це українізація всієї роботи кабінету. Цех вокалістів перейшов на виконання виключно українського репертуару. На консультантів кабінету призначено режисерів: Форегера, Клемеса, Земгано та професора Михайлова. У найбільшій час, крім секцій вокалу, розмовників, хору, циркового мистецтва, кабінет організовує секцію бандури.

З ініціативи кабінету зорганізовано вперше

Каркові Джаз Реєського „Купи газету“, рад-маски Віталіна „Музей масок“ та ін. Треба відзначити, що естрадники прийняли постанову ліквідувати право на індивідуальну власність на репертуар, доводячи цілком правдиво всю негативність цього явища. Правління кабінету оголосило Всеукраїнський конкурс на кращий репертуар, висуваючи низку тем про будівництво соціалізму міста і на селі.

Кабінет регулярно скликає виробничі наради секцій та загальні збори естрадників питаннях поліпшення роботи та її політичного настановлення. Останні наради секцій мали певний успіх у роботі, прийшли до зюжків, що відокремлена робота секцій вже може задовольнити естрадників. Естрада може стати синтетичним мистецтвом. Народа налізла приступити до складання бригад і відповідних змін в доборі репертуару.

Правління кабінету почало форсувати в ОСО питання про організацію Всеукраїнського управління естради, Всеукраїнського білету естради й короткотермінових курорту для підготовки з найкращих представників робочого самодіяльного мистецтва нових кадрів для української радянської естради.

★ Режисерське консультативне бюро. При драматургічній секції УТОДІК'у почало роботу режисерсько-консультативне бюро. На чолі його режисер „Веселого Пролетаря“ Я. Бортник і режисер театру „Молодар“ С. Бондарчук. До участі в роботі бюро запрошено найкращі сили театральної режесури Харкова. Режисерсько-консультативне бюро має бути тим фільтром, що добирає найкращий репертуарний матеріал, який переходить через УТОДІК. Бюро іде на зустріч драматургам, членам УТОДІК'у, розглядає їхні п'єси, і дає поради.

★ Театр імени Франка в Донбасі. Київський театр ім. Франка виїхав на літні гастролі до Донбасу. Гастролі триватимуть до 15 серпня. З 15-го серпня по 1 вересня театр гастролюватиме в Москві. З 1-го до 15-го вересня — у Ленінграді.

★ Нова п'єса Ів. Микитенка. Письменник Ів. Микитенко закінчив п'єсу „Кадри“ з студентського життя. Цю п'єсу призначено для постанови у великих театрах. Вона певно піде у всіх українських державних театрах. „Кадри“ придбав московський художній театр і має поставити її на початку зимового сезону.

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ КИЄВА

(допис)

З великим ентузіазмом київські літературні кола зустріли відкриття Будинку літератури. Зможуть за будинок далеко ще до відкриття й досить популяризованих в місцевій пресі виявлення його значення громадське й чисто культурне. Та й справді, існування в Києві будинку літератури має колосальне значення. Він за все він об'єднує розпорошені літературні сили на ґрунті не тільки вузько професійному, а й на діяльній соціалістичного будівництва. Крім того ще зручний плацдарм, щоб поєднати різні літературні течії на ґрунті загальних літературних інтересів. Для популяризації тут маємо зручне місце втягнення в загальну радянську літературну течію.

Об'єднавшись в одному спільному місці, літературні кадри зможуть щільніше підійти до поєднання з робітничою масою. Тепер є ще до прийняти в себе що робітничу масу, а найомившись з потребами цієї маси, письменники відчують потребу зв'язатися з робітничою масою і на самих підприємствах та в робітничих клубах.

Значну роль покладають літературні кола Будинку літератури в справі підвищення кваліфікації письменників та журналістів. В літературних колах дебатовся питання, щоб наші гуртки, семінари з різних галузей письменницької та журналістської роботи були представлені зразу ж на міцні рейки.

В зв'язку з розмовами, зв'язаними з заснуванням нової установи, заговорили в київських літературних колах про потребу учбових письменників та журналістів. При будинку повинно бути організоване не тільки ступення формальної сторони літературної

творчості, а вивчення її з погляду соціальної ваги, з погляду служіння її інтересам робітничої класи.

Сам урочистий момент відкриття відбувся 18 травня; перед відкриттям передано анкету, на яку подали свої міркування визначні в Києві громадські та літературні діячі різних національностей. Будинок не знає поділу на національності; він гуртує всіх взагалі письменників та журналістів, що працюють в Києві; всі вони брали активну участь в обговоренні завдань Будинку та гуртування літературних сил на ниві розгортання нових форм побуту й соціалістичної реконструкції нашого господарства та виробництва.

На день відкриття надійшло багато привітань, а також і прибуло багато осіб, щоб безпосередньо взяти участь у відкритті. З тих привітань заслуговує уваги привітання представника від міжнародного бюро пролетарської літератури. Вітаючи огнище гуртування літературних сил, цей представник констатував величезний інтерес серед пролетарських мас Заходу до соціалістичного будівництва в СРСР. Робітництво Заходу цікавиться й запитує листами, як розгортається це будівництво. Отже міцний письменницький колектив Києва, об'єднавшись у Будинку й розгорнувши роботу відповідно до нових темпів творчості й соціалістичного змагання, буде живим рупором для західного пролетаріату, буде інформувати його про свою роботу й про роботу взагалі всіх діянок радянської дійсності. Щирий відгук урочистих зборів на це привітання показав, що київські літературні кола розуміють вагу зв'язку нашої дійсності з

західним пролетаріатом, як твердої запоруки всесвітньої перемоги пролетарської диктатури над підгнилим капіталізмом.

Робота в Будинку літератури в основному мусить мати клубний характер, але всі застерігали, що та робота не повинна перейти на будинні клубні трафарети, а відбивати в собі творчі моменти й бути зразком такої творчої роботи для всіх київських робітничих клубів і мати з ними постійний живий зв'язок.

Після такого закінчення інформації за Будинком літератури цілком природно перейти до інформації за робітничі клуби. Це наше дошкульне місце на культурному фронті. Часто нам і доводиться зупинятися на позитивних і негативних проявах роботи в робітничих клубах. Воно так і правда, що перебудова побуту серед робітничих мас в значній мірі залежить і від правильного налагодження культуротворчості в робітничих клубах і притягнення уваги до цієї роботи живих громадських сил. Вітаючи Будинком літератури від імені Червонопрапорного заводу, робітник кликав письменників сднатися з робітництвом і нести до нього нову пролетарську творчість і тим прищиплювати робітництву нові парості української культури, якою робітництво тепер дуже цікавиться.

Маючи все це на оці, можемо особливо вітати ті заходи, що створюють вигідні умови,

щоб ширити серед робітництва нові яви культури. До таких заходів у Києві відносимо початок будівництва цього року великих робітничих клубів. Це мають бути окремі будинки, спроектовані на обслуговування всіх культурних потреб робітництва: один на Петрівці для харчовиків, а другий на Жовтнівці для металістів. До цього робітничі клуби на околицях містяться в падкових приміщеннях і через те вони не можуть обслуговувати всіх потреб нового побуту.

Так само вітає громадянство й заходи на перетворення діючих схилів над Дніпром „Парк культури й відпочинку“.

Справу організації цього Парку опрацьовує спеціальний комітет з представників диянських, громадських та наукових організацій. За зразок беруть аналогічний Московський Парк. На терені Парку улаштовують бібліотеки, читальні, радіо, кіно, театр тощо. Ці установи дадуть можливість широко ширити культурно-політичну роботу серед робітництва та їх дітей. Звернена буде увага й на оздоровчу роботу. Тут будуть лікувальні купальні, майдани фізкультури тощо. Можна бути певним, що проєкт здійсниться бо в цьому зацікавлені — Комгосп, Союзкоп, ВУФКУ, Держжирк, Радіоцентр, ДОРПС, Здравоохранення та Наросвіта.

Л. Гайда

ЗАХІДНЯ УКРАЇНА

★ Видавничі спілки „Книжка“ у Львові заснувалася і розгорнула роботу видавничі спілки „Книжка“. Спілка має завдання дати книжку для найширшого загалу робітників та селян.

Спілка видає книжки суспільного, господарського, природничого та мистецького змісту; продає всі заходьні - українські та радянські видання; складає бібліотеки для читальні і просвітніх гуртків.

★ Конфіскація календаря „Товариш“. Накладом видавничої спілки „Книжка“ в жовтні м. р. видруковано робітничо-селянський календар „Товариш“ на 1930 рік. В календарі літературні твори, багаті відомості та поради, статті з усіх ділянок знання, вісті про суспільне, господарське й культурне життя Радянської України.

Але світу календар не побачив. Весь тираж його сконфісковано.

★ Ювілей українського національного музею у Львові. 8-го квітня ц. р. святкував Український національний музей у Львові двадцятип'ятиліття свого існування. Музейна установа на західно-українських землях витворила протягом чверть століття свою багату історію, перейшла чимало цікавих етапів розвитку — не виключаючи й часових упадків, тоді, коли у ній переривано чисто-музейну працю з причини політичного чи матеріального характеру. Все ж таки вона виходила переможно з хвилевих перерв в процесі розвитку й розросталася на устанovu, що в ній лежить

основа одного з кращих українських музеїв та чи не найкращого музею на західно-українських землях.

Український Національний Музей у Львові переходить у другу чверть століття свого існування та архівно-дослідницької праці з великими здобутками реальної й моральної натури.

До заснування національного музею у Львові було три українські музейні збірки: старовини: Збірка Народного Дому й колекція Антона Петрушевича, Збірка Станіславського Інституту та Наукового Товариства ім. Шевченка. Але жодна з цих збірок була пристосована до вимог Музею, не мала ясно означеної планової праці.

Управа й кураторія музею признали 1930 рік — роком ювілейним із збіркою жертв на розбудову музею.

★ Охорона пам'яток старовини на Закарпатті. До Праги повезено в розібраному вигляді старовинну дерев'яну церкву з с. Медведівців біля Мукачева. На сьогодні церкву зібрано і поставлено біля чеського народного музею в „Парку Кінського“ в Празі. Кілька років тому з руїни дерев'яну церкву із Закарпаття перенесено і поставлено також у Кошицях у ділі місцевого словацького музею, що утворюється на державній кошти. Цікаво відмітити, що на самій території сучасної „Підкарпатської Русі“ нема жодного краєвого музею. Немає й місцевого товариства чи комісії для охорони пам'яток старовини.

ГРУЗІЯ

★ Нове про поему Шоти Руставелі. Відомий дослідувач грузинської літератури Павел Інгорюка недавно склав доповідь на зборах грузинських письменників про свої нові дослідження над поемою XII століття Шоти Руставелі: „Витязь у тигровій шкірі“ (ця поема тішиться світовою славою, перекладена на всі європейські мови і навколо неї існує велика наукова література, в тому числі й видатні праці Інгорюка).

На цей раз Інгорюка підійшов до поеми з нового боку — езотеричного: крім реалістичної основи автор знаходить езотеричну (таємничу релігійно-філософську). Ця основа полягає в тім, що герої поеми з одного боку є звичайні люди і в той же час персоналіфікують небесні світила (місяць, сонце, Венеру, Сатурн і ін.). Між іншим, цілком зрозуміло стає, чому так поему переслідувало і нівечило духівництво: воно не могло примиритися з поганською основою поеми.

Нова розвідка Інгорюки відкриває нові шляхи для розв'язання багатьох культурно-історичних проблем, пов'язаних з поемою Руставелі.

★ Серед письменників Грузії. За угодою між федерацією радянських письменників Грузії і промисловою кооперацією письменники мають вивчити на місцях в Кахетії, Аджаристані, Абхазії, Борчалі

і інш.) кустарну промисловість Грузії і висвітлити її в пресі і літературі.

★ Ювілей народного письменника Вірменщини Шірванзаде. Наприкінці лютого відбувся організований народним комісаріатом освіти і федерацією радянських письменників Грузії урочистий вечір, з нагоди 50-тилітнього ювілею літературної і громадської діяльності Шірванзаде. Ювілярові надано ім'я заслуженого діяча мистецтва Закавказзя.

★ Поновлення опери „Шота Руставелі“. Після довгої перерви знову почали ставити славетну оперу Д. Аракішвілі „Шота Руставелі“. Ця опера є одним з перших великих творів, що поклали початок (1919 року) серйозному напрямкові в грузинському оперному мистецтві.

В новій постанові опера перероблена автором і значно поширена.

★ Композитор Д. Аракішвілі, народний артист республіки. Поновлення в репертуарі опери „Шота Руставелі“ припало на день вшанування 30-тилітньої музичної діяльності її автора — Д. Аракішвілі, якого нагороджено ім'ям народного артиста республіки. Крім продуктивної композиторської діяльності ювіляра, треба відмітити його наукову (кілька праць про грузинську народну музичну творчість), педагогічну (професор консерваторії) і громадську діяльність.

Р. С. Ф. Р. Р.

★ Ударна бригада ЛАПП'а і „Кузники“. Організовано вдарну бригаду поетів ЛАПП'а й „Кузників“ у складі: С. Битового, М. Іриніна, Б. Корнілова, Дм. Левоневського, Б. Лихарова, В. Лозіна, А. Прокоф'єва, А. Решетова, В. Саянова, А. Чуркіна.

Основні завдання бригади є — 1) вироблення творчої платформи пролетарської поезії, 2) запровадження лексики індустріального пролетаря до поезії, 3) праця над босовою комсомольською піснею в протиставлення її гітарній ліриці псевдопролетарських поетів.

★ Індустріалізація і література. При лінгвистичному відділі ГІЗ'а організувалася індустріальна бригада письменників, до якої ввійшли Ольга Форш, Мих. Козаков, Л. Грабар, Ніна Смирнова, Б. Лавренко, Н. Боршев, Четверіков і Раковський. Бригада буде працювати над повістями й оповіданнями, що змальовують боротьбу за ударництво, промфінплян, новий побут, соціалістичне змагання, будівництво і т. д.

— Відрадження письменників до районів великого будівництва. ФОСП погодив з Діпромезом справу, відрадження 15 письменників до районів великого будівництва СРСР.

Перед тим, як вийти на місяці, письменники пройдуть через місячні курси, де вони будуть вивчати п'ятирічку, завдання Діпромезу,

а також знайомитися з тими об'єктами, що їх мають описати.

★ „Дім мистецтва на воді“. Президія Головного мистецтва прихильно поставилася до ідеї організації „Будинку мистецтва на воді“, на якому передбачають зробити подорож до Західної Європи й Америки.

Спеціальній комісії в складі Ф. Я. Кона, Етингофа і Колоскова доручено докладно опрацювати питання організації такого будинку.

★ Літературний музей. Організовано Літературний музей при публічній бібліотеці СРСР ім. Леніна.

Виробничим пляном літературного музею передбачено організувати виставку, присвячену А. П. Чехову, виставку В. В. Маяковича, а також організувати пересувні виставки, присвячені творчості М. Горького, А. П. Чехова і В. В. Маяковського.

За останній час літературний музей починає відігравати значну роль в допомозі початку юним письменникам через розгортання спеціального відділу підручників з методики, семінарів тощо.

★ „Мистецтво і війна“. В Ленінграді в російській музеї закінчено роботу організації виставки „Мистецтво і війна“. Це вперше в музейній практиці організовується виставка на комплексній основі з притягненням всіх видів мистецтва.

Матеріал виставки побудовано за твердою держаною соціологічною темою. Виставка охоплює цілу низку основних проблем взаємин мистецтва і війни з чітким настановленням на аналіз заданої теми.

Виставку оформлено цілком в нових для му-

зею прийомах, з запровадженням суто театральних декоративних прийомів.

— Помер художник Головін. 17-го квітня в „Детском селе“ від тяжкої хвороби помер відомий російський художник Олександр Яковлевич Головін.

УКРАЇНЬСЬКА КУЛЬТУРА В ЛЕНІНГРАДІ

Зараз, коли архіви, палаци, канцелярії, департаменти колишніх царських міністерств відкриті, треба б чимало кинути українських робітників для розбору цих архівів, звідціль можна чималі зібрати матеріали для української історії останніх двох століть.

На жаль, над цим організована праця не ведеться. Б невеликі спроби окремих членів Укр. Наукового Товариства, але це не більш як поодинокі спроби. Постанова сесії Академії Наук СРСР про організацію Інституту української історії в Ленінграді ще й досі висить в повітрі. Те, що й зроблено, не дає належних наслідків. Взяти такий приклад: в бібліотеці держ - театр м. Ленінграду працює Юрій Олександрович Нелідов, що попрацювавши коло десяти років зібрав колосальний матеріал з документів по історії цензури над українськими творами. Одні тексти документів обіймуть десь біля тридцяти друкованих аркушів. Українське Наукове Товариство присвятило два засідання розглядові найголовніших з цих документів і разом з тим, цей матеріал примушений валитись в портфелі гром. Нелідова, — він не може найти видавця, не зважаючи на те, що вже багато потратив часу, засобів і енергії на подорожі в цій справі до Києва, на переговори, на клопотання і т. інш.

Відрадним явищем для української колонії в Ленінграді була поява „Землі“ — Довженка на тутешніх екранах.

Сьомого квітня ця картина пішла разом в п'яти першоекранних кінах і зняла круг себе таку бурю, якої за найближчі роки не зазнала ні одна картина.

Всі ленінградські газети присвятили цій картині статті, щождо кіно - преси, то вока була заповнена щирою всіма, то вдальми, то невдалими, то позитивними, то негативними оцінками картини. Довженко для ленінградців був досі фігурою далекою, мало помітною. Тепер про Довженка й про його картину говорять величезні вуличні реклами, про нього говорять на численних проглядах, диспутах, змаганнях. Довженко став „модною“ фігурою.

Зайво буде тут викладати всі думки, що висловлювано відносно „Землі“, важно те, що ця картина, один з небагатьох українських виробів в тій чи іншій інтерпретації дійшла до російського глядача.

Треба відзначити, що за останній рік українське мистецтво, радянської України, одвоювало собі місце в російському житті. Так, великий успіх мав концерт струнної оркестри під проводом диригента Аркіна, який цілком складався з творів молодих українських композиторів. Радіо - центр, з якого передавалося цей концерт, одержав багато подяк.

В найближньому майбутньому в „Обществе камерной музыки“ відбудеться ще один концерт нової української пісні, в якому мають взяти участь сили „Большого академического театра“.

Цей концерт, як і попередній, має складатися виключно з творів Козицького, Вериківського, Косенка та інших нових радянських композиторів.

Але коли українській музиці на російському ринку якийсьбудь шастить, то цього абсолютно не можна сказати про літературу.

Життя української колонії в м. Ленінграді сконцентровано в Українському будинку освіти на Троїцькій вулиці, за декілька кроків від кол. Невського Проспекту. Тут міститься земляцтво пролетарського студентства України та невеликий український театрик. Щодо театру, то його історія дуже показова. Російський середній глядач звик ходити до українського театру, щоб почути співи, побачити барвисту обстановку, побачити традиційного закоханого Грицька і не менш традиційну Галю, побачити гопака й іншу „малоросійшину“.

На сучасні п'єси цей глядач не ходив і через те театр на своєму власному утриманні не міг існувати.

Цей штовхало театр до старого етнографічного репертуару, і не диво, що кращі сили цього театру рік за роком тікали на Україну. Такий стан не задовольняв і ленінградських українців і не раз з боку їх театр чув гострий осуд. Останнього року конфлікт між Будинком освіти та театром набрав таких хворобливих форм, що театрові заборонено було працювати в будинкові освіти, і він вів свою роботу, мандруючи по російських кляюхах, не маючи а ні сили, а ні засобів перейти на новий радянський репертуар.

Але в лютому місяці ц. р. театр, зібравши останні сили, перейшов на рейки сучасного радянського українського театру.

Будос знову відпустив театрові своє приміщення. Нині ця справа вже остаточно розв'язана, бо з нового року український театр у м. Ленінграді буде взятий на державний бюджет. Він не в такій мірі залежатиме від обивательської публіки, і підсилений своїм людським складом, що прибує з України, зможе репрезентувати мистецтво радянської України.

На закінчення, кілька слів про святкування в цьому році пам'яті Шевченка в Академії Мистецтв, де Шевченко вчився і жив кілька років.

Тут була улаштована велика виставка, присвячена Шевченкові, але найінтереснішим моментом були спогади гр - ки Щепкіної, пле-

ХРОНІКА

мінниці артиста Щепкіна — Шевченкового приятеля. Вона пам'ятає Шевченка живого, ту обстановку, в якій він жив, і пригадувала різні факти з його життя і оточення.

Нічого й казати, що спогади людини, яку вчив малювати сам Тарас Григорович, викликали величезне зацікавлення.

М. К. - ко.

ЗАКОРДОННА ХРОНІКА

АВСТРІЯ

★ Молодий новеліст. Paul Frischauer: „Das Herz im Ausverkauf“ (Paul Zsolnay. Wien). Збірка новель талановитого молодого віденця, автора повісті про Дюрера і п'єси про Раваяка. В збірці чотири новелі, назву надано їй третьої новелі. Перша п. из. „Цей третій“, друга — „Бунт уяви“...

Ці дві новелі, чудово написані, належать до суто психологічних творів, вони справляють враження, ніби вийшли з під пера фахового психіатра.

Останнє оповідання „Людина маска“.

★ Нова книга Стефана Цвайга носить назву „Joseph Fouche“; підзаголовок — „Постать політичного діяча“.

★ Новий роман Йозефа Рота. Відомий письменник Йозеф Рот, автор революційних романів „Отель Савой“ і „Бунт“, видав новий роман „Справа і зліва“, що викриває хиткий світогляд сучасної німецької інтелігенції.

АМЕРИКА

★ Американська біографічна енциклопедія. Вийшов 1-й і 11-й том американської біографічної енциклопедії за редакцією Аміана Джонстона, професора університету в Jale.

Енциклопедія матиме 20 томів.

★ Найвидатніший роман. Найвеличезною подією в американській літературі за останні місяці вважають роман Ернеста Кемінгвея „Геть зброю“.

БОЛГАРІЯ

★ Новий літературний часопис. Нещодавно в Софії почала виходити нова літературна газета „РЛФ“ (Робітнически Литературен Фронт). Перше число газети конфісковано, а редактора притягнуто до судової відповідальності, на підставі фашистського закону про охорону держави.

У своєму закликіві до співробітників „РЛФ“ редакція заявляє, що газета є дитям епохи піднесення робітничої класи Болгарії і буде прикладати всіх старань, аби стати їй — робітничий класі — за проводиря в культурній

діяльності, що не буде друкувати твори тих авторів, які будуть співробітничати в буржуазних виданнях і не йдуть разом з робітничими організаціями.

В спеціальній шпальті про культурне будівництво в СРСР газета повідомляє про відкриття радіостанції ВЦРПС.

У другому числі „РЛФ“ подано список (32 чол.) редакторів різних пролетарських видань в Болгарії, що кинуті до в'язниць за тим же фашистським законом про охорону держави.

ЕСПАНІЯ

татії... Асеведо пропонує до свого славетного імені громадського емансипатора ім'я романіста пролетарів — шахтарів.

★ Діас Фернандес (Diaz Fernandez), автор „El blosao“, що показав його два роки тому широкий еспанський публіцистським повним сили, з добрим стилем, видав великий роман: „La Venus Mecanica“.

Це роман з мадридського життя, Мадриду, підлеглого диктатурі. В деяких його персонажах пізнаємо мадридських осіб, так, наприклад, цей славетний лікар, у глибині демократ, бунтар інтелектом, але безсиллий діяти... Автор змалював самого себе в центральному персонажі, у Вікторі, письменником з тонким почуттям, освіченим, з передовими ідеями, іронічним, трохи скептичним і впливовим. І поряд з ним його політичний Обдудія, ця покірлива Венера, яка бовиння віддається з безмежною любов'ю, спочатку віддається з безмежною любов'ю, далі продається буржуа і, нарешті, постає проти життя рабів, матеріальної і моральної, якому вона підлягає — якому ще підлягає еспанська жінка.

★ З літературної сучасності. З нових книг, що вийшли в світ останніми місяцями заслуговують на увагу нові твори письменників Ісидора Асеведа, Діас Фернандеса, Хоакима Ардеріаса.

★ Ісидоро Асеведо (Isidoro Acevedo), автор „Ciencia y Carazon“, що вийшла два роки тому, і „Los Torpas“, що оце вийшла, — старий борець, що й нині бореться за робітничу діло.

„Los Torpas“ (Кроті) — роман з життя шахтарів. Доречі, автор багато років жив у шахтах Астурії, був керівником шахтарів, допомагаючи їхньому класовому вихованню з трибуни, через журнал...

„Los Torpas“ — чудовий твір пролетарської літератури з персонажами, глибоко людськими, які живуть і працюють, з реальними фактами... Сторінки книги Асеведа правдиво оповідають про страждання кротів у глибині шахт, кротів, яких завжди підстерігає смерть, їхнє нужденне життя, їх бунт проти експлуатації...

Роман Діаса Фернандеса починається в мадридській в'язниці і кічається в Лісбоні, в заслання; він назавжди зостається живою хронікою життя і звичок еспанської столиці підчас диктатури.

★ Хоаким Ардеріус (Joaquín Arderius), молодий автор дев'яти книжок, які дали йому ім'я блискучого письменника, повного сили, сарказму на життя і сучасне еспанське суспільство, дав оце новий роман „Justo el Evangelico”. Це — найкращий твір автора, найсильніший, найрізноманітніший і найбільш характеристичний з усіх його творів. В Ардеріуса свій особистий стиль, оригінальний, тверезий, саркастичний, прямий і своя філософія, якій піддаються навіть ті хто а priori не погоджується з ним. Він пише не для того, щоб писати, або щоб шукати легкої слави; він пише, щоб висловити свої ідеї, щоб дати волю своїй темпераменту, що б'є ісключем, своїй багатій артистичній чутливості... Зусилля, яке він робить в кожному своїйму

творі, викликає подив читача.

„Justo el Evangelico” присвячене великому Вальде Інкалану (Valle Inclán), якого автор полюбив у мадридській в'язниці підчас ганебної диктатури.

★ „Дон Кіхот” єврейською абеткою. Нещодавно видано славетний твір Сервантеса — „Дон Кіхот” єврейською абеткою. Мета цього видання поширити еспанську мову між нащадками еспанських євреїв, що не знають ще латинської абетки. Цей твір розсилають усім, що хоче його читати — безплатно.

★ Т-во „Найкраща щомісячна книжка”. З товариства еспансько-американських народних бібліотек повстало нове товариство „Найкраща щомісячна книжка”. На чолі т-ва стоїть бюро, що складається з видатних еспанських письменників. Бюро має завдання вибирати щомісяця найкращу з нововиданих книжок і розсилати її своїм членам з 40% знижкою.

ІТАЛІЯ

★ Нове літературне товариство. У Болонії заснували літературне товариство, що має передовсім на меті стежити за перекладами з італійської мови та на італійською. До нього можуть належати також чужинні письменники.

★ Видання творів Галілея. У Флоренції вийде повна збірка творів Галілея на 20 томів; перших 8 — наукові праці та полеміка, решта 12 — літературні твори.

★ Нові літературні журнали. З нових журналів, що почали виходити наприкінці м.р., варто відмітити такі: „Convivim” — літературно-критичний журнал при співробітництві Стефана, Рагаціні та Бекарі, за редакцією Карло Кальватера; виходить у Римі.

У Мілані два журнали: „Epoca Nuova”, редактор с Артуро Рафанелі, а Діно Фіореллі редагує активістичний „Strabisenzio”, що хоче погодити воюючі напрями наймолодшої літератури.

★ По видавництвах. — Видавництво братів Тревес. Серед нових видань цього видавництва звернули на себе увагу критики такі книжки: „Лірична драма Сем Бенеллі”, „Орфей і Прозерпіна” (Orfeo e Proserpina). Вистави цієї драми мали великий успіх у Мілані й у інших містах Італії; оповідання Рафаеля Барб'єра „Всміхається сонце” (Ride il sole); роман Біланкі де Маї „Сокіл в гнізді” (Falco sul nido), що становить собою продовження роману „Платити й мовчати” (Pagare e tacere); Томазо Галлараті Скотті „Життя Данте”; Альберто де Стефани „Золото і плуг”; Луїджі Кіареллі „Юдлі”, комедія на три дії.

★ Флорентійське видавництво Лемоньєр видало книжку Аллоді „Серце сестри” (Cuor-o della sorella). Тема оповідання — життя сестри поета де-Мерена.

— Римське видавництво Фор-

міджіні — видало дослід М. Мундуля, присвячений творчості відомої італійської письменниці Грації Деледи, що одержала минулого року премію Нобеля.

— Римським видавництвом Оптіма вийшла друком збірка ліричних віршів Луїджі Валлі „Окрайки крики” (Ritagli d'acciaio). Збірка відзначається оптимізмом світогляду і ліричністю віршів.

— Видавництво Бестетті і Тумінеллі. Серед книжок, що вийшли накладом цього видавництва, варто відзначити роботу Уго Ойетті „Італійське малярство XVIII століття”. В книжці 228 гравюр і біографії найвидатніших малярів того часу;

Маріо Тінто „Флорентійські меблі”. Монографія подає 320 гравюр, що репрезентують найкращіше з стилю того часу.

★ Книжкова торгівля в Італії. Видавничий сезон в Італії надзвичайно різноманітний. Рух, дуже інтенсивний на початку року, замирає після кожного ярмарку, що, звичайно, буває на останньому тижні червня. Італійські газети приділяють багато місця на третій сторінці газет обговоренню й критиці літератури. За останній час багато уваги приділяється сучасній італійській літературі. Критика відмічає відсутність у читача інтересів до „своєї” літератури, що знаходить собі виправдання в блідому й невиразному змісті сучасної художньої й драматичної продукції. І навпаки, великий інтерес викликає слов'янська література, що видає її „Slavica” в Турині.

Проти цієї літератури виступає фашистська цензура, яка знаходить, що хоч російські класики, що їх перекладається за кордоном, прямого зв'язку з радянською дійсністю не мають, але все ж вони сприяють пропаганді російського революційного руху й думки в Італії. Італійські видавці одверто говорять про кризу на книжковому ринку й організують низку премій на найкращу книгу й найкращу драму з метою підняти якість продукції.

НІМЕЧЧИНА

★ Літературні новини — Антологія наймолодших прозаїків. „Antologie jungster Prosa“ von Erich Ebermeyer, Klaus Mann und Hans Rosenkranz (J. M. Spath — Verlag).

Молоді німецькі автори Еріх Ебермайер, Клаус Манн і Ханс Розенкранц зважилися за видання прози наймолодших прозаїків Німеччини, до яких належать і самі.

Цікаво відзначити, що укладачі антології в ній не подали жодного свого твору.

У передмові до загальної антології редактори зазначають, що дістали від 400 авторів матеріяли для антології. Із цієї страшної суми вибрали лише тринадцять авторів. Ці 13 імен є вістуні завтрашньої літератури Німеччини.

Всі автори мають менш як 30 літ і подані в антології хронологічно. Деякі мають ледве 20 літ. Кілька імен уже відомих W. R. Süßkind, Georg von der Vring, Werner Türk, Claire Goll, Joachim Mass, Boris Silber, Manfred Hausmann і інші.

— Новелі з життя моряків. Пролетарський письменник Т. Плів'є, колишній матрос, що не так давно випустив у світ великий свій роман „Кулі кайзера“, видав збірку новел з життя моряків під назвою „12 матросів і капітан“.

— Пародія на відомий роман Ремарка „На західному фронті без змін“. Якийсь німецький письменник, що криється під псевдонімом Еміль Маріус Рекарк, пародіює відомий роман Еріха Марії Ремарка, написав роман „Під Троєю без змін“; роман карикатурно відображає події Троянської війни.

★ Нове міжнародне товариство. Недавно в Ляйпцігу заснувалося Міжнародне товариство для студій письма і книги. В товаристві представлені Північно-Американські Сполучені Штати, Чехословаччина, Данія, Італія, Югославія, Угорщина, Німеччина, Голляндія, Австрія, СРСР, Швейцарія і Швеція.

Офіційним органом Т-ва є „Archiv für Schreib und Buchwesen“.

На голову т-ва обрано проф. др. Шрама.

★ З культурного життя українських робітників 16-го лютого ц. р. в Берліні відбулися четверті річні загальні збори культ.-освітнього об'єднання

українських робітників Німеччини „Воля“.

16-го лютого як раз вишло рівно три роки існування й праці об'єднання „Воля“; Т-во вступило в четвертий рік свого існування, новий рік впертої праці на користь українського робітництва в Німеччині.

★ Нове число „Українського Робітника“. В квітні в Берліні вийшов „Український Робітник“ № 1 — 3 — Бюлетень культурно-освітнього об'єднання українських робітників в Німеччині „Воля“. (Berlin N. O. 18, Friedrichsbergerstr. 11. b. (Südermann)).

★ Зміни в бюлетені „Український Робітник“. До цього часу „Український Робітник“ був тислом — інформаційним бюлетенем об'єднання „Воля“. Інколи він подавав відомості і про життя українського робітництва в Німеччині взагалі, але робилося це не систематично.

Теперішній розвиток організації „Воля“, коли вона охоплює все ширші й ширші кола українського робітництва в Німеччині і фактично вже стала не тільки єдиною в Німеччині робітничою організацією, але й масовою організацією його, примусив головний відділ зробити зміни в бюлетені.

„Український Робітник“, як орган єдиної масової організації українського робітництва в Німеччині, має стати трибуною всього цього робітництва і широко інформувати про все, що переживають українські робітники в Німеччині, як на культурному полі, так і в своїх класових змаганнях. З другого боку „Український Робітник“ буде інформувати своїх читачів про важливіші події з визвольного руху на теренах Західної України.

Для цього в „Українському Робітничому“ запроваджується спеціальний відділ — „З життя українських робітників в Німеччині та на Західній Україні“.

★ Перша радянська конференція українських робітників. 20-го квітня в провінції „Укемарк“ відбулася перша районова конференція українських робітників. Метою конференції було: 1) закласти міцні організаційні підвалини на місцях 2) виявити місцевий актив, 3) поживити політкультосвітню роботу серед сезонних робітників цієї місцевості і 4) охопити організаційним впливом всіх українських робітників (в тому числі і сезонних), що працюють по різних околицьних фільварках.

ФРАНЦІЯ

★ Призначення нагороди В-ва „Editions de Portique“. Видавництво „Editions de Portique“ призначило свою першу

чвертьрічну нагороду 50.000 франків за твори ще недруковані, в рукописі. Цю велику нагороду дістала ірландка Helen Mackay, що пише не більш як два роки по французькому; нагороджена повість має назву „Біла ручка“.

★ Антологія французької лірики для радіо. Поет Андре Рівора

указав антологію французької лірики для радіо.

★ Новий український часопис. Українські робітники у Франції нещодавно випустили перше число робітничої газети — „Наші вісті“. (Адреса редакції газети: Redaction de „Nos Nouvelles“, rue de Paris 49. Bagnole, (Seine)).

★ Нова книга Рене Мартеля. Наприкінці 1929 року вийшла нова книга

відомого письменника публіциста René Martel'a „Les Blancs Russes. (Delpuch, p. 174, Paris), присвячена Білорусі. Треба сказати, що про Білорусь в Західній Європі майже нічого не знають; до останнього часу не було жодної праці про Білорусь. Цю прогалину заповнив проф. Рене Мартель своєю книгою.

Зміст книги: історичний огляд БСРР, географія, кордони, фльора й фавна, населення, національності, адміністративний розділ, фінанси, судівництво, народне здоров'я, сільське господарство, індустрія, торгівля, народна освіта, мова й білоруська література.

Автор не забув і під'яремну Білорусь.

★ П'ятидесяті роковини смерті Фльобера. 7-го травня вийшло 50 років з дня смерті славетного французького письменника Густава Фльобера, романи якого „Мадам Боварі“, „Селямбо“ і інш. користуються світовою славою.

ЧЕХОСЛОВАЧЧИНА

★ „Tvorba“. В Празі виходить за редакцією Юлія Фучіка тижневик „Tvorba“ (Творчість) присвячений літературі, політиці й мистецтву. Платформа часопису — пролетарська; зміст його різноманітний і живий. (Адреса адміністрації: „Tvorba“ К. Borecky, Praha X, Karlavska 13).

★ Наступ на комуністичну пресу. Майже всі редактори центрального органу компартії Чехословаччини „Руде Право“ перебувають у тюрмі.

Сидять у тюрмі також відповідальний редактор „Руде Вечерній“ — Урск і репортер „Руде Право“ — Карафіат.

UKRAÏNA

★ „Нові шляхи в світлі чужої критики“. Празький щоденник „Prager Presse“ в числі за 9-те січня ц. р. подав таку замітку про восьме число літературно-наукового, мистецького і громадського журналу „Нові Шляхи“: „У восьмому числі львівського журналу „Нові Шляхи“ передруковано в українському перекладі Марії Фуртак-Деркач „Казку про горбатого Іону“ Їві Волькера. До перекладу долучено у критично-літературнім відділі (записках) критично-біографічний нарис про Волькера, також пера М. Фуртак-Деркач. Із інших „Slavica“ поміщено в журналі посмертну записку про Іво Войновича й обговорення двох польських книжок. Український відділ дуже багатий і цікавий. Незалежно від численних літературних творів поміщено тут продовження „Розмов з Гомансталем“ Івана Крушельницького, рясно ілюстрований огляд виставки учнів О. Новаківського у Львові, замітку про Романа Сельського, що працює у Парижі, супроводжену рівно ж багатьма ілюстраціями і вичерпуючу записку Л. Свенціцького про югославських українців, їх культурну організацію і мову“.

★ „Art Russe Moderne“. Французьке видавництво Lavile випустило книгу під наведеним заголовком, в якій здибуємо деяких українських митців і поміж ними Глуценка і А. Кравченка. Треба одмітити, що в альбомі репродукцій уміщені праці лише тих російських митців, які працюють у Парижі, або емігрантів. З СРСР уміщені праці лише двох графіків: В. Фаворського і згаданого українського митця А. Кравченка.

★ „Jugend, Dichtung, Liebe, Natur. Aus gesprächen mit Hofmannsthal“. Під таким заголовком подав празький денник „Prager Presse“ в ч. 224 за 1929 рік скорочений переклад „Розмов з Гомансталем“ — Івана Крушельницького, надрукованих у № 4 „Нові Шляхи“ (1929). Переклад попереджено заміткою: „Іван Крушельницький, молодий український лі-

рик, що, як шкільний товариш одного з синів Гуго Гоманстала бував у домі поета, і що його „папа Гомансталь“ часто втігав у розмови, друкує в журналі „Нові Шляхи“ деякі свої спогади, які ми подаємо в скороченні.“

★ La paix Ukrainienne de Brest-Litovsk“ (вел 8^е стор. 79) під такою назвою у видавництві Felix Alcan вийшла праця д-ра І. Боршача. Ця книга становить збірку статтів, що друкувалися в журналі „Monde Slave“ (Felix Alcan, Paris) минулого року.

★ Твори українських письменників в чеській періодичній літературі — політично — мистецький тижневик „Tvorba“ містить частинами переклад „Червоного усміху“ Степана Тудора.

Переклад подано з вступною заміткою, в якій редакція „Tvorbi“ коротко інформує про західно-українську пролетарську літературу, про ролі „Вікон“ в загалі і зокрема про їх ролі в утворенні літературного угруповання в Галичині „Горно“.

★ „Le Vie dell' Impero“ (№ 6 за 1929 р. Політично-економічний ілюстрований італійський місячник) — вмістить першою статтею (1 — 17 стор.) доповідь Енріко Інсабато, що була зачитана ним в Ліворно на філологічному конгресі (31 — 10 травня 1929 року). В журналі її вміщено під назвою „L'Italia e Ucraina“ (Італія і Україна). Відомості про Україну починаються аж з XII віку. Автор, головню, вдаряє на зносини Венеції та Генуї з українським Чорномор'єм.

Варто підкреслити, що автор рішуче висловлюється проти Варшавської України, „твердить, що Італія хоче мати найкращі зносини з УСРР, не втручаючи у відношення різних республік СРСР між собою. Статтю рясно ілюстровано, додано портрети Т. Шевченка, Мих. Коцюбинського, Вол. Винниченка, В. Чубаря, невеличку мапу України і дві роботи художників — Глуценка „Пейзаж“ і Липківського „Селянин“.

Бібліографія

Гр. Косяченко. „Полустанок“. ДВУ р. 1930 стр. 149. Тираж 2.000.

Григорій Косяченко належить до тієї групи письменників, що в часи жовтневої революції були захоплені революційною стихією і співали про руйнування старого світу, революційне село та ін. Коли ж пролетаріят, перемігши ворога, перейшов до мирної відбудови зруйнованої у військові часи країни, то такі письменники, як Косяченко, не змогли й далі крокувати з робітництвом до нових перемог на будівничих і культурних фронтах, залишившись „поза об'ємом“ нового життя. Косяченко почав жити не життям пролетарської кляси, а:

Живу лиш тим,
Що вмію ще любити. (підкреслення моє Іл. Ю.)
Гарячу зненависть
Серед таких холодних (? — Іл. Ю.)
Бо ще п'янію з гасел боротьби
Хоч груди сповнені осінньої невзгоди.
(„Друзям“ 37 ст.)

Так, Косяченко сам говорить про своє життя, життя індивідуаліста-западника, який злякався процесу жорстокої класової боротьби і труднощів будівництва нового життя. Зрозуміла річ, що через це саме од таких поетів як Косяченко чекати корисного для пролетаріату не доводиться: одірвавшись від життя одного берега — села радянського, вони не змогли пристати до життя другого берега — сучасного міста. Про це й сам Гр. Косяченко говорить:

У пам'яті таяться про село
Якісь казки та спогади і тільки (підкреслення моє Іл. Ю.)
(„Друзям“ 37)

Всі майже поезії Косяченка не лише останньої збірки, а й попередніх, особливо ж поеми („Береги“, „Бунт землі“, „Кров“ із збірки „Шторм“) відбивають заппадницьку психу-ідеологію автора, своїм мінором становлять реакційне явище в нашій літературі.

В нашій країні, де будеться соціалізм, Косяченко нічого позитивного не побачив, не схотів і не зміг іти з пролетаріатом однією дорогою до нового життя й тому:

Оглянувся —
Нема мені дороги...
І крикнув я
та голосу не чуті...
Холодну руку відчуваю смерті
І зрозумів:
Прийшла остання мить,
Я упаду снігами весь потертий¹⁾
Як дзвін потужний, синій і німий.
(„Полустанок“ 45).

Нас не дивує, що Косяченківського „голосу не чути“... стало робітництву в добу шалених темпів на фронті соціалістичного будівництва. Адже він сам говорить, чому не схотів іти одною дорогою з пролетаріатом, мовляв:

Стомивсь...
підбитий (ким? Іл. Ю.)
Збився з дороги... („Полустанок“ 44)

Крім подібних реакційних, заялосених, одноманітних фраз: „збився з дороги“, „нема мені дороги“ і т. ін., ми в поезіях Косяченка нічого оригінального з здоровим ідейним настановлен-

¹⁾ Ці рядки дуже нагадують Сосюру В.

ням не знайдемо в усій збірці. Такими запам'ятовуваними реакційними „перлами“ пересипані всі вірші („Ранок і сонце дрижить“, „Ворота“, „Столиця“, „В парку“, „Удар... дзвінки“, „Море“, „Гавань“, „Село... забутий полустанок“, „Привид“, „Юродивий“, особливо ж „Друзям“, „Полустанок“ і т. д.).

Коротенька аналіза його останньої збірки „Полустанок“ дає нам таке саме уявлення про творче обличчя поета.

Окрім коротеньких поезій до цієї збірки входять також три поеми („Лист із України“, „Береги“, „Бунт землі“), що займають майже три чверті всієї збірки.

Всі зазначені поеми, як в іся інша творчість поета, хоріють на „хронічний дуалізм“ як влучно відзначив Адельгейм у своїй статті „Без берегів“ (див. „Літ. Газета“ № 2 (68) за 31-е січня 1930 р.)

На першій poemі „Лист із України“ зупинятися не будемо, бо вона безсюжетна й являє собою зразок голої агітки.

Друга — сюжетна епічна поема „Береги“ розповідає про те, як комсомолец Юрко вкохався в доньку генерала (в наші часи? Іл. Ю.) Зіни. Генерал заперестував проти такого кохання Зіни з Юрком „чорноробом“. А Юрко щодалі то все більше й більше закохувався в „смуглявій Зіні“ й після того, як комсомольський осередок виніс йому догану за це, то відтоді в нього:

На двоє серце розколось

І два шляхи —

в один рядок

Один ішов до комсомолу —

Другий — до Зіни у садок“ („Береги“ 78.)

Потому Юркові все більше хотілося:

...Обох любити

Смугляву Зіну й комсомол“ (там же).

Тоді Зіна й Юрко втекли до брата Зіни, що на той час мешкав у Парижі. І коли на кордоні Зіну пропустили, а Юрка спочатку затримали, а після цього поліцей вилгологисі:

— „Иди!

А може ти із комуністів?

Тоді зазнаєш ти біди... (підкресл. моє Іл. Ю.)

Юрко сполоханий:

— Та що ви?

Вчинив би я ганебний крок? (там же).

У Парижі брат Зіну зустрів гарно, а Юрка прогнав „світ за очі“. І Юрко оселився в робітничому районі, шевцем став, і аж через два роки після цього з якихось причин став відомим музиком. На одному із балів він зустрівся з Зіною, що вже встигла одружитися з фабрикантом. Зіна почала прохати „прощення“, але він на це не зважив і, повернувши знову на „українську батьківщину“, втопився в Дністрі... Така то історія одної любови. Відзначимо, що в poemі „верх“, так би мовити, залишився не за комсомольцем, а за генеральською донькою. Та це цілком прозвучило, інакшого вирішення не слід було чекати від Косяченка, навіть не дочитавши до кінця poemу. Як бачимо з наведеного, сюжет poemи не складний — кохання двох ворожих таборів — комсомольця й генеральської дівчини. Тим більше не складна й примітивна композиція всіх poem. Бо Косяченко натуралістично зфотографував факт, взявши його не в історичному розрізі і не в життєвих суперечностях.

У цій же poemі, та й ув інших, як бачимо, не обійшлося без епігонства не кращих зразків Байронівських та Пушкінських і Лермонтовських poem, що теж копіювали усталеного митця поем Байрона.

Коли ж у інших поемах („Береги“, „Кров“ із збірки „Штурм“) Косяченко є епігон Байрона, Пушкіна й Лермонтова, то в poemі „Бунт землі“ він відрекомендується літературним своєрідним „credo“, як епігон Т. Гр. Шевченка. Ця поема починається так:

В маєтку пана Горового

Усе, як вимерло.

Нікого

Ви не побачите в дворі,

Тільки далеко на горі

Аж коло панової хати

Стоять тополі, як салдати“.

(„Бунт землі“. Ст. 107)

Формальна якість поезій Косяченка, як і соціальна вартість їх — дуже низька.

Косяченко й досі потопав в багні естетизму і його „подражанні“:

Я ждав її, коли лягала ніч
Над голубим і гомонливим садом
І небо зорі — золоту розсаду
Пересипало в чорній пелені... і т. д.
(„Привид“ ст. 32)

Таким „подражанням“ естетизмові просякнено не лише збірку „Полустанок“ а й усі інші збірки, особливо ж „Шторм“.

Коссяченко користується банальною лексикою: сплячка, замало, сонце, віконце, немає, ніч - річ.

Або римунання: гони — перегони, село — замело, сонце — виходило.
тепер — помер і т. д. і т. ін.

Як висновку з усього зазначеного треба сказати, що твори Косієнко не мають ні соціальної, ні художньої вартості.

Іл. Юнг—

М. Куліш. „97“ ДВУ. 1929.

Як антигезу старому дореволюційному театрові, що йшов під прапором формалізму та ідейної невизначеності, революція висунула агітку, що її засоби впливу були цілком одмінні від попередніх. Але театр чистої агітки зазнав лише короткого успіху. Агітка, виконавши свою історичну роль — деструкцію старого театру, мусіла поступитись своїм місцем іншим, повнокровнішим творам.

На цю пору з'явився драматичний твір, що став на межі двох діб і намітив дальші шляхи радянської драматичної літератури на Україні. Це була п'єса „97” М. Куліша.

Поява її на кону театру ім. Ів. Франка (Харків 9 - XI - 1924 рр.) одразу привернула увагу; п'єса зазнала такого успіху, якого не діставала ще жодна нова п'єса на кону революційного театру. П'єса швидко здобула собі місце мало не по всіх державних театрах, а слідом за тим і по клубних та сільських сценах.

Успіх цієї треба віднести за рахунок нових засобів подачі революційної дійсності. Сміли, що в агітці заміняли живих людей, в Куліша перетворюються на живих людей з яскравою індивідуальністю, з усіма позитивними та негативними рисами характеру, з логічним юмором і своєю барвистістю мовою; разом із тим не схивав автор і в ділянці ідеології. П'єса давала міцну революційну зарядку, мабуть через це саме викликалися особливі симпатії в широких масах глядачів.

З того часу минуло усього 5 років, що протягом них далеко пішов театр уперед, задовольняючи нові потреби та вимоги сучасного глядача. А в тім автор знову повернувся до свого твору, і наприкінці 1929 року з'явилось у друку перероблене видання п'єси „97", в якому автор значно удосконалив свій твір.

М. Куліш розгортає героїчну боротьбу незаможників з контрреволюцією, персоніфікованою куркулями, на тлі голоду 1921 року.

М. Куліш розгортає героїчну боротьбу незалежних куркулів, на тілі голоду 1921 року.

П'єса доводить глядачеві непохитність незалежників у цій боротьбі і мають іще місткіше, ніж у перших виданнях, може захопити глядача патосом героїзму купки незалежників. Протягом 4 - х дії боротьба ця поступово розгортається, доходячи до найвищого напруження в сцені з людодурами в 4 - й дії.

Важливою динамікою п'єси має ще більш загострений характер і становить мало образів з олігаховою яскра-

В останньому виданні динаміка п'єси має ще більш загострений характер і становить малочисельний, але головний чинник ліній впливу. Але найкраще — це галерея типів; образи з однаковою ясністю, як позитивні, так і негативні. Досить згадати хоча б Комистку, бурлаку, старого незнайомця, маленького героя революції, непохитного в боротьбі, з його маленькою хібною (він чарки не п'є), яка засобом контрасту ще більше випинає його позитивну роль у боротьбі. Різноманітність образів, яка засобом контрасту ще більше випинає його позитивну роль у боротьбі. Різноманітність образів, яка засобом контрасту ще більше випинає його позитивну роль у боротьбі.

Вражає своєю яскравістю постать Панька, цього шкурника, куркуля, «пацка»: постать Варивона — вірного пса, сліпого виконавця, автомата в руках куркуля і «пацка»; постать Ларивона — його людяному ставленні до Орини й сліпій зневажливості до незможливого.

[illegible]

мову дієвих осіб укладені дуже глибока агітація. Дієві особи несуть ідею автора жодного разу її не виголосивши, доводячи її лише своїми вчинками. Розглядаючи таким способом мову дієвих осіб, ми помітимо, які найістотніші ідеї на дану добу промовляє простий дядько Копистка, що йому міцно сидить у мозкові суть революції. Копистка агітує за новий побут, за майбутнє, на той час, єдиного індустріального міста з селом, напр.: „покрути гвинта, а воно ш-ш-ш, борщ закипів“, або так: „повним возом придуть робітники, а той машиною, отим автомобілем“.

І все це сприймається не як формальна агітація, а як заклик усієї істоти, що відчула революцію класовим інстинктом, „нутром“, і від того непомітно засвоюється.

Слово в п'єсі дуже тісно пов'язане з динамікою, а місіями править за самостійний ступінь розвитку її. На протязі 4-х актів можна потрапити на кілька класичних зразків динамічного слова - діалогу. Подекуди мистецькі зроблені репліки цілком замінюють довжелезні розмови, лайки тощо, за прикладом може стати гострий діалог Смика з Паньком (дія 1 ява 7). В таких місіях діалог набуває великої динамічності й гостроти, наближаючись силою напруження до агону грецького театру.

В останньому, 3-му, виданні Куліш набагато краще опрацював фактуру слова; у порівнянні з попереднім виданням яскраво виступає чиста українська мова, незабруднена вульгаризацією русизмів та підробками під „сучасну мову“ на селі, як це траплялося в попередньому виданні.

Далеко менше й перекручувань чужоземних слів, що як комічний засіб віджили на сьогодні, використані в побутовому театрі. Навіть ремарку опрацьовано в плані всієї п'єси.

Ремарка має спрямовання на самостійний вплив, а не тільки на технічну вказівку про вхід чи вихід дієвої особи. Ремарка намагається відбити характер і емоційне напруження акції. В читанню п'єси така ремарка допомагає сприйманню твору, про те констатування такого факту не є вихваланням й вимога такої ремарки для сценічної обробки будь-якої п'єси.

Зазначаючи в третьому виданню звукові, світляні та інші ефекти, Куліш тримається переважно реалістичних меж.

Велику кількість таких ефектів розраховано на читача, а не на театрального глядача, наприклад: „тріснуло в лямпадику“, „На обличч'ї в Гирі тіні заграли“ (дія II, ява 7-а).

Розглядаючи більш-менш докладно п'єсу, годі обминати її хвилю з боку драматичної будови тощо. Хибує п'єса нерівномірним розстановленням динамічної фактури, від того 1-а дія переобтяжена експозиційним матеріалом і не має яскравого міцного збудження драматургічної акції. Не менше переобтяжено експозицією і першу половину 2-ої дії, хоча в обох випадках лінія впливу не має нахилу до зникнення, підтримана цікавим розкриттям характерів дієвих осіб, а збудження акції можна підсилити режисерськими засобами.

Ще більшою хибою є цілковита одірваність 4-ої дії від попередньої 3-ої, що закінчується майже катастрофою (в драматургічному розумінні цього терміну).

За драматургічну хибу об'єктивно треба визнати переобтяження фактурою слова, як такого, не пов'язаного з динамікою п'єси; це сцени: „сон Юхима“ (дія 1-а, ява 3-тя), „вшанування діда“ (дія 1-а ява 4-а) тощо. Але треба визнати, що слово в цих сценах подано майстерно. Загалом кажучи, 3-є видання п'єси „97“ є вільна переробка, а не технічне вдосконалення її.

Автор ішов шляхом найбільшого опору — змінено схему боротьби, сконденсовано її, зведено до єдиного конфлікту, що конкретно зосереджується навколо церковного золота, перероблено кінець, заглиблено характери Смика, Гирі, Стоножка та інших.

Таке опрацювання старого матеріалу свідчить про те, що п'єса на сьогодні не втратила своєї ваги й годі її надавати значення лише історичного документу.

Можна сміливо сказати, що „97“ нам потрібні й зараз, як демонстрація класової сили незаможного селянства, що не хитнулося перед шелепами голодної смерті, не хитнеться й далі в боротьбі з куркульством за будівництво соціалістичної держави.

„97“ в останній переробці, що виникла під впливом зростання мистецької свідомості сучасного організованого глядача, містить у собі велику емоційну зарядку, таїть великий патос боротьби, і на сьогодні під час загострення класової боротьби на селі п'єса Куліша „97“ безумовно не менш корисна й актуально буде сприйматися від робітничо-селянського глядача, як і в першому її виданні.

Ю. Іваненко.

Василь Чечвянський. Між іншим". Гуморески. ДВУ, 1929, тир. 7000, ст. 120, и. 60 к. тираж 3000, стор. 110 ціна 60 к.

Василь Чечвянський. Царі природи. Гуморески. Видання друге. Книгоспілка, 1940, тираж 3000, стор. 110 ціна 60 к.

Дві збірки, що складають об'єкт нижчеподаної рецензії, містять разом 74 гуморески — матеріал, достатній для того, щоб схарактеризувати письменницьке обличчя їхнього автора і порушити кілька теоретичних міркувань.

Аналіз тематики збірок викриває насамперед її міське джерело. Щоправда, кілька творів немов відгукуються на селянські теми: ось куркуль, спантеличений заходами колективізації („Міжнародне становище“); ось сільський ретроград, незадоволений із громадської, зокрема сільськогосподарської діяльності своєї дружини („Перевірка діяльності“) й ін.

З певною натякою до цієї ділянки можна застосувати мислительську гумореску „Осуджені“ (за „пейзаж природи“), а також досить численний цикл „курортно-дачних“ гуморесок (до речі,

були майже всі внутрішні органи мої і моїх родителів", не менш вдалою тирадою — ставлення незадоволених радикально змінюється.

На ситуації збудована „Джаз банда“ (оркестра, як виявилось, була складена не з негрів, а з пофарбованих хуліганів), „Популярність“ (де поета прийняли за вагонового контролера і ін. Констатуючи сюжетність перелічених гуморесок, зауважимо, що вона не складна, і ці гуморески скорше наближаються до анекдоти (також, звичайно, сюжетної), що з нею їх еднає мінімальна кількість епізодів, заострена в той же час клімаксом. Така, наприклад, гумореска „В пивнушці“, де кінцева фраза „Люблю в кампанії випити за цивілізацію“ реприсективно й контрастово з'ясовує всю попередню балаканину, як п'яне варнякання оповідача. Такі „Лицарі“, що їхня ввічливість з'ясовується дуже просто:

— Сідайте, громадяно, на моє місце, бо я зараз злязю. Моя зупинка...

Така гумореска „Принципіально“, закінчена гаслом принципного ворога українізації:

„Розбалакувати виключно на російській мові.“ й т. ін.

Оцінюючи цю сюжетну ділянку в гуморесках В. Чечвянського, треба зауважити штучність, притаманну так епізодам, як і клімаксам, що, звичайно, знижує художню вартість гуморески, особливо тоді, коли ця штучність з'явилася наслідком не перебільшення, чи шаржу (хоч і це не гаразд), а звичайнісної невмілості, чи невірності. Таке, приміром, закінчення „Кошмару“: де герой, ворог жіночого дня, після присуду

зайшов до пивної і з горя напився.

І врешті потрапив до району.

До району доставила його жінчина - міліціонер, підібравши п'яного на майдані, що названий на честь жінчини - революціонерки майданом Рози Люксембург.

Переходячи до ділянки „стилістичного“ гумору, зауважимо такий приклад, як „Дачні мученики“, де ситуація хоч і є, але виявлено її в спеціальних стилістичних побудованнях, зокрема в такому вагонному діялозі:

— Товаришу, нада ж поводитись сознательно. Ви ж кошика на дитину поставили, дитина тоже предмет удешевлений“.

— Прощайте, мені не видно заду.

— „Ззаду“... Дивитись треба очима, а не штанами.

— Дійсно... штани білі натяг, так уже й думає, що людей можна давити. З дитини, може путне вийде, зміна яка або „наше майбутнє“, а його завчасно роздавить можуть. А ще „Друг Дітей“ на грудях носить.

Або з іншої гуморески:

— Громадяно, пропустіть дамочку на площадку, бо з ними нехорошо. Глибокий обморок, навіть фарба на губах зблідла.

— Раз фарба зблідла, значить обморок. Потому, коли дамочка хоть трохи при собі, до цього не допустити.

До цього типу комізму стосуються й побудовання на зразок:

...Особа з прекрасного полу. Сказав би я тобі, яка ти особа, та трьох карбованців жалко.

... На столі порося, горілка і ще багатенко яскравих доказів продовольчої кризи радянських республік.

Другий тип стилістичного гумору — житок слів у невідповідному значенні, що інтенсифікує лексичне середовище. Наприклад:

... А Гришка при баршні при тій вроді управділами життя сотоїть.

... Та як вдарить їх по слуховому приймачу, так од несподіванки поруч за столиком один громадянин проснувся...

Ну й пішло в них і пішло, аж поки тов. міліціонер не припинили тишину й спокій.

... Слабувати також і нащот продуктивности, як от: чай, сірники, цукор, мило й інші продукти нового побуту.

Третій тип гумору — орієнтація на так звану народно етимологію, яка полягає в тому, що чужоземні незрозумілі слова переінакшуються, зберігаючи дещо звукової подібності з прототипом та набираючи вже нового значення. Такий, прим., „бюрокрад“, „кіньмітограф“ (церква), „усіх сверблящих од радости“, „дом веротерпимости — церква Божя“. Але поруч треба відзначити й менш удалі (грубісті) побудовання, як „Свадьба у Курвляндії“ (назва фільму), що грає на порнографії. Як контраст до цього, пригадую поєднання (у критиці Чуковського) прізвищ Бальмонта й Шеллі — в Шеллімоні, що віддає іронію критика, з приводу Бальмонтівих перекручень у перекладах із Шеллі, граючи до того ж і на семантичних обертонах (Schellm). Також віддають обов'язальським „злочинством“ й вигадані назви трестів, як „Центропудра“, „Кандидобер - Трест“, „Онуз - Трест“. Аналогічно доводиться оцінити й вигадані прізвища (що мусять містити іронічний сенс), як помбух Делегаденко (кілька разів), діловод Рукипроцький, псаломщик Содомогорський, піп Петро Ангелвопійний: вони не поновлюють традиції, не вражають

дотепністю. Те ж слід сказати й про „радіофіковані“ імена, як Трансляція, Батарея, Штепсель тощо.

Наприкінці слід торкнутися ще одного моменту — індивідуальної обдарованості та оригінальності; як негативний матеріал, впадає в око залежність од Чехова (давні гуморески; „В лазні“, навіть семантика епітафія, де — „незабутні“ сразу робляться „забутніми“, що викликає в пам'яті Чехівський опис надгробка з колишнім написом „незабвенному другу Мушкіну“, де „время, стерло частицу не исправило человеческую ложь“), П. Романова („Серьожин експеримент“), Андерсена („Спогади“). Іноді ця залежність така близька („Серьожин експеримент“); що її годилося б відзначити у примітках.

Констатувавши вище особливості доробку В. Чечвянського, зважмо їхню функційність у цілокупному резюме: названий доробок — суто — фейлетонного гатунку. Про це свідчить незначна (анекдотична) сюжетність творів, які значною мірою орієнтуються на словесний гумор (згадана орієнтація — чи не данина „вишніянству“, саме негативним прикметам останнього, що, доречі, що чекає своєї оцінки). Та є ще одна небезпека фейлетону: термінова — газетна чи журнальна робота потребує „наглої“ продукції, а це загрожує швидким виснаженням, самоповторенням, автоепігонством. Лише великі таланти можуть витримувати цей іспит, та й то недовго; недивно, що гумор Чечвянського часто — густо силуваний, надуманий, штучний, часом грубий (знову „вишніянство“) і в цілому стоїть далеко нижче зразків таких російських фейлетоністів, як Кольцов, Зорич й ін. До всього ще прилучається одна, вже суто — індивідуальна особливість: як Кольцов справляють враження надто докладних, багатомовних і головне через те, що містять вони кілька справжнього гумору (чи то ситуації, чи стилу), решта ж — об'ємівка, необхідні місткі, що їх сприймаєш, яко неминуче лихо комунікації, повідомлення, з'ясування, що своїми мистецькими яскравими не дорівнюють тим зернам. Такі, безперечно, вдалі речі, як „Думки ні до чого“, або „Пивна історія“ — у книзі поодинокі.

Другу з рецензованих книжок оздоблено ілюстраціями художника Л. Каплана, що неприємно вражають одноманітністю: побудовані на шарку, вони чомусь поспіль страждають на якусь „посову гіпертрофію“ (носи у персонажів надмірно великі, кумедної форми), ця монотонія не збільшує художньої якості й ілюстрованих творів.

Гр. Майфет.

Семен Скляренко. Три республіки. ДВУ, 1930, ст. 218, тираж 5000, п. 1 р. 50 к. Руський „Леф“, помираючи, полишив своєму читачеві компендіум власних засад у недавній боротьбі — „Література факта“ (1929), заповідаючи цим — переглянути проблему, що для неї в англійців існує влучне слово *fiction*, — слово, що рівночасно визначає белетристику — й фікцію, краще письменство — й усе вигадане, несправжнє (неправдиве?). Зваживши всю відповідальність сучасної доби велетенського соціалістичного будівництва, усвідомивши всю сувору невблаганність цієї доби, що вимагає перш над усе чіткого, пильного розрахунку сил, часу, можливостей і не мирить із ліричною „розхлябаністю“, робітники „Лефа“ висунули — в загострену полемікою формулюванні — тезу про непотрібність белетристики (що слугує насамперед читачеві міщанського гатунку, — читачеві здібному „почитувати“ для власної, подекуди чи не „шлункової“ розваги), про заміну її кореспонденцією, репортажем, що базується не на вигадці, не на отій славнозвісній *fiction*, а на факті.

Не місце і не час оцінювати зараз цю проблему в усій її широчині. Цю проблему літератури фактажу тут згадано тому, що на її тлі зручніше оцінити об'єкт даної рецензії — книгу т. Семена Скляренка. Його „Три республіки“ це — справоздання подорожного, що був у трьох республіках Радянської Спільки — Білорусі, Україні, Молдаві.

Мимоволі напрошується перша увага про те, що українській літературі останнім часом справді пощастило на „подорожній“ жанр, і „Три республіки“ принципово тягаться до прикладів аналогічного роду

Зуважимо, що як подорож, так і мемуари відрізняються од справжньої „белетристики“ насамперед принципом свого побудування: зникає сюжет в гостро — авантурному чи й просто телеологічному своєму сенсі, даючи місце хронологічному (у випадку мемуарів) чи топографічно — просторовому (у випадку подорожж) принципів нанизування матеріалу. Цей принцип чи не найважливіший у книзі С. Скляренка на справозданні про Україну, що його значну частину складає цикл „Дніпром до моря“. Крім українського, численно найбільшого матеріалу, маємо, як зауважено вище, ще білоруський та молдавський (найменший), в обох випадках відповідні цикли розпочато загальною картиною тла, що на ньому вимальовуються чи то окремі „Зустрічі“ (останній розділ „Молдаві“ і всієї країни), чи то малюнки сільської та міської культури („Містечко“, „Білоруська культура“), синтезовані загальним розділом („Така наша Білорусь“).

Однак констатований і ілюстрований принцип об'єднання матеріалу суттю своєю надто зовнішній (вище його так і кваліфіковано), надто механічний, щоб скріпити матеріал внутрішньою потребою певна ідея, що, підпорядковуючи собі просторовість, могла б справді створити щось суттєве. І дійсно, така об'єднувальна ідея наявна і в книжці С. Скляренка. Це — ідея невинного соціалістичного будівництва, боротьби нового із старим, тяжких умов цієї боротьби (що її гальмують і скрутні економічні умови життя і консерватизм та пасивність людської психіки) і нарешті ідея — могутньої перемоги нового: чи не найпоказовіший з цього боку весь цикл „Радянська (підкреслення моє — Гр. М - т) Білорусь“ та розділ „У комуні“.

Підкресливши позитивне значення зауваженої ідеологічної настанови та її деталей, що не спинаються на самій споглядальності, а стимулюють волюнтаризм настанови — перейдемо до оцінки самого матеріалу, що загалом зацікавляє, подекуди ж привертає пильну увагу (такі описи: падання мanganової шахти, життя й творчості талановитого самоука — різьбяр — Верна та деякі інші). До „фактологічного“ плану книги стосується й така її особливість, зумовлена вище зауваженою ідеологічною настановою: бажано якнайкраще показати контраст старого й нового, автор не спиняється короткозорово на останньому, а завжди намагається створити йому тло — в формі чи то історичних екскурсів, чи етнографічних ремінісценцій, чи нарешті змалювання ворожого класового угруповання (ценців), що раз досягаючи цим потрібного, в своєму рельєфі переконального ефекту — „чем ты был и что стал“. Нарешті, слід зауважити, фактологія книги раз — у — раз значної ілюстративної сили; щойно зауважений принцип контрасту (статистичні дані старі й нові) подекуди просякає й цей матеріал.

І все ж — „Три республіки“ не справжній фактаж, на зразок хоч би С. Третьякова. Головна перешкода для того, щоб книга С. Складенка таким фактажем була, є сам спосіб оповідання — белетристичний, та не протокольний (теорія ще не схарактеризувала достатньо щойно зауважених, проте безперечно існуючих категорій). Щоправда, пише С. Складенко легко, і ця легкість має той позитивний наслідок, що читач нічого не мине в його книзі, починаючи від опису фактів і кінчаючи цифрами, що за традицією викликають побоювання нудоти. Поруч із цією легкістю масо умисні стилістичні конструкції, що також забезпечують собі адекватне сприймання з боку читача; найудаліші з них або забарвлені гумором, як, приміром, у змалюванні підвищеного еротизму курортних одпочиваючих — або ж конструкції, зафарблені легкою, незлобною іронією. Менш удалі деякі сентенції — медитації —

Перед очима два великі просторища: море та небо. Не зміряти моря, тільки думкою його можна охопити, глибоко — глибоко дно, багато хвиль на морі, немає йому краю — море — велике просторище.

І небо глибоке. Ще, мабуть, глибше від моря, що їм не можна відмовити в найпересічнішій бакальності

Позитивно вражає ледве не транскрибоване відтворення мови поліщуків, на зразок:

— Та плухо. Важко жити. Хліб не родить.

— А дають пльги?

— Що пльги?

Поліщук безнадійно махає рукою.

— Що пльги? — перепитує він. — Кунь затяганий, вули пропали, земля курчувата... палимо вугуля.

Ілюстровані властивості відомі кожному хоч би з діалектичної мапи, проте живе відтворення їх робить мовний факт немов опуклішим, сприяє міцнішому його засвоєнню. Хибиною стилістично здається фраза:

Сумління повзало, чи й чув він про цю справу, цей селянин,

навіть не фраза, а вжиток слова „сумління“ у рззумінню „сумнів“; покласти зауважену помилку на карб коректорів навряд чи можна, бо „сумління“ погоджене з дієсловом, що свідчить мабуть про авторську ініціативу.

До літературного обличчя збірки стосується й повторна записка на певній постаті чи епізоді: це дає ілюзію сюжетних вузлів, що сприяють цементуванню матеріалу.

Нарешті, в цьому ж плані випадає в око й пейзажне обримування білоруського циклу, що на початку його маємо такий, лірично поданий, уступ:

Поглянути — тут і жити не можна: болота, драговини, кострубаті ліси, розбиті шляхи, де ковбана на ковбани, присадкуваті дерев'яні хатки, іноді в нетрях хатки курні.

Але коли проїхати ці проїти розбитими шляхами від села до села, від хутора до хутора, від міста до міста — цова Білорусь здивує своєю силою, буїним світлом, зростом.

Люди тут сильні, невтомно працюють вони біля сірої землі, а вона дає врожай краший, ніж де чорнозем; будуть люди нові фабрики, заводи, працюють тяжко, власне життя будують.

Це справді — зачарований край.

В синтетичному зведенні цей же матеріал і завершує цикл:

Бачив я Білорусь, бачив не дикуна — литвина, а білоруса — робітника, білоруса — селянина, бачив зачарований край, веселу, радісну країну, де люди, правда, під сірим небом, на вогкій від туманів землі, на вікових болотах, будують нові заводи, нові фабрики, нове життя будують. З драговин, з туманів постає нова Білорусь, що знайшла свої ім'я на перехресних шляхах недавніх гнобителів, що серед бурхливих хвиль революції вчитала літери свого відродження.

Пейзажна ж кінцівка ліричного стилю завершує й подільського нариса, заступаючи картину похорону на волах і використовуючи її, яко імажинативного прецедента:

Падав лист берестовий на вулицю, купався лист у ставках, вітер листом бавився.
Старе Поділля на волах хоронить старовину свою. Поділля прощається з минулим,
нову сторінку перегортає у книзі життя свого... Медом-молоком пливуча країна — Поділля.

Підсумовуючи сенс цих літературних якостей збірки, підкреслимо вже висловлену оцінку: вони заважають їй стати фактажем, та з другого боку їх недосить, щоб книжка стала і справжньою белетристикою (в цьому відношенні вона значно нижча від подорожніх книг Ол. Мар'ямова та В. Поліщука). Це ж дозволяє остаточно кваліфікувати її, як гібрид між белетристикою та фактажем — кваліфікація, зрозуміло, констатаційна, та не нормативна. Гібрид вона ще і в такому плані: останнім часом теоретична переоцінка „нарисів“, запроваджена у зв'язку з проблемою навколо проблеми фактажу замість белетристики, висунула дві категорії: мемуарно-організаційно-політичний, перший тип — споглядальний, другий, — ультимативно-волюнтаристичний; перший однаково, незалежно від теми, захоплюється — Шекспіром чи черевиками, другий виводить людину із стану спокою і вимагає від неї акцій; організуючий нарис визначає поведінку, мемуарний — стимулює настрої. Звичайно, ці категорії — полярні, що між ними, і гібриди о-кладається й плян „Трьох республік“ С. Скіяренка.

Гр. Майфет.

Григорій Петников. Поезії.

Хлебніков розрізняв в поезії слово „самовитое“, що побиває зміст звучанням, і слово, обтяжене змістом. Виявився в цім не так апостол безпредметного словороблення, як глибокодумний поет лінгвіст, що створив і теорію заувної мови, і речі, які вражають своєю мовною і сенсовою свіжістю.

Про лінгвістичні підвалини цієї роботи тут говорити трудно, але треба прямо відзначити, що дані зусилля Хлебнікова і інших футуристів сприяли збагаченню поетичної мови. Тепер, через 20 з лишком років футуризму не випадково переглядається звичне ставлення до спадщини Хлебнікова, поета, що довго й незаслужено ходив у нашій критиці в машкарі слововинахідника, не більше.

Поезія раннього Петникова оберталася круг тої осі, під якою треба розуміти словотворчу діяльність Хлебнікова. Абсолютно характерний з цього погляду „Быт побегов“, перша збірка Петникова, що вийшла 1918 р. і певна річ має нині досить умовне значення.

Це серія суцільних експериментів, метафізична іноді гра з словом. Безперечно велике і гідне свого вчителя знання слов'янської мови виявляв Г. Петников, коли створював всілякі неологізми, заводив у вірші напівзабуті слова, притягав діалектизми... Глибоко, певна річ, усвідомлював він колосальний переворот в історії мови (у Петникова була й осталася необов'язково), ритмики, синтаксис, метафори, — переворот, який почали символісти і довели до кінця футуристи. Нинішньому поетові, що перебуває в стадії навчання і цікавиться лабораторією старших і молодших футуристів, корисно було б заглянути і в „Быт побегов“, і в дальші досвідні поезії (книжки: „Марія жакти сніга“ і „Поросль сонця“).

Новоутворення відбувається по законам людської мови: знаючи їх нам не трудно відчувати і закономірність такої новини. Від старого коріння пробиваються молоді паростки: є слово „властвовать“, але є і владичить; поруч властелина є владика, тому поряд з властью може існувати і влада:

О, владеющий немою в бытѣ
Непреременно владой плодов... (Поросль солида)

Аналогічних утворень в поезіях Г. Петникова знайдеться чимало: але далеко не все, що нам здається вигадкою і новиною в поезіях Петникова, і справді є вигадка чи новина. „Озорь грозовая“ — комунебудь здається неологізмом, а тим часом „озорь“ — північне російське слово, запроваджене навіть в словник Дала, як наприклад і слово „жерелить“ — струмитися тонким струмом, нем. чуже і для українського уха (джерелити). Ажже деякі з цих слів, що здаються новими, нині вже не дивують читача — а дит тридцять тому багато „освічених“ критиків ламали б списи доводячи, що по-російському не можна сказати, приміром, та є ж ино або весенеть (А. Білецький, стаття „Торжество слова“).

Поет, що мислить, не може вічно оставатися в межах лабораторної роботи. І от в чаду крайньої мовотворчості формується Петников, як виразник якогось поетичного сенсу, — і сенсу, збагаченого „самовитим словом“.

Петников перетворюється в своєрідного співака природи, — своєрідного, не вважаючи на те, що в новітній російській поезії у нього є потужні конкуренти в постаті таких близьких йому поетів, як Хлебніков та Пастернак. Що відрізняє Петникова від них? Різниця на око не велика, але дуже важлива. Природу небіжчик Хлебніков брав у великих космічних дозах і кожний ландшафт підпорядковував історичним і взагалі науковим завданням (на ділі іноді недоладним). А для Пастернака

1) Див. статтю В. Перцова „Расслоение очерка“ — Литературная газета, 1930, № 5 (42).

нака природне підкреслено-антропоморфічне, ідеалістичне ставлення до природи — і до того ставлення завзятого городянина. Ні того ні другого нема в оригінальних поезіях Петнікова. (Як у всякого поета у нього є і несамостійні речі — переважно, ті де перемагає архаїка, поза ним, надихає своїм об'єктивним життям. Коли хочете, Петніков пантеїст, але без звичайних необмежених перспектив пантеїзму. Йому властива деяка скороченість, близькість до землі. Крім того він не накладає природі ні історичної тенденції, ні міського світовідчування. Часто в нього є вражливості своєї, немаче не цілізованої людини. Петніков інколи неначе примітивний:

Я принимаю синеглазых
Окраин вешних простоту
И странную дышаю ясенъ
В засеребришемся листу.

Тут ми маємо право згадати тютцівське звернення до природи, але було б помилкою робити прямі аналогії. Тютцівське відчуття природи як зачинала, під яким ворухиться не пізаний хаос, захопленні навкружними явищами:

Откуда взявшейся грозы
Предвесьем воздух переполнен,
Ее изменчивый язык
В снопах разоруженных молний.
Вот вылилась и залегла
На топотах весенней конницы,
Где мгла каурая паслась
В дремучей облакони солнца.
Владеющий оружием бурь
Любой исполосован молнией,
И проясневший изумруд
Уже клюют лютые голуби.
И где начало тучных пущ,
Под громом сбился в синих пряслах,
И дождь, завечерев за тучей,
Упавшей в облачные ясли,
Вдруг заблестит в повязке веток,
Сырую выжавши лазурь,
И легкие вскружают лета
Стрекозы в радужном глазу.

Ядро Петніковської лірики досі залишається саме в такій поезії, саме в такій безпосередній простій емоції, відчуваній правда, крізь тканку розвиненої поетичної техніки.

Чи визначає це все вузькість непорушну, присутність тільки світовідчування, але не світогляд. Не зовсім. Відшукавши і закріпивши в більшості поезій своє зміслове ставлення до світу (Ми мучимся припоминанням настійчивого слова м и р), Петніков не відокремився від сучасності. До поезії його в перші післяреволюційні роки прищеплюються мотиви іншого порядку. Конкретний час заступив своє місце в віршах поета. „Как з гор ручей, она впадает в темень лона, она в ночой wynikaet полноту, или к земле тревожно ухо клонит, чтоб отозваться музыкой и ту!". Це сказати б, „інстинктивне" сприймання революції. Але інші поезії нового Петнікова доводять, що поет, зберігаючи основні художні звички, збільшив обсяг своєї творчості — віршами з певним наснаженням. Про це свідчать свіжі поезії, розсіяні в періодичних виданнях. Про це говорять і логічними. (Видвинуть „Academia", Ленінград, 1928). В останній книзі, деякі поезії гідні найбільшого поширення. І, коли якунебудь частину з зазначених поезій творять тільки естетичні свіжі але посути „нейтральні" пейзажі („Заслоны лиственниц подняв, идут Тадилские края, и скульп каменные скалы щетиной обросли леска"), то в таких творах як „Встреча жизни", „Голос стиха", „Ленинград", „Из походной тетради", „Рисунок углем" і інші — поет досяг громадянського самовизначення, що природньо виправляє художній метод, міняє поетичну філософію, надає поезії виразну громадську спрямованість. Діалектична зміна метафори („Ты видишь: степь промча-виравдана приязнь з природою („Вот уже скоро осень — нагибает ветер рождь в хозяйстве молодых коммуни"). Рівня виразної пролетарської класики Петніков мабуть досяг. „В рисунке углем", одним із тих творів революційної поезії, які треба як найбільше поширити.

Дальше пошел разговор по цехам.
Коротко. По заводскому сбываю.
Отгул встал и у станка
Вещи размеренной вырос добытчик.

галазів, отже чи багато об'єктивних й ґрунтовних? Трапляються випадки прямо курйозного характеру. Автор дав низку історичних пояснень негативним рисам нашої театральної критики, що часом зменшують вину авторів, але не обмежився цим й подав критику хиб сучасної театральної критики, хиб важких, як от браку належного ознайомлення з формальною аналізою, соціологічною тощо.

Природно наближується до рядків про театральну критику останній стаття у збірникові про визначення шляхів, якими театр мусить йти до виконання своїх соціальних функцій; дана стаття надає цільності цьому збірникові, що робить його в деякій мірі цінним, як порадник. Збірку перегляне з користю як дослідник історії театру, так і лектор певного фаху й театрал взагалі, — ми зараз зайняті й вихованням театального глядача, а таким вихованням глядачем може бути людина обізнана в головному з шляхами розвитку нашого театру, з його завданнями. Збірка статтів Й. Шевченка тут здається.

І. Єрофіїв

Франсуа Рабле. Гаргантюа. З французької переклав М. Іванов. З вступною статтюю О. Білецького „Франсуа Рабле і його книга“. ДВУ. 1929. ц. 80 к.

Це перший переклад відомого твору західного сатирика Рабле, перший на протязі всього існування нашої літератури. Про Рабле на жаль дуже мало знали в нас у часи нашого середньовіччя, XVI—XVII ст., коли так слід його було знати для усвідомлення сучасності.

Яке значення може мати переклад „Гаргантюа“ для нашої доби? На це не дає прямої відповіді вступна стаття. Отже, оцінка соціальної ваги роману, подана в ній, переконалив необхідності й сучасному читачеві ознайомитися з цим твором. Справедливо зауважив проф. Білецький, що книга Рабле „не належить до тих книг, що їх значення можна збагнути, проглянувши нашивку“. Йі треба читати поволі, розділ за розділом розв'язуючи той складний вузол, що його багато віків тому зав'язав цей своєрідний письменник, дей „Батько“ європейського буржуазного реалізму“. Читач нашого часу віддасть, безумовно, пошану Рабле не за одну лише сатиру на колишні чернецтво та королів, — його приємно вразить гострість гумору Рабле й тих його своєрідних відтінків, що ми їх не знайдемо в інших сатириків; читач зупиниться, мабуть, й на оригінальних світогляді Рабле, так різко позначеному серед його колишніх літературних товаришів.

Книжка Рабле доступна, безумовно, для більш менш підготованого читача. Але й йому слід буде ознайомитися з характеристикою доби, в яку жив Рабле, та з його біографією. На жаль вступна стаття щодо цього має деякі хиби. Треба було дати передмову більш доступну, аніж ми маємо. Стаття „Франсуа Рабле і його книга“ віддає вченою лекцією й віддає дуже. Ба справді — тут і відозви про роман низки критиків, й докладна, хоч і стисла характеристика епохи, де автор особливо уважно зачіпає розумовий стан суспільства тої пори, й розп'ясування легенд, що оповили постать самого Рабле, й виклад про його справжнє майже легендарне життя, а далі літературна оцінка — тематична й формальна. Спинившись досить докладно для своєї мети на характеристичній між іншим композиції, автор ясносно значення „Гаргантюа“ як сатири свого часу, виявляє осіб, проти яких скеровано уціплює слово Рабле; поруч подається знов така формальна оцінка його гумору. Слід визнати, що й до цієї статті треба іншому читачеві добре так підготуватися, інакше він її не відразу сприйме, а самим романом може й не зацікавитися. Інша справа, коли читач буде мати літературну освіту. В цім разі стаття стане корисною — вона допоможе читачеві орієнтуватися в деяких, безумовно, вже історично лише зрозумілих деталях роману, не кажемо вже про зрозуміння літературно - соціальної ваги Рабле в цілому. Сучасному українському читачеві таки добре бракує знайомства з „старими“ європейськими класиками. Видання „Гаргантюа“ тому слід визнати за справу вчасну. До того, наша епоха, як справедливо зауважує на початку своєї статті проф. Білецький, не така вже й чужа епосі Рабле своєю „бунтівливістю“, протестом і критичністю. І коли вища спеціальна школа, певні ми, в нашій Союзі зупиняється на творчості Рабле й йому подібних, слід і широким колам нашим розгорнути старий, але й зараз багатьма рядками свіжий роман.

Обгортка книги „сиренка“ — таке враження робить не зовсім виразна композиція постатті головного героя роману. Ціна невелика.

Ів. Єрофіїв

Запроси белорусских послов в польский сейм 1922—1926 г. г. Минск. 1927. III — XXXIII л + 530. Цена 1 р. 25 к.

Польща відмежувалася від РСР таким китайським муром, що звістки про життя підвладних їй народностей ми одержуємо тільки випадково, в вигляді телеграм чи кореспонденцій про якісьбудь яскраві революційні виступи наменшностей, чи про притягнення до суду представників їх, чи про вибухи обурення в політичних тюрмах, або, нарешті, про інтерполяції в польському соймі депутатів в оборону пригноблених націй. Тому незамінну послугу радянській суспільності та історії зробило Білоруське Державне Видавництво виданням збірки цих „запросов“ одразу при тому на двох мовах — російській та білоруській („Інтерполяції белоруских послов у Польскі Сойм 1922—1926.“ Минск. 1927. Ст. 496).

Редактор, розуміючи, яке велике значення історичне, політичне й практичне має збірник „Запросів“, що він склав за їх датами в хронологічному порядку, зробив чотири додатки, які значно полегшують користування виданням. Це 1) „Указатель характера интерполяций, напечатанных в сборнике и их места“ (III—IV) з розбивкою їх за змістом на 18 груп; 2) Показчик географічний (487—499); 3) „Список пострадавших лиц, встречающихся в книге“ (500—523), числом біля 1200; 4) Список лиц польской администрации, полиции, военных и т. п., которые

западної Белорусії. "Справді всі насильні заходи органів польської влади й представників польської суспільності — салдат, поліційників, політичних агентів, тюремників, слідчих, вчителів, студентів університету Стефана Баторія в Вільні — супроводяться пролиттям крові. Тортурі вано безліч, — так багато, що мені набивається для цього друга назва — „Сад пыток“.

Проте, враження від „Запросів“ навіть сильніше, ніж від роману Мірбо. Там поетичний твір, що притомно переносить дії з далека від читача, тут малюються середовищні катування над невинними людьми побіч з нами, над білоруськими селянами й робітниками. І ще більше і ще гірше. Ці торттури не випадкові злочини п'яного чи скаженого поліційника або охоронки, — вони плід чи промісцевостях, службовцями різних установ і хоч міністри про них знають, торттури з кожним роком побільшуються. Про це ж свідчить запис 8 січня 1926 р. з нагоди катування гімназиста Сакорезкой критики со стороны разных сеймовых партий; совершаемые ею жестокости вызвали горячие с сеймовой трибуны изображения эти неслыханные способы действия не как систему, а как нарушение законного порядка, уверяя, что виновники этого будут наказаны по всей строгости закона, что и ясно показывает, что провокация и вынуждение показаний пытками, часто самими мучительными и специально изобретенными. Однородность и удивительная типичность допросов политической полиции — убеждают нас, что эти методы полиции не только допускаются центральной властью, но в действительности и вдохновляются ею" (стр. 382).

Щоб радянський читач мав належне уявлення, як відбуваються „суд і розправа“ в „культурній Польщі“, яка пишасться, що вона є нібито заслін Європи від „варварства СРСР“ ми наведемо декілька прикладів із сторінок „Запросів“.

Нещасного, що потрапив в лапті польської поліції або дефензиви, б'ють по всіх членах, переважно найбільшочистих, б'ють кулаками й тим, що трапляється під руками. По голові б'ють так, що вибивають іноді зуби, ламають щелепи, шкодять таранчиками. Жертву, що впала, або кинута на підлогу, топчуть ногами. Часто її члени в'язують руки до ступнів ніг, між них просовують кіл чи вимі (випли Європи), лопатку, дошку, поки не зомліє. Іноді зв'язану людину підводять вверзані позду руки. Не раз виривали волосся. Добрий теж і звичайний такий метод катування: вставляють між пальці шпестиків олівці, патрони, лозини й міцно стискають їх, іноді зв'язуючи рукою. Простіше — вставити пальці між дзерми й здавлювати. Давлять часто за горло, інколи крутять шию. Дуже часто заганяють під нозу ріжки, а то колють тіло, поливаючи рани оцетом. Відтігавують в калі чи примушують бігати по кімнаті від одного кута до другого, причому нагрожують півгусанам. Цькують собаками. Ще такий улюблений прийом. Кладуть нещасного на підлогу й ллють в ніс 1 — 5 пляшок води чистої, чи з оцетом, газом, сіллю, кафіромним спиртом; з одного разу вилили 15 пляшок нечисті. Коли жертва зомліє, вертають притомність палючою цигаркою, водою, снігом і — знов мурдують. І так день, два, три, одного ж разу — два тижні. Крики за глумом, всвоюючи в рот шматку, закутуючи голову кожухом, починаючи спів й музику. Одного разу замазали жертві в рот і очі глиною. Не дивно, що таке неймовірне для наших часів катування кінчиться іноді смертю чи божевіллям.

І нехай не гадає інший скептик, що окремі види мурдування — тільки випадкові. Ми вже читали записання депутатів, що це система, ухвалена мабуть центром. В іншому „запросі“ депутати переконують, що биття по п'ятах, вливання води з оцетом в ніс, щоб викликати злегення кровотечу, коління голкою під пазури й в тіло — вживаються „всегда“, „повсюду“ (390).

Для чого ж це робиться? Як свідчать депутати, мурдування іноді „просто дикий акт мести или скотское удовлетворение садизма полицейских“, а частіше — щоб дійти признання в незробленому злочині. І це вдавалося: не одне признання підписано катами, що водили по папері рукою вмертвотворі чи півсвідомої жертви... Коли кобринському слідчому арештованих скаржився на биття, якій конституції? (455). В тому ж Кобрині шпіки повідомили арештованих, що обвинувачених віддано „на ласку“ поліції на неозначений термін (458).

Таким же „правом“ „бути ласкавими“ користуються відносно білорусів взагалі й прикордонні військові відділи, що вдаються в перше — ліпше село, в перший — ліпший дім, іноді під час безсилля, грабують майно, глузують з людей, стріляють, кидають бомбу, вбивають. Зарєстровано не один випадок вбивства військовими мирних громадян. Особливо спрощений випадок стався в м. ку Краному, де селянину Ант. Войтовичу пограничники спричинили 35 тяжких ран, від яких він зійшов кров'ю й вмер. В тому ж містечку пограничники катували сел. Бе-чанського через два тижні шодено (243 — 245. 250 — 255).

В одній інтерв'юванні з нагоди мурдувань депутати писали про катів, що вони „изби́ди и мучили зверским способом“ (289). Розуміється, це наклеп на... звирину: ніколи вона цього не робила. Треба було сказати „польським способом“. Не дарма ж в іншому „запросе“ білоруські депутати

заявили: „Польская власть в белорусских областях является символом насилия, незаконного самоуправления и дикости“ (183) і не випадково її символізує польський хижацький орел. Знаменно й те, що в Слонімі оборонця примушувала свою жертву кланятися польському гербові й хреститись при цьому (463.)

Відхиляючись проте від надзвичайно багатого змісту книги, що міг би дати цікавий матеріал для кількох статтів про різні сторони сучасного життя білоруського й почасти українського населення Польщі торкнувся ще деяких моментів.

Переважає більшість „запросів“ — від депутатів білоруського клубу польського союму, але інші, особливо р. р. 1922 — 1923 йшли й від імені депутатів українського клубу, як і позначались в заголовках „запросів“. Одночасно підписи під іншими (на жаль вони не завжди є) дають розуміти, що іноді їх підтримували й поляки — комуністи.

Півтора року тому відбувся розпад Білоруського клубу на дві фракції, і в збірнику ми маємо, починаючи з 10 липня р. 1925 „запроси“ тільки одної з них, а саме — селянсько-робітничої громади. (В склад її ввійшли славнозвісні Тарашкевич, Рак — Михайловський, Волошин, Метль, Соболевський). Друга частина депутатів утворила Селянську спілку. Вона присвятила себе захистові інтересів куркульської, заможної частини селянства, в протилежність інтересам робітничої верстви. Це партія націоналістична. Перша — соціалістична — проголосила солідарність інтересів і клясову єдність робочих і незаможних селян. Розбіжність цих фракцій, що позначалася давно, остаточно виявилася при цінуванні проєкта аграрної реформи, що його представляла комуністична фракція. Потім вона пройшла по всій лінії й її особливо підкреслило відношення обох груп до радянської Білорусі. Остання в очах Селянсько-Робітничої Громади є виконання її власного соціально-політичного ідеалу. „Селянська партія“ вважає Радянську Білорусь за революційний фактор і за свою антитезу.

В книжці редакція примістила „Политическую платформу Белорусской селянско-рабочей громады“ (331 — 334). Знайомство з нею пояснює зміст і тон запитань, що подавала в союми польському уряду ця фракція і одночасно розкриває читачеві очі на причини розгромлення білоруської громади р. р. 1927 — 1928. За „запросами“ симпатії до Радянського Союзу і навіть тинь комуністичних переконань були в Польщі за достатній привід до арешту й катування, а довге волосся — за ознаку їх (284)...

Ще дві уваги на адресу автора передмови. Етнографічна границя Польщі на Сході і йшла йде не по лінії З. Буга та Нарєва (VII), а трохи на захід од неї. В переліку повітів кол. Гродненської губернії пропущено повіти Більський та Сокольський (VI) сказано, що за Ризьким договором 1921 р. до Польщі перейшла вся Віленська губернія в складі повітів Віленського, Дисненського, Отмянського, Лідського, Свінцянського, Троцького й Вілейського (надруковано помилково Віленського). Між ними значна частина губернії, а саме повіти Віленський, Отмянський, Лідський і Троцький, так звана Середня Литва, належала до Литовської держави і аж року 1923 була насильно захоплена за допомогою Ліги Націй Польщею (5. пр. 1).

К. Харлампович.

228

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ НА 1930 РІК

ДВОТИЖНЕВИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ

РІДІО

МОВЛЕННЯ
СЛУХАННЯ
ТЕХНІКА
АМАТОРСТВО

ОРГАН ВСЕУКР. РАДІОУПРАВИ.
ВИДАЄТЬСЯ ЗА УЧАСТЮ
КООПЕРАЦІЇ ТА ТДР УКРАЇН.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На 1 рік . . . 3,90 коп.
На 6 міс. . . . 2.— коп.
На 3 міс. . . . 1.— коп.

САМООСВІТА

ОРГАН ЦЕНТР. КОМІСІЇ ДОПОМОГИ САМООСВІТІ,
АВВ. ЦН ЛКСМУ, ВІДДІЛУ САМООСВІТІ,
УПР. ПОЛІТОСВІТИ ТА КУЛЬТВІДДІЛУ ВУРС

Виходить два рази на місяць. Рік видання V

Основні завдання „САМООСВІТИ“—
допомагати в справі громадсько-по-
літичної самоосвіти членам комуні-
стичної партії, комсомолу й незапар-
тийним робітникам і селянам

Крім 24 номерів, починаючи
з жовтня 1929 р. в журналі як
окрем. додаток міститиметься

повний курс

„РОБФАК ВДОМА“
РОЗРАХОВНИЙ НА ТРИ РОКИ

Цього року на рік перший друкувати-
меться такі дисципліни: суспільствознав-
ство, українська мова, математика, при-
родознавство, географія

„РОБФАК ВДОМА“ дає знання в обов'яз-
ки робфаку, готує до вищих шкіл і тим дає
можливість робітнич. незалежній молоді
заочно підготуватися до вступу до ВИШУ

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на 1 рік—7 крб., 6 міс.—
75 коп., 3 міс.—2 крб. Окреме число—40 коп.

БАГАТО ІЛЮСТРОВАННИЙ
НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ
ДВОТИЖНЕВИЙ ЖУРНАЛ

ЗНАННЯ

РІК ВИДАННЯ ВОСЬМИЙ

НАЙПОШИРЕНІШИЙ НА УКРАЇНІ
НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ ЖУРНАЛ
ЗНАННЯ
ЗНАЙОМИТЬ СВОЇХ ЧИТАЧІВ
З НАЙНОВІТНІМИ ДОСЯГНЕН-
НЯМИ НАУКОВОЇ І НАУКОВО-
ТЕХНІЧНОЇ ДУМКИ І ДОПОМА-
ГАЄ ЇМ В РОЗВИТКОВІ МАТЕ-
РІАЛЬНОГО СВІТОГЛЯДУ

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На 1 рік . . . 3,60 коп.
На 6 міс. . . . 1,80 коп.
На 3 міс. . . . —,90 коп.

ЖУРНАЛ МАСОВОЇ ФОТО-РОБОТИ

ФОТО ДЛЯ ВСІХ

Адреса редакції: Харків, Сергіївська пл., Московські р., 11

ФОТО ДЛЯ ВСІХ

подає провідні статті, підпо-
рядковуючи фото-аматорство
та фото-роботу взагалі зав-
данням культурної револю-
ції та соціаліст. будівництва

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На 1 рік . . . 3.— коп.
На 6 міс. . . . 1,60 коп.
На 3 міс. . . . —,85 коп.
На 1 міс. . . . —,30 коп.

РОЗДРІБНА ЦІНА
номера журналу
КОП. 30 КОП.

Передплату приймає: Періодсектор ДВУ

М. ХАРКІВ, МОСКОВСЬКІ РАДИ, № 11,

Округові к-ри та уповноважені Періодсектору скрізь по Україні

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА Х.Д.У.

Ім. №

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

**ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНІ, ІСТ.-РЕВОЛЮЦІЙ-
НІ ТА МАРКСИСТСЬКОЇ КРИТИКИ ЖУРНАЛИ**

БІЛЬШОВИК УКРАЇНИ

ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНИЙ ОРГАН ЦК КП(б)У

ЗА РЕДАКЦІЮ: С. Грчака, В. Затонського, П. Любченка, А. Річицького, М. Скрипника, С. Трикоза, А. Хвилі
ВИХОДИТЬ 2 РАЗИ НА МІСЯЦЬ

Освітлює головні питання нашого соціалістичного будівництва, питання марксизму й лєнінізму, особливості культурного будівництва УСРР, міжнародне життя й особливі міжнародного комуністичного руху
І. т. й., Національні питання на Україні

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На 1 рік	4	крб.	80	коп.
" 6 міс	2	"	40	"
" 3 "	1	"	20	"
" 1 "	—	"	40	"
Окреме число	—	"	25	"

ПРАПОР МАРКСИЗМУ

НАУКОВИЙ ДВОМІСЯЧНИК — ОРГАН
УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ МАРКСИЗ-
МУ - ЛЕНІНІЗМУ

ЗА РЕДАКЦІЮ:

т. т. М. Скрипника (голова редколегії), С. Вікула,
О. Камішана, Ю. Мазиренка, Д. Наумова, М. По-
пова, Е. Рохіма, В. Юриця (член редколегії)

Журнал „Прапор Марксизму“ має відділи: філосо-
фії й соціології, економіки й права, теорії істо-
рії, історії Заходу, Росії та України, надання, на-
уки в СРСР і капіталістичних країнах, бібліо-
графії та Хроніки

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ

В СОЮЗІ

На 1 рік (6 вип.)	8	крб.	—	коп.
" 6 міс. (3 вип.)	4	"	50	"
Окреме число	1	"	50	"

ЖУРНАЛ-МІСЯЧНИК МАРКСИСТСЬКОЇ
КРИТИКИ ТА БІБЛІОГРАФІЇ

КРИТИКА

За редакцією т. т. М. Скрипника, А. Хвилі,
В. Десняка, В. Корняка, І. Куалка, Ф. Тарана,
Т. Степанова та Я. Савченка

МАЄ ТАКІ ВІДДІЛИ:

ЛІТЕРАТУРИ. РОЗДІЛ ДИСКУСІЙНИЙ.
МИСТЕЦЬКОЇ ТРИБУНИ. ОГЛЯДІВ. РЕ-
ЦЕНЗІЙ. ХРОНІКИ. ЗАГАЛЬНИЙ РОЗДІЛ

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ

В Союзі

На 1 рік	6	крб.	—	к.
" 6 "	3	"	—	"
" 3 "	1	"	60	"
" 1 "	—	"	60	"
Окр. число	—	"	70	"

ЗАОЧНИЙ КОМУНІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Орган комуністичного університету імені тов.
Артема

Журнал вміщає докладно розроблені завдання з
усіх предметів, що викладається в Комуністичному
Університеті ім. тов. Артема, навчально-допоміжні
матеріали, лекції тощо.

В журналі з загальної програми Комуністичного
Університету друкується матеріали з таких дис-
циплін:

- I курс. 1. Історія України й Росії
2. Історія класової боротьби на Заході
3. Економгеографія
4. Природознавство

II курс. 1. Політекономія

2. Історія ВКП(б) і КП(б)У
3. Історія Комінтерну
4. Рационалізація промисловості і колекти-
візація с. г.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ НА КОЖНИЙ КУРС:

На 1 рік 5 крб., на 6 міс. 2 крб. 75 коп., на 3 міс.
1 крб. 50 коп. Окреме число 60 коп. НА ОКРЕМІ
ВІДБИТКИ — на 1 рік 2 крб.

ЛІТОПИС РЕВОЛЮЦІЇ

ОРГАН ІСТПАРТУ ЦК КП(б)У

ЛІТОПИС РЕВОЛЮЦІЇ* освітлює історію
КП(б)У й історію пролетарської революції
та громадянської війни на Україні

освітлює участь ЛКСМУ та робітничої мо-
лоді в боротьбі за пролетарську революцію
на Україні

дає науково-дослідницькі статті, спогади,
документи, рецензії тощо

ПЕРЕДПЛАТУ ЗНИЖЕНО з 8 крб. до
5 крб. на рік

Для річних передплатників дається роз-
строчка: підчас передплати 2 крб. I. VI.—
2 крб. I. IX.— 1 крб. Окреме число 1 крб.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ:

Періодсектор ДВУ (м. Харків, московські ряди, № 11), округові контори та уповнова-
жені періодсектору ДВУ, філії і книгарні ДВУ скрізь по Україні
ПЕРІОДСЕКТОР

